

Cecilie Øien

Underveis

En studie av enslige mindreårige asylsøkere

Cecilie Øien

Underveis

En studie av enslige mindreårige asylsøkere

© Fafo 2010

ISBN 978-82-7422-733-0

ISSN 0801-6143

Forsideillustrasjon: Utsikt fra asylmottak, Cecilie Øien

Baksideillustrasjon: Tegning, eritreisk jente på asylmottak

Bilder innhold: Tegninger tegnet av barn på asylmottak, foto Cecilie Øien

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	6
Executive summary	10
«Hvor kom de fra?».....	15
1 Introduksjon	17
Bakgrunnen for prosjektet.....	19
Sårbare og ressurssterke	20
Rapportens gang.....	24
2 Metode	27
Tilgang, samtykke og intervjuopprokk	28
Tolk.....	31
Etiske betraktninger	32
Et barneperspektiv på migrasjonsfortellinger	33
Konklusjon.....	35
3 Hvorfor migrerer enslige mindreårige?	37
Beslutningen om å reise	38
Årsaker til migrasjon.....	40
På livets landevei.....	43
Konklusjon.....	46
4 Reisen	49
Smuglere, hjelpere eller businessmenn?	49
Reiseruter, framkomstmidler og informasjonsflyt	51
Å innse at reisen er over eller at man må videre	53
Tilbakeblikk og sideblikk: Migrasjonens rolle i ungdommenes liv.....	56
Konklusjon.....	60

5 Transitt og destinasjon: Valg av land.....	61
Opplevelser underveis som påvirker reises endelige mål.....	61
Bashirs historie	63
Å velge land	69
Avgjørende øyeblikk: Migrasjonsprosessen mellom valg og tilfeldigheter.....	71
Hellas	72
Frankrike.....	74
Konklusjon: Hvorfor Norge?	77
6 Konklusjon	83
Årsaker til enslige mindreåriges migrasjon	85
Hvorfor Norge? Hvem og hvilke forhold som bestemmer destinasjonsland.....	87
Anbefalinger og forslag til videre forskning.....	88
Referanser	91
Appendiks 1 Intervjulistene enslige mindreårige asylsøkere.....	95
Appendiks 2 Intervjulistene mottakspersonell og fagpersoner	96

Forord

Det siste tiåret har det vært en stadig økende mengde barn og unge som kommer til Europa som enslige mindreårige asylsøkere. Migrasjon er en kompleks prosess for ungdommene, hvor egne og familiens ønsker utfordres av de mulighetene og begrensningene som finnes i transittland, og som påvirker hvilke land de søker seg til. Rapporten bidrar med kunnskap om hvorfor enslige mindreårige asylsøkere reiser ut og hvilke forhold som bestemmer hvilket land de ender opp i.

Det hadde ikke vært mulig å gjennomføre arbeidet med denne rapporten uten hjelp og støtte fra en rekke personer. Først og fremst vil jeg takke ungdommene som har stilt opp for intervjuer. Møtet med dere har vært sterkt, og jeg har vært rørt over pågangsmotet og læringsvilligheten deres.

Det har vært en glede å jobbe med ansatte i UDI, IMDi, på mottak, omsorgssentre og i ulike kommunale tiltak og bosettingsenheter. Jeg vil også rette en takk for interessante innspill til vergene til de enslige mindreårige asylsøkerne som deltok i studien. For å beskytte de som har vært involvert, har jeg valgt å anonymisere navn på personer, steder og institusjoner som er direkte knyttet til arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere.

Jeg skylder referansegruppen ved Stine Münter, Anita Vardøy og Øyvind Jaer i Justis- og politidepartementet, samt Nils Olav Refsdal og Marie Hesselberg i UDI, en stor takk for deres tålmodighet og bidrag i prosessen.

Jeg har også hatt glede av å få innspill fra kollegaer som har delt sjenerøst av sine erfaringer under prosjektfasen. Dorte Thorsen, Bente Nicolaisen, Elena Nikiforova, Anne Kielland og Anette Brunovskis har vært interessante samtalepartnere underveis.

Silje Sønsterudbråten har gjort en fantastisk jobb med å kontakte fagpersoner, lage avtaler og også gjøre research med hensyn til enslige mindreåriges situasjon i Hellas. Marion Marmorat har gitt viktige innspill og dessuten gjort research på situasjonen for enslige mindreårige i Frankrike. Takk også til Laura Mitchell for engelsk korrektur.

Forskningsleder Hanne C. Kavli, forskningssjef Jon Pedersen og daglig leder ved Fafo Institutt for anvendte internasjonale studier May-Len Skilbrei har lest gjennom utkast og kommet med verdifulle innspill. Tusen takk også til Fafos informasjonsavdeling for ferdigstilling av rapporten.

Oslo, mai 2010
Cecilie Øien

Sammendrag

Denne studien søker å forstå de underliggende årsakene og motivene for enslige mindreårige asylsøkeres migrasjon, og å skape kunnskap om hva som avgjør hvilke land de ender opp i. Studien er i all hovedsak basert på kvalitative intervjuer, hvor det er blitt lagt spesiell vekt på å få fram enslige mindreårige asylsøkeres egne erfaringer og forståelse av migrasjonsprosessen. Deres historier belyses videre gjennom intervjuer med relevante fagpersoner innenfor mottaks- og barnevernsektoren. Disse vil kunne bidra med kunnskap om enslige mindreåriges migrasjonsprosess. De konkrete spørsmålene som oppdragsgiver ønsket besvart, var:

- Hvorfor reiser enslige mindreårige asylsøkere hjemmefra?
- Hvorfor kommer enslige mindreårige asylsøkere til Norge?
- Hvem (for eksempel asylsøkeren, familien, smugleren) foretar valg av land?
- Hvilke forhold avgjør valg av land?

For å sette den norske situasjonen i perspektiv, gjøres det også en kortfattet presentasjon av situasjonen for enslige mindreårige i to europeiske land: Hellas og Frankrike. Dette er en del av diskusjonen rundt hva som bestemmer hvilke land enslige mindreårige ender opp i, hvor noen steder anses utelukkende som transitland, mens andre land er potensielle destinasjonsland.

Årsaker til enslige mindreåriges migrasjon

I rapporten viser jeg hvordan migrasjon er en strategi for å oppnå et bedre liv i videre forstand: gjennom å reise ut finner ungdommene og familiene deres en måte å sette tanker om det ideelle liv ut i praksis på. I ungdommenes historier er motivene for å migrere sammensatte, med en blanding av beskyttelsesbehov, bedre framtidsutsikter for seg selv og familien, og også et ønske om sosial mobilitet. Beslutningen om å sende ut barn er basert på ideer ungdommene selv og familiene deres har om hva som er i hans eller hennes beste interesse. Analysen av materialet i sin helhet og ungdommenes historier spesielt gir innsikt i hvordan migrasjonsprosessen ikke bare handler om konkrete handlinger, men også om en aktiv investering i framtiden.

Årsakene til hvorfor ungdommene enten blir sendt ut eller reiser ut i verden på egen hånd er ofte en kombinasjon av *ytre faktorer* (krig, fattigdom, mangel på jobb og

arbeid, konflikter i familie eller utvidede sosiale nettverk) og *ønsket om et bedre liv og sosial mobilitet*.

Årsaker til at enslige mindreårige sendes eller reiser ut er altså:

- Krig og væpnet konflikt i området ungdommene kommer fra
- Familiesituasjon og trusler eller opplevd fare i sosialt nettverk
- Dårlige muligheter for utdanning og arbeid i opprinnelseslandet
- Migrasjon til naboland som ikke fikk forventet utfall
- Migrasjon er en aktiv og konkret strategi for å oppnå mål innenfor ungdommenes og deres familiers større *livsprosjekt*.
- Migrasjon er like mye en måte *å komme seg bort fra* vanskelige situasjoner av ulik art, som en måte *å komme seg til* Europa på.
- Det er ikke uvanlig at enslige mindreårige som migrerer til Europa har kunnskap om eller erfaring med migrasjon til naboland. Spørsmålet er derfor ikke nødvendigvis *hvorfor* de reiser ut, men *hvorfor de reiser til Europa*. Jeg hevder i rapporten at det er søken etter et bedre liv og muligheten til sosial mobilitet som gjør Europa til en attraktiv destinasjon for enslige mindreårige.

Hvem bestemmer at enslige mindreårige skal reise ut?

- Majoriteten av ungdommene jeg intervjuet beskriver at det var foreldre, besteforeldre, eldre søsken eller en onkel som hadde tatt avgjørelsen om at de skulle dra. Det var forskjeller i dette, avhengig av landbakgrunn, etnisitet og om vedkommende er gutt eller jente. Ungdommene beskrev stort sett at avgjørelsen var en felles beslutning, hvor han eller hun selv ble tatt med.
- En del av ungdommene har vært delaktige i beslutningen, og noen få har også tatt avgjørelsen selv på grunn av ytterst vanskelige forhold i familien eller dem de bodde hos. Bare én person oppga å ha vært uenig i avgjørelsen på det tidspunktet. Resten beskrev at de i større eller mindre grad hadde hatt innvirkning på avgjørelsen, men ungdommene ga også uttrykk for følelsen av at det ikke hadde vært noe alternativ til utreise på grunn av de omstendighetene som hadde utløst migrasjonen.
- Alle ungdommene har brukt agenter og smuglere under deler av reisen eller gjennom hele prosessen.

Hvilke forhold bestemmer land?

Reisen defineres av migrantenes egne valg og strategier, men ytre omstendigheter – slik som grensekontroller, mennesker de møter underveis og strukturelle føringer knyttet til innvandringspolitikk i de ulike landene de reiser igjennom eller ønsker å slå seg ned i – representerer begrensninger for hvor langt de selv kan definere utkommet av migrasjonsprosessen. Valget av endelig destinasjonsland ble i de aller fleste tilfellene beskrevet av ungdommene som en prosess, hvor kunnskap om ulike steder er noe de skaffer seg underveis på reisen. Videre beskriver de at det ofte var *tilfeldigheter* som gjorde at de endte opp i Norge istedenfor i et annet land. Hvorvidt dette er tilfellet, er vanskelig å avgjøre, men det er helt klart at opplevelser underveis på reisen og den informasjonsflyten som foregår i nettverk og transitland påvirker valg av land. Deler av prosessen handler altså om *aktive valg fra ungdommene og deres familier*, mens det ofte er tilfeldigheter som i siste instans avgjør hvor de ender opp.

Studiens funn er at:

- Migrasjon kan være vanskelig å planlegge og kontrollere, ettersom det er mange ytre forhold migrantene ikke kan styre.
- Få ungdommer visste hva som var endelig destinasjon fra det øyeblikket de reiste ut. For majoriteten har målet vært Europa fra reisens start, men ungdommene oppgir at de har vært uvitende om eller bare har hatt en vag idé om hvilke land som vil være best å ende opp i før avreise.
- Kunnskapen de får fra smuglere og gjennom migrasjonsprosessen om at nordiske land generelt og Norge spesielt er trygge land, med gode muligheter for å skape seg en bedre framtid, er med på å avgjøre at det er her de ender opp.
- Forholdene i spesifikke transit- og tenkte destinasjonsland, i rapporten eksemplifisert med Hellas og Frankrike, er viktige faktorer i valg av land. Det er grunn til å anta at andre lands innvandringslover og praksis således, sammen med kunnskap i smuglernettsverk og blant migranter i ulike transitland, sterkt påvirker hvilken retning barne- og ungdomsmigrantene reiser i.
- Beskrivelsen er ikke ment som en uttømmende beretning om enslige mindreåriges rettigheter i disse landene, men som et bidrag til å forstå beslutningsprosessene ungdommene går igjennom. Når ulike europeiske land praktiserer enslige mindreåriges rettigheter såpass ulikt, så har disse strukturelle forskjellene også noe å si for valg av land.

Anbefalinger

Anbefalingene og de konkrete forslagene jeg gir her til framtidige studier av enslige mindreåriges situasjon, har som utgangspunkt at det er viktig å forstå den overbyggende prosessen som styrer migrasjon, og at det er nødvendig med inngående kunnskap om lokale forhold og om hvordan sosial dynamikk i opprinnelses- og transittland påvirker valg av destinasjon. Forslagene under knytter seg til temaer der man i dag har liten eller begrenset kunnskap om enslige mindreåriges situasjon, og det anbefales at man:

- Styrker satsningen på studier som tar et barneperspektiv (jf. Lidén, Rusten og Aarset 2008:11), og som også tar hensyn til dette i forskningsdesign og metodisk rammeverk, slik at man kan få mer inngående kunnskap om barn og unges migrasjonserfaringer og hva slags innvirkning dette har på livet deres.
- Satses på kvalitativ forskning om de mest brukte reiserutene, med feltarbeid i ulike transittdestinasjoner, der man oppsøker steder unge migranter befinner seg, og framskaffer kunnskap om smuglere og nettverk som er involvert i prosessen.
- Foretar en evaluering av arbeidsfordelingen mellom barnevernet og mottakssektoren, for å se om den kompetansen som finnes i disse to separate institusjonelle kontekstene for omsorgen av enslige mindreårige asylsøkere i framtiden kan kombineres. Slik kan man utnytte potensialet som ligger i disse ulike innfallsvinklene til omsorg for enslige mindreårige asylsøkere.
- Satses på forskning som utfordrer og utforsker skillet mellom menneskehandel og smugling gjennom empiriske studier.
- Finansierer forskning på sammenhengen mellom migrasjon av enslige mindreårige asylsøkere og andre barn som migrerer transnasjonalt.
- Anerkjenner at situasjonen til enslige mindreårige spesielt og barnemigranter generelt er et felt som reiser problemstillinger av stor betydning, både for norsk migrasjonspolitik, sosialt arbeid og ungdommene selv, og det er derfor viktig at kunnskap produseres under vilkår som sikrer at den er grundig og både empiribasert og analytisk.
- I større grad enn i dag går inn for å forstå den innvirkning reisen og opplevelsene underveis har på relasjonen til familien og også på muligheten til å returnere til hjemlandet, siden dette er av betydning for hva slags tiltak myndighetene setter i verk for denne gruppen migranter her og i andre land.
- Finansierer ulike typer studier av barnemigrasjon, fordi en bedre forståelse for enslige mindreåriges situasjon er særdeles viktig for mottaksansatte og andre som jobber direkte med dem i konkrete tiltak.

Executive summary

This study seeks to identify the underlying causes and motives which underpin unaccompanied minors' migration, as well as provide knowledge and insight into what determines which country they end up in. The study is primarily based on qualitative interviews, which emphasised unaccompanied minors' personal experiences and understanding of the migration process. Their stories are further contextualised by interviews with professionals working with unaccompanied minors in reception centres and on issues of child protection. The specific questions that the Norwegian Ministry of Justice and the Police, who funded the project, wanted answered were:

- Why do unaccompanied minors migrate?
- Why do they come to Norway?
- Who makes the choice of country? Minors themselves, their families, or smugglers?
- What conditions determine the choice of country?

To contextualise the situation of unaccompanied minors in Norway, I give a brief presentation of the situation of unaccompanied minors in two other European countries, namely Greece and France. This presentation is part of the discussion about the conditions which partly determine which country unaccompanied minors end up in, and why some places are considered exclusively as transit countries, while other countries are experienced as potentially permanent destinations.

Why unaccompanied minors migrate

In the report, I demonstrate that migration is a strategy to achieve a better life in the broad sense: through migration, minors and their families find a way to realise their vision of an ideal life. In young migrants' narratives, the motives for migrating are complex, and the need for protection, better prospects for themselves and their families, and a desire for social mobility are intertwined. The decision to send children on a transnational journey is based on ideas which unaccompanied minors themselves and their families have about what is in his or her best interest. Analysis of the data and particularly young people's stories provides insight into how the migration process is not just a matter of practical achievements, but is also a question of an active investment in the future in existential terms.

The reasons why young people are either sent abroad or decide themselves to migrate, often stem from a combination of external factors (including war, poverty, lack of work, and conflicts with family or extended social networks) and the desire to improve their lives and gain social mobility.

Reasons for unaccompanied minors being sent or deciding to travel themselves are as follows:

- War and armed conflict in the areas they come from
- The situation within the family and kin networks and threats or perceived danger within their social networks
- Few opportunities for education and work in their country of origin
- Experience of migration to neighbouring countries that did not work out the way they had expected. The question is therefore not necessarily why they leave, but why they go to Europe. I argue in the report that the quest for a better life and opportunities for social mobility make Europe an attractive destination for unaccompanied minors.
- Migration is an active and concrete strategy youth and their relatives employ to achieve their goals and broader life-making projects.
- Migration is as much a way to get away from difficult situations of various kinds, as a way to get to Europe.

Who decides that unaccompanied minors travel out?

The majority of unaccompanied minors interviewed for the project described that it was their parents, grandparents, older siblings or an uncle who had made the decision that they should migrate. There were differences between how minors perceived the decision-making process, depending on their country of origin, ethnicity and whether the interviewee was a boy or a girl. The youth generally described that the decision was a joint decision, in which he or she took part or at least agreed.

- Some minors had been involved in the decision, while others had taken the decision themselves because of the extremely difficult situation of their family or of the people they lived with prior to departure. Only one person reported to have disagreed with the decision. The remaining minors described having varying degrees of influence on the decision, but some of the respondents also expressed the feeling that there had been no alternative to leaving the country because of the circumstances that had triggered their migration.
- All young people had been assisted by agents and smugglers during at least part of their journey, if not through the entire process.

What factors determine the country?

The journey is defined by the migrants' own choices and strategies, but external conditions - such as border controls, people the minors meet along the way and structural constraints related to immigration control in the different countries they travel through or wish to settle in - represent limitations to how far they themselves can define the outcome of the migration process. The selection of destination country was in most cases described by unaccompanied minors as a process, where knowledge about different places was acquired during the migration period. Furthermore, they described that it had been coincidences and events during the migration process which led to the decision to go to Norway instead of another country. Whether this is in fact the case is difficult to determine based on the interviews undertaken for this project, but it is clear that experiences during the journey and the information flow provided by networks they encounter in transit affects their choice of country. Hence, it is partly the active choices of unaccompanied minors and their families, and partly coincidences brought on by migration that ultimately determine why unaccompanied minors end up in Norway.

The research findings show that:

- Migration can be difficult to plan and control, as there are many external factors which migrants cannot control. Few minors knew their final destination when they left their country of origin. For the majority, the goal was to reach Europe from the outset, but the young migrants I interviewed argued that they had been ignorant of or had only a vague idea about which countries would be best to settle in before leaving.
- The information provided by smugglers and gleaned through the migration process, was that the Nordic countries in general and Norway in particular were safe countries, with ample opportunities to create a better future. This information influenced where they ultimately ended up.
- The conditions in specific transit and destination countries encountered en route by migrants are depicted in the report to illustrate the situation for unaccompanied minors in Greece and France. Such conditions are important factors when migrants choose the countries they would like to ultimately settle in. There is reason to believe that different European countries' immigration laws and practices, therefore, together with the knowledge of smuggling networks and among migrants in various transit countries, strongly influence the direction of unaccompanied minors' migration.
- The description of the situation of unaccompanied minors in two other European countries is not intended as an exhaustive account of unaccompanied minors' rights in these countries, but is rather provided to contribute to a better understanding of the decision-making processes young people are involved in. When the various

European countries practice unaccompanied minors' rights so differently, it is reasonable to assume that the structural differences also affect these young migrants' choice of destination country.

Recommendations

The recommendations and concrete suggestions for future studies related to unaccompanied minors, their issues and their situation are provided below. However, the following recommendations take as their starting point the importance of understanding the broader processes governing migration, and more specifically, the necessity of producing in-depth knowledge of local conditions, as well as how the social dynamics in countries of origin and transit countries affect unaccompanied minors' choice of destinations. The recommendations below relate to topics where there currently is little or limited knowledge of unaccompanied minors' situation. It is therefore recommended to:

- Strengthen the focus on studies that take a child-centred perspective (cf. Lidén, Rusten and Aarset 2008:11). Adopting a child-centred perspective into the research design and methodological frameworks is also recommended to provide more in-depth knowledge about children and young people's migration experiences, as well as what kind of impact migration has on their lives.
- Focus on qualitative research along the most frequently used travel routes, with field work in various transit destinations, where one seeks out places young migrants are located, and also aims at providing knowledge about the smugglers and networks involved in the process.
- Evaluate the relationship between child protection authorities and the responsibilities of the reception centres, to see if the expertise that exists in these two separate institutional contexts for the care of unaccompanied minors could be combined in the future. Such an assessment would explore how the potential of these different approaches to care for unaccompanied minor asylum seekers might be better employed.
- Focus on research that challenges and explores the distinction between human-trafficking and smuggling through empirical studies.
- Fund research on the relationship between the migration of unaccompanied minor asylum seekers and other types of transnational child migration.
- Recognize that the situation of unaccompanied minors in particular and children migrants in general is of great concern, for Norwegian migration policy, social work and young people themselves. Therefore, the knowledge production should be undertaken under conditions that ensure that it is thorough and empirically based analysis.

- Support research designed to develop a more-informed, deeper understanding of the impact of the migration process and the experiences gained by unaccompanied minors in relation to their families, as well as their ability to return to their countries of origin. Such research would enable the government to design and implement more relevant measure for this group of migrants both here and in other countries.
- Fund different types of studies relating to various aspects of child migration and unaccompanied minors and taking into account reception centre staff, child protection professionals, and also others working directly with these young migrants and offering them concrete services.

«Hvor kom de fra?»

Julaften 2009 dukket fem unge afghanere mellom 14 og 18 år opp i et skogområde i Sävsjö i Småland, Sør-Sverige. I svenske og norske mediers overskrifter framstilles det som at guttene ble funnet midt i skogen, og at de mest sannsynlig var dumpet av menneskesmuglere. I *Göteborgsposten* 28. desember kunne man lese:

Efter mer än två veckor i ett lönnfack i en container och stora umbäranden, dumpades fem flyktingar i skogen utanför Sävsjö på julafton. Nu har de fem tagits om hand av Höglandskyrkan i Sävsjö. De fem, alla pojkar eller unga män i åldrarna 14–18 år, kommer från Afghanistan och deras öde innan de hamnade i snön i skogen utanför Sävsjö är oklart. [...] Pojkarna tycks ha kommit till Sverige med hjälp av en människosmugglare och var mycket medtagna efter sin långa resa. I den småländska skogen gick de fem först vilse men sedan hittade de en järnvägslinje och den följde de till fots tills de kom till Sävsjö, har de berättat.¹

Den nærmest bibelske framstillingen av hvordan disse ungdommenes reise ender hos en menighet i Sverige på selveste julaften, hvor de blir tatt imot med åpne armer, er en historie med helter og skurker. Den spiller på ideer om hjelpeløse barn, farlige smuglere og gode samaritaner. Den ofte sterke symbolikken og følelsene som knytter seg til historier om barnemigranter, og spesielt enslige mindreårige asylsøkere, spiller nettopp ofte på barn og unges sårbarhet. Det er nyttig med et kritisk blikk på framstillingen av enslige mindreårige både for politiske formål og i media, som ofte ender opp med å lage enkle beskrivelser av komplekse prosesser og erfaringer. I dette tilfellet formidlet pressen senere at historien var annerledes enn man først hadde fått inntrykk av. Det viste seg at disse ungdommene var blitt oppdaget på et tog i Sverige, uten billetter. Statens jernvägar (SJ) tok kontakt med Sosialtjenesten, som ikke hadde ressurser til å ta seg av guttene, og som igjen kontaktet en lokal menighet som tok seg av dem over julen. Selv om man i dette tilfellet ble klar over at det hadde oppstått misforståelser på grunn av språkforviklinger, viser denne historien at det også er knyttet tvil til historien om reisen de har foretatt. Hvordan hadde de kommet seg til Sverige? Er det virkelig mulig for barn og ungdom å foreta en slik reise på egen hånd? Paradoksalt

¹ «Flyktingar dumpade i skogen» Göteborgsposten 28.12.2009. Se også: «Flyktingpojkar dumpade i skogen» (Aftonbladet 27.12.09), «Flyktinggutter dumpet i skogen» (Aftenposten, 27.12.09), «Menighet stilte opp da menneskesmuglere dumpet tenåringer» (Vårt Land 28.12.09).

nok er det heller ikke uvanlig at barn i slike historier framstår som en trussel utenfra, for hva er motivene deres for å være her? Og det sås tvil om mindreårige virkelig har migrert alene og om historiene de forteller er sanne. Det er spørsmål som disse denne rapporten vil besvare.

1 Introduksjon

Denne rapporten bygger på et forskningsprosjekt som er gjennomført på vegne av Justis- og politidepartementet. Prosjektet har hatt som formål å besvare fire konkrete spørsmål:

1. Hvorfor migrerer enslige mindreårige asylsøkere?
2. Hvorfor kommer de til Norge?
3. Hvem foretar valg av land?
4. Hvilke forhold avgjør valg av land?

Svarene på disse spørsmålene er sammensatte. Enslige mindreårige kommer stort sett fra land hvor det har vært eller er væpnede konflikter, land med høy fattigdom og få muligheter til utdanning og/eller jobber, og hvor også personlige ønsker kan være i konflikt med familiers forventninger til når og med hvem unge skal gifte seg. Det er store variasjoner i enslige mindreåriges erfaringer, og årsakene til at de reiser er mange. Den samfunnsmessige og politiske rammen slike erfaringer oppstår i, og som historiene deres leses innenfor, er med på å bestemme hvordan historiene deres fortelles. Beslutningsprosessene som ligger bak det at de reiser ut, er sammensatte, og forholdene som bestemmer endelig destinasjon, er tilsvarende kompliserte.

Enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe migranter som gradvis har fått mer oppmerksomhet både i media og av myndigheter. Årsaken til denne oppmerksomheten er delvis knyttet til en oppfatning i nordeuropeiske land av at migrasjon er en type aktivitet som er uegnet for barn og unge uten følge av omsorgspersoner. På ett nivå er dette knyttet til de verdimeslige og moralske forpliktelser som forbindes med voksnes ansvar overfor barn, på et annet nivå er det også knyttet til staters forpliktelser til å ivareta barns interesser slik de er definert i FNs barnekonvensjon. Barnekonvensjonen slår fast at: «ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn».² Prinsippet om «barnets beste» formulerer staters ansvar overfor barn. Både sett i et statlig perspektiv og i samfunnsmessig forstand varierer det hva som anses å være til barnets beste, og

² Fra regjeringens kortversjon av Barnekonvensjonen: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2000/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk.html?id=87582

meningsinnholdet som tillegges barndom, ungdom og voksenliv er forskjellig verden over. Forventninger og forpliktelser som er knyttet til gutters og jenters utvikling og oppførsel på ulike alderstrinn eller grupper, varierer også stort.

En annen grunn til at de får mye oppmerksomhet, er at de som mindreårige migranter har utvidete rettigheter vis-à-vis stater, og for stater som har ratifisert FNs barnekonvensjon innebærer dette at alle barn i et land har like rettigheter. Dette har implikasjoner for norske myndigheter, ettersom man med en økende pågang av enslige mindreårige asylsøkere utfordres på å oppfylle de rettighetene de har ifølge Barnekonvensjonen. Kunnskap om enslige mindreårige asylsøkere er derfor viktig for at norske myndigheter skal kunne tilby dem riktig type tilbud. En av utfordringene ligger i å få saksbehandlere i utlendingsforvaltningen, mottak, barnevern og helse- og skolevesen til å bli seg bevisst denne gruppens rettigheter. 1. januar 2010 trådte den nye utlendingsloven i kraft. Med denne har regjeringen hatt et ønske om å styrke barns rettssikkerhet på utlendingsfeltet og tydeliggjøre barns rettigheter. Dette vil blant annet innebære nye bestemmelser som vil styrke barns rett til familiegjenforening. Loven vil også få innvirkning på enslige mindreårige asylsøkeres situasjon. Ifølge Redd Barna vil loven innebære at man vektlegger «barnets beste i større grad enn dagens lov, og barns rettigheter styrkes ved at man lovfester barns særskilte behov for beskyttelse».³ En av konsekvensene vil være at terskelen for å gi oppholdstillatelse på humanitært grunnlag for barn blir lavere enn i dag, og generelt lavere enn hva den er for voksne. Det er ennå for tidlig å kunne se effektene av den nye loven, og hva dette i praksis vil bety for enslige mindreårige asylsøkere.

Hvem er så de enslige mindreårige? Definisjonen Utlendingsdirektoratet bruker på enslige mindreårige er «barn og unge under 18 år som kommer til Norge for å søke asyl uten å ha følge av foreldre eller andre som utøver foreldreansvar for dem. De er en spesielt sårbar gruppe som har andre behov og andre rettigheter enn voksne asylsøkere».⁴ Dette er den juridiske definisjonen av denne gruppen mindreårige, men den sier lite om deres erfaringer og bakgrunn. Barnekonvensjonens definisjon av hvem som kan regnes som barn er 18 år. Denne aldersgrensen er knyttet til mindreåriges rettigheter og statens ansvar, og sammenfaller i det norske tilfellet også med myndighetsalder. Ettersom alle de intervjuede for denne rapporten var over 15, bruker jeg benevnelsen ungdom i rapporten når jeg snakker om det empiriske materialet, mens barn brukes for å beskrive situasjonen for alle mindreårige.

Når det gjelder enslige mindreårige asylsøkere er kjennskap til ulike familie-sammensetninger og slektskapssystemer grunnleggende for å forstå barn og unges oppvekstvilkår, men også som bakgrunnsinformasjon for hvorfor de migrerer. I sin rapport *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: Et transnasjonalt perspektiv på enslige,*

³ For en utdypning, se http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=17551.

⁴ Definisjonen er hentet fra: <http://www.udi.no/templates/tema.aspx?id=3066>.

Tabell 1.1 Antall asylsøkere som oppga å være enslige mindreårige i 2009, etter nasjonalitet og alder.

Nasjonalitet	Antall	Prosent
Afghanistan	1719	68,76
Somalia	246	9,84
Eritrea	144	5,76
Irak	84	3,36
Etiopia	50	2
Sri Lanka	37	1,48
Russland	27	1,08
Algerie	23	0,92
Statsløs	18	0,72
Iran	15	0,6
Nigeria	14	0,56
Syria	13	0,52
Marokko	10	0,4
Andre land	100	4
Totalt	2500	100

Kilde: Utlendingsdirektoratet (UDI).

mindreårige asylsøkere, skriver Ada Engebrigtsen (2002) at det er viktig at man ser på disse barnemigrantene som medlemmer i transnasjonale familier både rettighetsmessig og relasjonsmessig. Hun (2002:20) framhever at et transnasjonalt perspektiv belyser «den tosidige tilpasningen til hjemlandet og eksillandet, og den tosidige tilhørigheten som de fleste migranter også utvikler». Transnasjonale familienettverk er ikke passive, sier Engebrigtsen, viser til relasjoner migranter jobber aktivt med å opprettholde relasjoner i hverdagen. Tilsvarende er det vesentlig å anerkjenne at barndom, barn og ungdom har ulik betydning i ulike land og regioner. Det kan ofte være vanskelig å få tilstrekkelig og god kunnskap om situasjonen i hjemlandet. Dette har også vært en utfordring i arbeidet med denne rapporten, ettersom den baseres utelukkende på intervjuer med enslige mindreårige og fagpersoner i Norge. Spørsmål om hva slags forhold ungdommene har til familiene sine og beslutningsprosessen forut for at han eller hun er blitt sendt ut, har allikevel gitt viktig kunnskap om måten ungdommene tenker om familie og tilhørighet.

Bakgrunnen for prosjektet

Denne studien søker å forstå de underliggende årsakene og motivene for enslige mindreårige asylsøkeres migrasjon, og å skape kunnskap om hva som avgjør hvilke land de ender opp i. Studien er i all hovedsak basert på kvalitative intervjuer, hvor det

er blitt lagt spesiell vekt på å få fram enslige mindreårige asylsøkeres egne erfaringer og forståelse av migrasjonsprosessen. Deres historier belyses videre gjennom intervjuer med relevante fagpersoner innenfor mottaks- og barnevernssektoren. Disse vil kunne bidra med kunnskap om enslige mindreåriges migrasjonsprosess. For å sette den norske situasjonen i perspektiv, gjøres det også en kortfattet litteraturgjennomgang av situasjonen i to europeiske land: Hellas og Frankrike. Dette er en del av diskusjonen rundt hva som bestemmer hvilke land enslige mindreårige ender opp i, hvor noen steder anses utelukkende som transittland, mens andre land er potensielle destinasjonsland. De konkrete spørsmålene som oppdragsgiver ønsket besvart, var:

- Hvorfor reiser enslige mindreårige asylsøkere hjemmefra?
- Hvorfor kommer enslige mindreårige asylsøkere til Norge?
- Hvem (for eksempel asylsøkeren, familien, smugleren) foretar valg av land?
- Hvilke forhold avgjør valg av land?

Prosjektet er begrenset til de nevnte problemstillingene. Utgangspunktet var at det er grunn til å tro at andre enn barna og ungdommene selv tar beslutningen om migrasjon, om hvordan migrasjonen skal gjennomføres og hvor den skal føre dem. For å besvare disse problemstillingene stilte jeg ungdommene spørsmål om familiebakgrunnen deres, motivene de hadde for å legge ut på reise, og strategiene de brukte for å nå målet sitt. Hadde han eller hun opplevd det å reise ut som en flukt, eller var det andre årsaker til migrasjonen? Var det ungdommen selv som tok avgjørelsen, ble den tatt sammen med foreldre eller andre familiemedlemmer, eller ble han eller hun presset til å dra? Var destinasjonen bestemt i utgangspunktet, eller ble ruten bestemt underveis? Hva slags håp har de for framtiden, og hvordan ser de på mulighetene for å bli i Norge? De to siste spørsmålene brukte jeg for å få forstå de mer indirekte årsakene til hvorfor Norge er attraktivt for dem, og hvorfor andre land anses som transittland heller enn et blivende sted.

Sårbare og ressurssterke

I offentlige dokumenter og politiske debatter vektlegges ofte barne- og ungdomsmigranter som spesielt sårbare, og med behov for spesiell beskyttelse. Denne gruppen migranter utfordrer synet på hva som er barn og unges plass i samfunnet de migrerer til, men også rådende ideer om den rollen familien og dennes nettverk skal spille i barns liv. Det spesifikke ved barnemigranternes behov og rettigheter gjenspeiles i den nye regjeringsplattformen, Soria Moria-erklæringen (2009–2013), hvor den nye

rødgrønne regjeringen framhevet denne gruppen migranternes situasjon. Der slår regjeringspartiene fast at «enlige mindreårige asylsøkere som kommer alene til landet er en særskilt sårbar gruppe». O'Connell Davidson og Farrows (2007:11) påpeker at man i politikktutforming trenger å balansere fokuseringen på barnemigranternes sårbarhet med en anerkjennelse av at uavhengig barnemigrasjon kan ha så vel positive som negative konsekvenser for de som er involvert, og samtidig at barn som migrerer med familiene sine ikke automatisk er i en tryggere situasjon enn barn som migrerer alene. I studier av barnemigrasjon vektlegges det at familiers sammensetning og ansvaret for å gi omsorg til barn ikke er universelt definert, men er sterkt avhengig av lokal, nasjonal og regional kontekst (eksempelvis Hashim 2007, Thorsen 2006, Bryceson og Vurela 2002, Eastmond og Åkesson 2007, Dobson 2009). Dette er også viktig å vite for å kunne ta deres migrasjonshistorier og bakgrunn på alvor.

De siste årene har det vært økt oppmerksomhet rundt at barn og unge migranter som reiser alene risikerer utnyttning, i form av menneskehandel. Norske myndigheter er opptatt av å bekjempe denne handelen, enten det gjelder ofre over eller under 18 år, men med den siste av tre handlingsplaner mot menneskehandel ble barneperspektivet styrket (Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006–2009): Stopp menneskehandelen). En målsetting i dette arbeidet er å motvirke rekruttering av mindreårige til menneskehandel og å bedre mulighetene til å avdekke det. Å få en bedre forståelse for hva som skjer når mindreårige migrerer alene fra et urolig og/eller fattig land til en stat som Norge, er et virkemiddel for å nå begge målene.

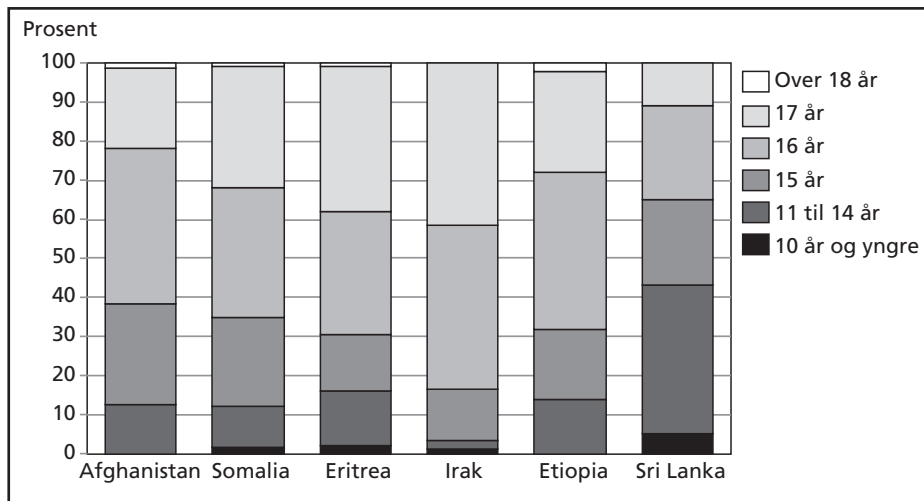
Tabell 1.2 Asylvedtak i UDI for reelle enlige mindreårige asylsøkere realitetsbehandlet i Norge fordelt etter grunnlag for asyl og avslag i de fire hyppigste nasjonalitetene, og totalt, 2009.

	Innvilgelse				Avslag	Totalt realitetsbehandlet
	Asyl	Annen beskyttelse	Opphold av humanitære grunner	EMA begrenset*		
Nasjonalitet						
Afghanistan	29	547	10	1	8	595
Irak	3	1	45	19	64	132
Somalia	8	37	9	0	0	54
Eritrea	8	4	26	0	0	38
Sri Lanka	0	37	0	0	1	38
Etiopia	12	0	9	5	1	27
Andre land	5	2	13	8	17	45
Totalt	65	628	112	33	91	929

Kilde: UDI.

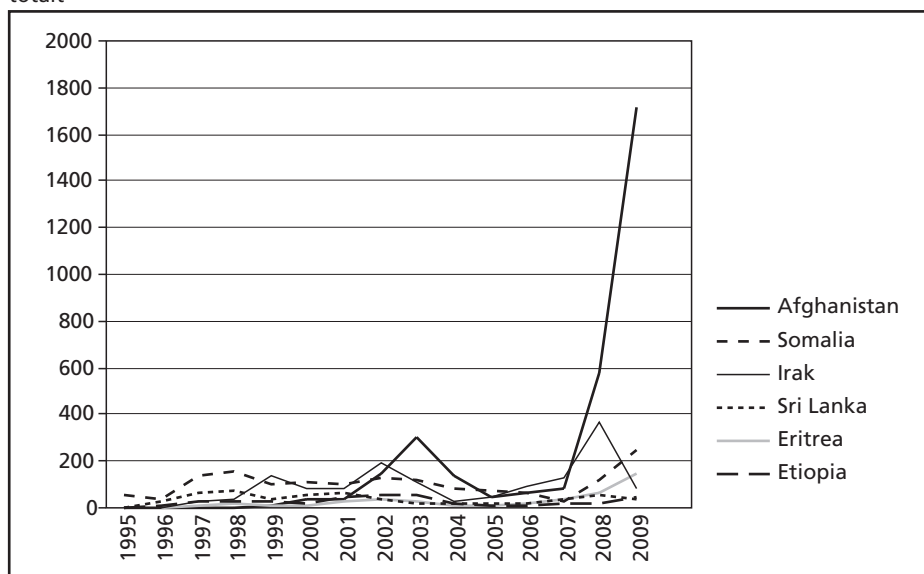
* EMA er en forkortelse for enslig mindreårig asylsøker. EMA begrenset viser til enlige mindreårige som har fått midlertidig oppholdstillatelse frem til vedkommende fyller 18 år.

Figur 1.1 Aldersfordeling på enslige mindreårige asylsøkere i de fem vanligste nasjonaliteter, 2009.

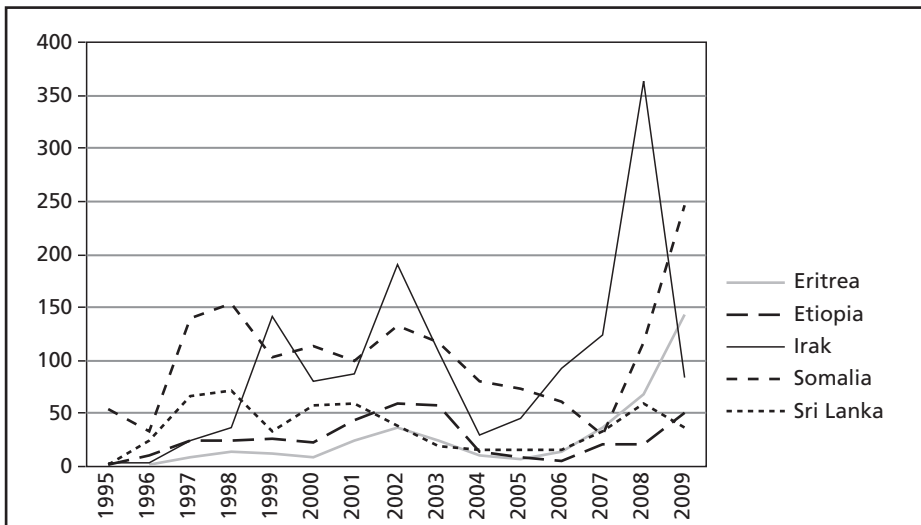
Kilde: UDI

Figur 1.2 Asylsøknader for enslige mindreårige asylsøkere 1995-2009, de seks største landene totalt

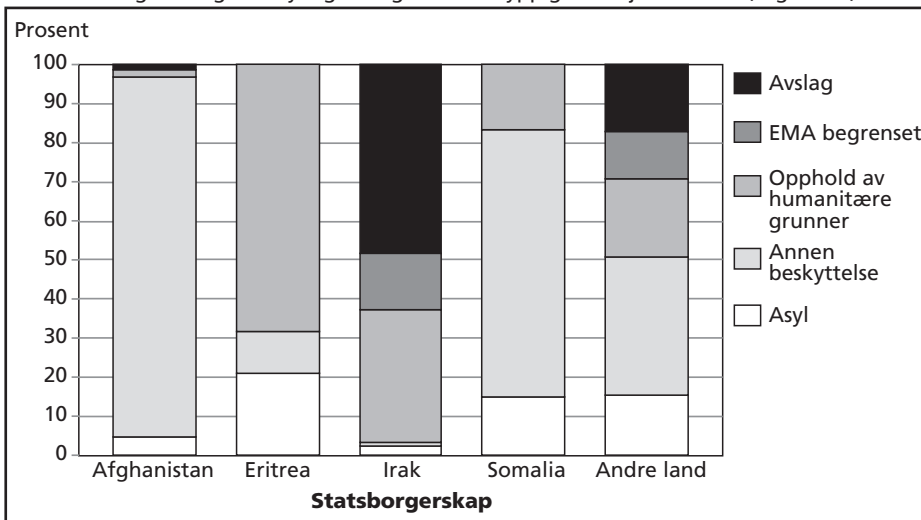
Kilde: UDI

Figur 1.3 Enslige mindreårige asylsøkere, de fem største landene 1995-2009 - Afghanistan ekskludert

Kilde: UDI

Figur 1.4 Asylvedtak i UDI for reelle enslige mindreårige asylsøkere realitetsbehandlet i Norge fordelt etter grunnlag for asyl og avslag i de fire hyppigste nasjonalitetene, og totalt, 2009.

Kilde: UDI

Også andre former for utnyttning og sårbarhet kan oppstå i mindreåriges migrasjon, og enslige mindreårige er ikke bare sårbare i migrasjonsprosessen, men også i asylprosessen og i perioden etter de har fått opphold eller avslag i et land. Størstedelen av enslige mindreårige er gutter fra Afghanistan, Irak, Somalia eller Eritrea. Det kommer praktisk talt ingen jenter fra Afghanistan. De fleste av jentene er fra Somalia, Eritrea, Sri Lanka og Etiopia. Uavhengig av antall, er det viktig å anerkjenne at barne- og ungdomsmigrasjon berører gutter og jenter på ulikt vis. Jenter anses av mange som å ha større risiko for å bli utsatt for seksuelt misbruk og menneskehandel, mens gutters sårbarhet ofte knyttes til andre former for vold og også til den type arbeid de ofte ender opp med å utføre.

Selv om det er et mindretall av verdens barn som legger ut på lange transnasjonale reiser alene, så er det ikke uvanlig at barn migrerer innad i sitt hjemland eller til naboland for å oppnå arbeid og utdanning. Mange enslige mindreåriges transnasjonale migrasjonserfaring starter nettopp med migrasjon for arbeid eller utdanning i naboland. Sett i lys av ulike migrasjonsfenomener i ulike geografiske områder, så er enslige mindreårige asylsøkere en spesifikk kategori barnemigranter. Merkelappene som settes på ulike typer ungdomsmigranter i destinasjonsland har å gjøre med statlige innvandringspolitiske tiltak og rettigheter knyttet til mindreårige.

Bakgrunnen enslige mindreårige kommer fra og erfaringene de har gjort seg underveis i migrasjonsprosessen, gir ungdommene ulike forutsetninger for å bygge et godt liv i Norge. Migrasjonserfaringene kan være en ressurs for noen ungdommer, men et hinder for andre når de får muligheten til å bli. Å kunne slå seg ned i et nytt land og gå i gang med å skape et liv ut fra de drømmer og forutsetninger som har motivert migrantene og familiene deres til at ungdommene skulle reise ut, er starten på å oppfylle egne og andres forventninger til hva et godt liv innebærer.

Rapportens gang

Rapporten består av 6 kapitler og 2 appendiks. Kapittel 2 fokuserer på de metodiske aspektene ved prosjektet, mens jeg i kapittel 3 ser på hvorfor enslige mindreårige migrerer, og hvordan ungdommene beskrev bakgrunnen sin og hva som ledet til at de reiste ut. Jeg beskriver årsakene de oppga for å ha reist ut, hvordan beslutningsprosessen foregikk, og forteller om de personene og nettverkene som har tilrettelagt reisen deres. Kapittel 4 handler om migrasjonsprosessen og dens endelige mål, reiseruter og erfaringene ungdommene gjør seg underveis. Dette leder til temaet for kapittel 5, som handler om hvorfor de ender opp i Norge. Et sentralt poeng i dette kapittelet er hvordan destinasjonsland blir bestemt for majoriteten av enslige mindreårige, ofte er en kontinuerlig prosess heller enn en beslutningsprosess som foregår i forkant av

avreise. Videre diskuterer jeg hvordan ungdommene opplever det at reisen stopper opp. Her diskuterer jeg også migrasjon som en viktig strategi i et større livsprosjekt, hvor sosial mobilitet står som en sentral faktor som kan utløse en migrasjonsprosess. Jeg beskriver også rammen rundt enslige mindreåriges situasjon i Hellas og Frankrike for å sette situasjonen til denne gruppen ungdomsmigranter i Norge i perspektiv, og for å forklare hvorfor noen land utelukkende regnes som transittland, mens andre ses på som mulige destinasjonsland. I konklusjonen, kapittel 6, oppsummerer jeg prosjektets funn, gir anbefalinger og foreslår videre forskning på spørsmål knyttet til enslige mindreårige asylsøkere. Appendiks 1 og 2 viser prosjektets intervjuister.

2 Metode

Utgangspunktet for prosjektet denne rapporten bygger på var at norske myndigheter ønsket kunnskap om unge migranters forståelse for og rekonstruksjon av årsakene til at de har reist ut, og også hvorfor endelig destinasjon ble Norge. For å kunne besvare disse spørsmålene har det vært nødvendig å spørre om ungdommenes bakgrunn og familieforhold, utdanning, om det var en spesiell eller sammensatte grunner til at de endte opp med å migrere, og om reisen.

Studien baserer seg hovedsakelig på kvalitative intervjuer. Flertallet av respondene i studien består av ungdom og barn som har ankommet Norge alene, som har søkt om asyl og som avventer svar på denne søknaden. En annen respondentgruppe består av bosatte som tidligere har hatt status som enslig mindreårig asylsøker i Norge. I intervjuene har jeg lagt spesiell vekt på få fram enslige mindreårige asylsøkeres egne erfaringer og forståelse av migrasjonsprosessen, også når det gjelder hvem som har vært involvert i beslutningsprosessene om deres migrasjon, i den grad barna og ungdommene selv har kunnskap om dette. Fagpersoner som jobber med denne gruppen ungdommer er også intervjuet, og omfatter ansatte i mottakssektoren og i barnevernet.

Til sammen ble det foretatt 30 intervjuer med ungdommer og 14 intervjuer med fagpersoner. Seks av ungdommene var jenter. Intervjuene ble foretatt på mottak for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år i ulike deler av landet, og med bosatte ungdommer mellom 15 og 19 år i ulike kommuner. Utvalget av respondenter er ikke ment å være representativt, men jeg har forsøkt å få med noen fra hver av de største nasjonale gruppene og en jevnest mulig fordeling av jenter og gutter. En håndfull ungdommer snakket så bra norsk at det ikke var behov for tolk, for de øvrige ble det brukt telefontolk, noe jeg kommer tilbake til senere. I ett tilfelle ønsket en gutt at vergen skulle være med.

Ungdommene som ble intervjuet har enten kommet de to siste årene, eller så har de bodd i Norge noen år. Gjennom å intervjuer ungdommer i ulike situasjoner – enslige mindreårige i mottak og også noen som har oppnådd oppholdstillatelse – var ønsket å skape en variasjon i utvalget med hensyn til hvordan en usikker eller sikker oppholdsstatus påvirker hva slags type informasjon enslige mindreårige asylsøkere oppgir. Det er vanskelig å vite hvordan henholdsvis det å vente på at asylsøknaden skal avgjøres og det å ha en tryggere status innvirker på den måten de forteller historiene sine, fordi ungdommer med bosettingstillatelse også vil være preget av erfaringene de har gjort seg under migrasjonsprosessen. Både ungdommer som ble intervjuet og mottaksper-

sonale beskrev direkte og indirekte hvordan enslige mindreårige kan oppleve det som vanskelig å stole på andre. Hvordan historien om det som har skjedd gjenfortelles, vil selvfølgelig avhenge av mange faktorer, både fordi de kan ha fått opplevelsene mer på avstand, fordi de nå kjenner det norske samfunnet bedre og fordi de har lært norsk og derfor også fått bedre mulighet til å formidle historien enn barn og unge som er avhengige av tolk.

Det er flere utfordringer i prosessen med å intervju barn og unge, både i forskningsøyemed og asylprosesser (jf. Lidén, Rusten og Aarset 2008, Lidén 2009). Det er viktig å framheve at når man jobber med livshistorier, migrasjonshistorier og retrospektive intervjuer, innebærer dette alltid muligheten for at respondentene oppgir uriktige opplysninger, men dette er ikke spesielt for barn og unge. Intervjusituasjonen og at materialet er begrenset til intervjuer med vekt på avgrensede temaer i ungdommens liv, kan også påvirke den informasjonen man får tilgang på. Det har vært vanskelig å få klar informasjon om familiens motiver for å sende dem ut, hvor mye som er betalt for reisen, arbeid underveis, og også i en rekke tilfeller hvilke framkomstmidler de har reist med på deler av strekningen. Dette fordi studien er basert utelukkende på enslige mindreåriges beskrivelser av reisen og av hvilke forhold som bestemmer hvilket land de ender opp i. Materialet gir ikke entydige svar på disse spørsmålene, men ved å analysere et sett av intervjuer sammen, sto det fram visse mønstre i måten de beskrev hvorfor de migrerte og hvorfor de endte opp i Norge.

Tilgang, samtykke og intervjuprosess

I et prosjekt som dette er utvalget av respondenter definert av oppdragsgiver og den prosjektbeskrivelsen som ligger til grunn for prosjektet. Å få tilgang til ungdommene har vært en til dels tidkrevende og omstendelig prosess sett i lys av at prosjektet var kortvarig. Tilgang til mindreårige er regulert av de forskningsetiske retningslinjene til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Hopkins (2008) påpeker at muligheten for å gjøre etisk forsvarlig forskning med barn og unge er kontekstavhengig. Jeg har derfor vært opptatt av å være sensitiv overfor de personene jeg har intervjuet og å gå forsiktig fram i intervjusituasjonen for å tilpasse meg hver enkelt ungdom, fordi selv om en mindreårig har gitt samtykke, er det viktig at vedkommende er innforstått med muligheten til å trekke seg når som helst i forskningsprosessen. Fordi dette er en studie hvor barn og ungdom er de viktigste respondentene, har jeg vært ekstra bevisst på ikke-verbale tegn på ubehag og ønske om å trekke seg. I siste instans er det også viktig å forklare hensikten med prosjektet grundig, hvem det gjøres for og at deltakelse er frivillig i alle stadiene av intervjuprosessen. Det kan være vanskelig for en ungdom på mottak å forstå hva som er forskjellen mellom et forskningsintervju, asylintervjuet

og den kartlegging og rapportering som skjer i mottakene. Jeg vektla at jeg ikke hadde innvirkning på asylprosessen deres, og at jeg ikke ville fortelle mottakspersonalet om hva de hadde fortalt til meg.

I tillegg til den obligatoriske søknaden til NSD, var det nødvendig å få godkjenning gjennom Utlendingsdirektoratet (UDI) for å få tilgang til mottakene for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15–18 år. Mens UDI har ansvaret for alle enslige mindreårige i asylprosessen, har Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) omsorgsansvaret til vedtak foreligger. Bufetat har omsorgsansvaret for enslige mindreårige, enten de bor i mottak eller omsorgsentre i påvente av avgjørelse på asylsøknad eller om de er bosatt i institusjoner i ulike kommuner.⁵ Bufetat har siden 1. desember 2007, da ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere ble overført til barnevernet, opprettet syv statlige omsorgsentre, og det er også denne etaten som godkjenner private og kommunale omsorgsentre for denne gruppen barn. Ungdommer mellom 15 og 18 bor i mottak som er knyttet opp til UDI. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er øverste ansvarlige myndighet for bosettingen av enslige mindreårige. For å få tilgang til å intervju bosatte ungdommer, både over og under 15 år, så er det de kommunale bosettingstjenestene som har blitt kontaktet.

Opprinnelig var intensjonen å intervju enslige mindreårige under 15 i omsorgsentre, men på grunn av at Bufetat fortsatt jobber med å sikre grunnleggende psykologiske tjenester i disse institusjonene, så ble det ikke gitt tillatelse til at jeg kunne foreta intervjuer med barn i omsorgsentre. Det ble isteden foreslått at jeg kunne intervju bosatte barn som kom til Norge da de var under 15, og som bor enten i fosterhjem eller institusjon i dag. Flere enheter ble kontaktet, men av de 10–12 barna som kunne være aktuelle, sa alle verger eller barna selv nei. Studien er derfor begrenset til ungdommer mellom 15 og 18 år.

Med de formelle sidene ved tilgang og tillatelser overstått, har utvelgelsesprosessen vært enten at a) mottakene har identifisert ungdommer som de mener er i stand til å gjennomføre et intervju og deretter forespurt disse om de kunne tenke seg å bli intervjuet, eller at b) mottaksansatte har fortalt alle ungdommene om prosjektet og deretter spurt om de kunne tenke seg å være med. De som var interessert har deretter satt seg på liste. Informasjonen mottaksansatte har videreformidlet var basert på den skriftlige informasjonen jeg har laget om prosjektet tilpasset ungdom. I de to mottakene hvor alle ungdommene ble fortalt om prosjektet og selv kunne velge om de ville sette seg på liste, ble personalet og jeg enige om at det skulle foretas en gjennomgang av hvem av disse som eventuelt ikke burde intervjues på grunn av den situasjonen de var i. Dette ble gjort både før og etter at verger hadde gitt samtykke til hvem som skulle intervjues.

Før jeg kunne intervju ungdommene som hadde sagt seg interessert i å bli intervjuet, var det også nødvendig å innhente samtykke fra hjelpeverger eller omsorgspersoner

⁵ Dette ansvaret er definert i Kap. 5A i lov om barneverntjenester.

for alle som var under 18. Noen hjelpeverger har ansvar bare for én person, men noen steder har man problemer med å skaffe verger, slik at enkelte verger har ansvar for opp til 20 personer. De vergene jeg har vært i kontakt med, har vanligvis hatt ansvar for 1–5 ungdommer på samme tid. Når det gjelder kontakt med og kunnskap om situasjonen til de enslige mindreårige, varierer dette en del blant verger. Om det er store forskjeller i personlig kontakt med ungdommene, så kjenner alle vergene historiene deres gjennom de dokumentene som følger asylsaken deres. Hvis en verge hadde ansvar for flere ungdommer som hadde sagt ja til å bli intervjuet, spurte jeg han eller henne om det var noen av disse som burde skjermes.

Etter å ha satt opp tid til intervjuer og bestilt tolk, kunne intervjuene begynne. Selv om ungdommene hadde sagt ja til å være med, var det viktig for meg å gjenta før intervjuet begynte, at deltakelse er frivillig og at han eller hun kunne trekke seg hvis de angret på at de hadde sagt ja. To personer valgte denne muligheten. Når dette var avklart, gjentok jeg informasjonen om prosjektet og oppdragsgiver, om anonymitet og at de kunne si fra når som helst under intervjuet om de ønsket å trekke seg eller ikke svare på noe. Underveis i intervjuet startet jeg setninger med: «er det greit at jeg spør deg om reisen?» eller «er det greit at jeg spør deg om familien din?», før jeg gikk videre med spørsmål om spesifikke temaer. Hvis jeg så antydning til at et tema var ubehagelig eller at noen vegret seg for å svare, var jeg nøye med å spørre om vi skulle stoppe eller jeg fant måter å lede oss inn på noe annet. I andre tilfeller var det viktig å la personen snakke uavbrutt om et hendelsesforløp eller en situasjon, ettersom det å avlede eller stoppe fortellingen ville kunne oppleves som en avvisning. I andre situasjoner er det best å endre tema, for deretter å avrunde intervjuet, men dette må intervjuer kjenne på i hvert enkelt tilfelle. Jeg vil hevde at det ikke nødvendigvis er skadelig for en person å få en følelsesmessig reaksjon på å snakke om vanskelige erfaringer. Det som er viktig er at man som intervjuer anerkjenner den opplevelsen ungdommen har hatt, og også gir det som i situasjonen er en egnet respons. Ubehaget man som intervjuer selv føler, kan derimot ikke automatisk oversettes til at det er uetisk å la mindreårige snakke om erfaringene sine og således gjenoppleve dem.

Det er et viktig mål i forskningsprosjekter å oppnå informert samtykke, selv om det kan være vanskelig å få formidlet alle aspekter av et prosjekt til respondenter. I denne studien har dette vært en komplisert prosess, fordi det at en jente eller gutt sier ja til å bli intervjuet, kan også ha å gjøre med at de ikke kan si nei til noen som har høyere status og alder enn dem selv. Spørsmål om respekt og statusforskjeller gjør seg gjeldende på ulike måter. I mine intervjuer med enslige mindreårige var det noen som syntes det var vanskelig å se meg i øynene mens de eller jeg snakket. De endte opp med å se på telefonen mellom oss, og titte opp innimellom. Man kan lett tolke dette som at han eller hun ikke snakker sant, kjeder seg eller er uinteressert, men i en del samfunn i Asia og Afrika vil det være et tegn på manglende respekt om barn og unge ser en eldre person rett i øynene. Det at man har sagt ja til å delta i et intervju er allikevel ikke det samme

som at man sier mer enn det absolutt nødvendige. Dette er velkjent for kvalitative forskere. Respondenter kan ha mange måter å omgå at de har sagt ja til deltakelse på, og en person som kan virke snakkesalig og livlig, kan bli underlig stille i en intervjusituasjon. I dette prosjektet har jeg sett på indirekte måter å unngå å fortelle om sine erfaringer som en positiv beskyttelsesmekanisme hos ungdommene, uavhengig om det er fordi de ikke ønsker å snakke for å unngå emosjonell smerte, eller om det andre årsaker til deres taushet. Det ble fort klart hvem som hadde sagt ja, men som ikke ønsket å snakke allikevel. I slike tilfeller fikk jeg de overordnede trekkene i migrasjonserfaringene deres, mens detaljer og fortolkninger manglet i framstillingen. Det er viktig å anerkjenne at ikke alle intervjuer i et prosjekt har samme kvalitet, men også at selv om det er mange fellesnevner i enslige mindreåriges erfaringer, så har de ulike forståelse, innsikt og fortolkninger som gjør seg gjeldende i måten de forteller historiene sine på. Tilsvarende er flere av intervjuene preget av at ungdommene hadde et reelt ønske om å formidle egne opplevelser, fortolkninger og tanker om situasjonen de er i nå. For mange ungdommer i mottak er mangelen på voksenkontakt og noen å snakke med påtakelig, uansett hvor bra mottaket er. Det betyr ikke at jeg oppfatter forskningsintervjuer som terapi for enslige mindreårige asylsøkere. Derimot opplevde jeg at mange gjerne ville snakke mer og om andre ting enn det som var prosjektets uttalte mål.⁶

Det at ikke alle intervjuer er like relevante eller dype, er ikke en svakhet i seg selv. En større utfordring er det å basere fortolkningen av barn og unges verdener og erfaringer utelukkende på intervjuer. I et prosjekt med en så kort tidsramme som dette har hatt, og et så spesifikt formål, er det vanskelig å kunne få tilstrekkelig med samhandlingsdata som kunne fungert som utfyllende materiale, selv om dette ville vært en stor fordel. Å gjøre feltarbeid ville krevd mer tid og ressurser, men en slik tilnærming ville også kunne gitt en dypere forståelse av de spørsmålene studien søker å besvare.

Tolk

Det ble brukt tolk i de fleste intervjuene med ungdom som bodde på mottak, med noen få unntak hvor ungdommene behersket norsk så godt at de selv følte det var best å gjøre intervjuet uten tolk. I forberedelsene til feltarbeidet snakket jeg med mottaksansatte og andre om tolking. Jeg ble fortalt at enslige mindreårige foretrekker at det brukes telefontolk og ikke oppmøtetolk i mange situasjoner. Fra et tolkeperspektiv kan dette

⁶ Enslige mindreåriges behov for voksenkontakt blir i rapporten *Avhengig og Selvstendig: Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*, beskrevet som «et viktig innsatsområde for de tjenestene som yter hjelp og omsorg til enslige mindreårige, bør være å bidra til at de etablerer nære relasjoner til voksne som vil fortsette utover den perioden ungdommene er knyttet til barnevern- og flyktningstjenesten» (Oppedal, Seglem og Jensen 2009:23).

være problematisk, ettersom det er vanskeligere for tolken å plukke opp nyanser og også å oppklare eventuelle uklarheter mellom intervjuer, tolk og den som intervjues. Det vil også kunne være lettere for en oppmøtetolk å lese situasjonen med hensyn til når det passer seg best å avbryte for å oversette eller for å undersøke mulig misforståelse. Kritikere av at man bruker telefontolk har rett i at man mister mange nyanser i tolkesituasjonen når tolken ikke er fysisk til stede. For mange institusjoner er det heller ikke tvil om at det å bruke telefontolk framfor oppmøtetolk er et økonomisk spørsmål. Mottak ligger ofte et stykke utenfor tettsteder og byer, og i mange tilfeller kan det være vanskelig å få tak i kvalifiserte tolker i nærmiljøet. Et annet aspekt ved bruk av tolk i mottak, og som også gjelder i de intervjuene jeg har gjort, er at intervjuet ikke alltid kan planlegges tidsnok til å kunne få oppmøtetolk til det aktuelle stedet. Intervjuene ble i mitt tilfelle planlagt noen dager i forveien, men etter at ungdommene hadde sagt seg villige til å bli intervjuet, måtte vergene også gi samtykke til at de kunne delta.

Å tilby anonymitet når historiene beskrives i rapporter og akademiske artikler er en selvfølge, men i dette arbeidet innså jeg at for mange var nettopp det at tolken ikke var til stede en annen viktig faktor. Dette ble ved tre ulike anledninger trukket fram av afghanske gutter, som etter at vi hadde lagt på med tolken, ga meg tilføyninger på norsk som de sa de ikke hadde hatt lyst til å fortelle mens tolken hørte på. En av dem var en 16-åring som fortalte meg at han ønsket å bli kristen, «men jeg kan ikke si det til en voksen afghaner, han ville ikke forstå. Jeg vil aldri reise tilbake dit». En annen fortalte detaljer om årsaken til at han reiste, som knyttet seg til en spesiell sak hvor ære og blodhevn førte til at han ble nødt til å forlate landsbyen han kom fra.⁷ Den tredje fortalte at moren var psykisk syk og gikk på medisiner. Han var redd for tilstanden hennes ettersom hun bodde i Iran med en onkel, og hadde omsorgsansvar for en yngre søster. Det var lite han kunne gjøre med det, men det var tydelig at han foretrakk å snakke om dette uten tolk og opptaker. Disse eksemplene viser hvor komplekse spørsmål om anonymitet og også det å fortelle sin historie kan være for enslige mindreårige.

Etiske betraktninger

Utover de etiske betraktningene som er diskutert over, har sensitivitet overfor etiske implikasjoner ved prosjektet vært viktig gjennom hele prosessen, spesielt med tanke på migrantenes konfidensialitet og konsekvensene av denne forskningen både på individuelt nivå og gruppenivå. Det er naturlig å anonymisere navn og steder i en studie som denne, og alle mottaksledere, ungdommer, fagpersoner som ble intervjuet og også verger, ble informert om dette. Årsaken til at jeg ikke har ønsket å navngi hvilke

⁷ For en diskusjon om blodhevn og privat hevn i Afghanistan, se Strand 2006.

mottak jeg har vært på, er å gjøre det vanskelig å kjenne igjen enkelthistorier for de som er knyttet til mottakene, men også andre som kjenner ungdommene. Personalet vet hvem jeg har snakket med, og selv om de kjenner store deler av ungdommenes historier, omfatter retten til anonymitet også at jeg ikke oppgir informasjon om enslige mindreårige tilbake til ansatte.

I et prosjekt som dette kan det være etisk betenkelig å fokusere for mye på nasjonal og/eller etnisk bakgrunn i publiseringen av forskningen, fordi man som forsker også har et ansvar for de gruppene man jobber med, og ikke bare individene. Siden utlendingsforvaltningen utføres og politiske avgjørelser tas på bakgrunn av hvor en person er fra, vil slik kunnskap benyttes til formål som ikke inngikk i de opprinnelige målene for prosjektet, og som kan ha negative konsekvenser for spesifikke grupper av migranter. Når det er sagt, så er det nærmest umulig å snakke om enkelthistorier og å beskrive årsaker til migrasjon uten å fokusere på bakgrunnen til ungdommene. Jeg har allikevel valgt å ikke lage spesifikke avsnitt for hver enkelt nasjonalitet eller etnisitet, men heller fokusere mer på generelle trekk ved enslige mindreåriges situasjon.

Et barneperspektiv på migrasjonsfortellinger

Kvalitativ forskning gjør ofte bruk av livshistorier, noe som i migrasjonsstudier brukes til å forstå migranters bakgrunn, deres motiver og strategier, og ikke minst de erfaringene de har gjort seg underveis på reisen og i sitt nye liv i et nytt land. Det er ikke uvanlig innen denne typen forskning at man beskriver «push-» og «pull-»-faktorer, og forklarer migrasjon ut fra rasjonelle valg og migranters økonomiske strategier. Utfordringen med å jobbe med barne- og ungdomsmigrasjon basert på forskning gjort på voksne eller voksnes fortolkninger av barns erfaringer, er at uten å intervju enslige mindreårige, vil man som forsker ikke få tak i den forståelsen ungdommene har av sin situasjon og valgene de selv eller andre har tatt i forkant av migrasjonen.

Hvorfor er det viktig å intervju barn og unge om deres erfaringer, og hva er poenget med å bruke (lange) utdrag av deres historier? Lidén, Rusten og Aarset (2008:11) påpeker i sin betimelige og grundige rapport om høring av barn i utlendingssaker at det er grunnleggende nødvendig å ta et barneperspektiv, både for å ta mindreårige (med og uten medfølgende familie) på alvor og for at myndighetene skal oppfylle sine forpliktelser knyttet til FNs barnekonvensjon. De definerer hva det innebærer å ta et barneperspektiv ut fra tre dimensjoner: man må ha kunnskap om de «*strukturelle betingelser* for barndom» og barns livsvilkår hjemlandskonteksten, «*innsikt i de konkrete erfaringene* til enkeltbarn», og ikke minst må man «*anerkjenne at barn har egne opplevelser, tanker og vurderinger* av hva som har foregått og hva som vil skje i framtiden» (Lidén, Rusten og Aarset 2008:36–37, deres utheving). Forfatterne framhever

at barnet er den som har best innsikt i sine erfaringer, men at foreldre også kan være viktige samtalepartnere for å forstå barnets egne fortolkninger. I denne rapporten er også ansatte ved mottak intervjuet om enslige mindreåriges situasjon, og samtalene med ungdommenes verger var også svært interessante som bakgrunnsinformasjon. Spørsmålet om motivene migranter har og hva som bestemmer at de kommer til europeiske land, har nylig vært forsket på både i Norge, gjennom Jan-Paul Brekke og Monica Five Aarsets (2009) rapport *Why Norway: Understanding Asylum Destinations*, og i Storbritannia, gjennom Heaven Crawleys (2010) rapport *Chance or choice? Understanding why asylum seekers come to the UK*. Dette er gode studier hvis funn også er gyldige for denne rapporten, og jeg kommer tilbake til dette i senere kapitler. I tillegg har flere rapporter som har kommet ut om enslige mindreårige i 2009–10 (Boland 2010, Eide og Broch 2010, Oppedal, Seglem og Jensen 2009) vært viktige kilder for å sette det empiriske materialet som presenteres her i en sammenheng. Disse ulike rapportene benytter seg av og gjengir migranternes fortellinger på ulikt vis. Jeg har valgt å bruke deler av ungdommenes fortellinger i teksten, og noen steder bruker jeg lengre utdrag av intervjuer i omskrevet form. I kapittel 5 gjenforteller jeg Bashirs historie, fordi dette intervjuet illustrerer hvordan destinasjonsland ofte bestemmes underveis, og hvorfor mange enslige mindreårige synes det er vanskelig å ha tillit til andre etter migrasjonsprosessen og de erfaringene de har fått underveis. Whitehead, Hashim and Thorsen (2006:52) har utgitt en hel rapport som er gjengivelser av intervjuer og samtaler med barne- og ungdomsmigranter. De beskriver hvordan respondenters fortellinger i de fleste rapporter, blir brukt til å,

[...] generate information which is mainly used in research reports, which draw together individual pieces of information to find commonalities. A large part of the process of research analysis consists in contextualising in various ways that body of data. [...] The findings in research come to look very different from any one child or young person's specific experiences. And so they need to. The researcher, however, has cumulatively had more direct access to these experiences through the individual conversations than is apparent in a research report. Researchers are trained to avoid letting any one story or conversation play a more significant role in their analyses than any other, but the specific stories and individual children are not thereby blanked out. In the best research these act as a sounding board and touchstone in the process of analysis.

Analysen av forskningsmaterialet handler i stor grad om å identifisere mønstre og generelle trekk, men det betyr ikke at historiene jeg her benytter meg av utelukkende er ment som illustrasjon. Det er gjennom å sammenligne ulike intervjuer og gå i dybden på enkelthistoriene at fellestrekk trer fram. Jerome Bruner (1987:694) hevder at livshistorier og de fortellingene folk formidler om seg selv, skapes med utgangspunkt i de forestillingene de har om mulige måter å leve et liv på. Disse forestillingene er

definert av språk så vel som av sosial og kulturell praksis for historiefortelling, som gir folk ulike verktøy til å uttrykke seg og formidle sine erfaringer.

Denne holdningen til de fortellingene folk forteller om seg selv er nyttig når man jobber med mindreårige migranter, fordi den anerkjenner både deres subjektive opplevelse og egne erfaringer, på samme tid som den forklarer hvordan historiene deres formes av den situasjonen de befinner seg i. Underveis på reisen lærer de hva som er strategisk å si hvis de blir tatt av politiet eller andre myndigheter, og de forteller deler av sin historie om og om igjen. Følger man Bruners perspektiv, vil det å fortelle historien om seg selv gjentatte ganger innebære at man blir den personen man beskriver. Det betyr ikke at man ikke klarer å skille mellom sannhet og løgn, men at man også forstår seg selv gjennom et språk som gir mening også for den som lytter.

Mitt inntrykk fra intervjuene var at det er vanligere at ungdommene holder tilbake informasjon som de tror kan skade søknaden deres enn å oppgi feil opplysninger. Som jeg kommer inn på senere, er ungdommenes evne til å huske og deres vilje til å glemme erfaringer av og til knyttet til den mentale tilstanden deres, og også til dagsform. Her er det viktig ikke alltid å se dem som enslige mindreårige, men som tenåringer som opplever mange store endringer både psykologisk, fysiologisk og sosialt på vei til voksenlivet.

Konklusjon

Det er spesifikke metodiske utfordringer med å jobbe med enslige mindreårige, og disse knytter seg til deres sårbarhet og at de har vanskelige erfaringer som de i ulik grad ønsker å snakke om. En utfordring er også hvordan man skal tolke og forstå historiene deres, ettersom studien består av et relativt begrenset antall intervjuer. Innad i dette datamaterialet er det allikevel mønstre, selv om ungdommenes bakgrunn ofte er svært forskjellig. Fordelen ved en kvalitativ tilnærming til utfordringene knyttet til enslige mindreåriges situasjon, er at man kan gå i dybden i analysen av materialet, og at den kunnskapen som kommer ut av denne metoden utfyller mer overordnede perspektiver, hvor rettigheter og tall dominerer framstillingen. I dette prosjektet har det viktigste vært å få fram ungdommenes forståelse av sin egen situasjon, og gjennom en analyse av deres framstillinger forstå hvorfor de har migrert og hvorfor de har endt opp i Norge.

3 Hvorfor migrerer enslige mindreårige?

For å kunne forstå hvorfor enslige mindreårige asylsøkere migrerer, er det viktig å få tak i deres forståelse av de hendelsene eller den spesifikke situasjonen som ledet opp til at de reiste ut. Det er utfordrende fullt ut å skulle forstå de beslutningsprosessen(e) som ligger bak barn og unges migrasjon. Det er lett å trekke generelle slutninger om deres bakgrunn, ettersom de fleste kommer fra områder med krig og konflikt, og ofte med høy grad av fattigdom og nød. For mange er allikevel ikke dette den direkte årsaken til hvorfor de reiser, det er gjerne en individuell historie bak som er mer kompleks og vanskelig å få tak i.

I denne studien viser jeg hvordan migrasjon er en strategi for å oppnå et bedre liv i videre forstand: gjennom å reise ut finner ungdommene og familiene deres en måte å sette tanker om det ideelle liv ut i praksis på. En irakisk ungdom fortalte at foreldrene hans var analfabeter, men at de alltid hadde oppfordret og støttet ham til å ta utdanning. Gjennom utdanning håpet foreldrene at han på lang sikt ville få et bedre liv og større valgfrihet enn det de hadde hatt, men også at han kunne bidra til en forbedring av familiens økonomiske situasjon. Analysen av materialet i sin helhet og ungdommenes historier spesielt gir innsikt i hvordan migrasjonsprosessen ikke bare handler om konkrete handlinger, men også om en aktiv investering i framtiden, hvor eksistensielle spørsmål ligger til grunn for de valg ungdommene og familiene deres tar.

I dette kapittelet beskriver og diskuterer jeg hvilke årsaker ungdommene oppga som bakgrunn for hvorfor de reiste. Fortiden gjennom nåtidens øyne vil alltid være en fortolkning, som er filtrert gjennom de erfaringer man har gjort seg etter at den opprinnelige avgjørelsen ble tatt. For enslige mindreårige kompliseres dette ytterligere på grunn av situasjonen avgjørelsen ble tatt i og hvem som tok avgjørelsen. Alle ungdommene ble spurt om det var en enkelt hendelse eller hele deres situasjon som gjorde at de ble sendt ut eller selv valgte å migrere, og gruppen delte seg jevnt mellom begge disse begrunnelsene.

Beslutningen om å reise

Majoriteten av ungdommene jeg intervjuet beskriver at det var foreldre, besteforeldre, eldre søsken eller en onkel som hadde tatt avgjørelsen om at de skulle dra. Det var forskjeller i dette avhengig av landbakgrunn, etnisitet og om vedkommende er gutt eller jente. For de afghanske ungdommene ser det ut til at det er en felles avgjørelse, hvor ungdommen tas med på avgjørelsen. Dette er også erfaringen UNICEF (Boland 2010:20) har gjort seg i Afghanistan: «the family and child make the decision. It would be rare for a child to be forced to go» (Boland 2010:20). På den ene siden ble dette beskrevet som en avgjørelse de selv ikke hadde hatt innvirkning på, på den annen side oppga de aller fleste at de var innforstått med og godtok årsakene som lå bak avgjørelsen. Mens mange altså forsto hvorfor foreldre eller andre bestemte at de skulle reise, var det også slik at andre ikke nødvendigvis synes å ha forstått fullt ut årsakssammenhengen bak det å bli sendt ut eller at de skulle bort for godt. Inntrykket jeg sitter igjen med er, som i Bøås og Obis (2009:224) kommentar på barnemigrasjon i Afrika, at:

Far from being the 'helpless victims' as they are often portrayed in the popular media and international development and policy discourse [...], some children do have the agency to decide when and where to move, relying on their family, kinship, peer and other networks and local knowledge, in navigating complex routes of survival and self-actualisation.

Barns evne til å handle på egne vegne og ta avgjørelser på egen hånd er ikke en enten-eller-situasjon. Både foreldre, slektninger og mindreåriges egne valg påvirkes av maktrelasjoner i og utenfor familien samt av ytre omstendigheter. En del av ungdommene har vært delaktige i beslutningen, og noen få har også tatt avgjørelsen selv på grunn av ytterst vanskelige forhold i familien eller dem de bodde hos, mens det bare var én person, en eritreisk jente, som oppga å ha vært uenig i avgjørelsen på det tidspunktet. Resten beskrev at de i større eller mindre grad hadde hatt innvirkning på avgjørelsen, men ungdommene ga også uttrykk for følelsen av at det ikke hadde vært alternativer til utreise på grunn av de omstendighetene som hadde utløst migrasjonen. Iskender fortalte han var blitt kidnappet en dag mens han jobbet med å selge frukt i en afghansk by. Han visste ikke hvem som hadde gjort det, og hadde heller ikke hørt om andre som var blitt utsatt for det samme. Iskender ble tatt med til en fremmed by, men klarte å komme seg ut av huset der han ble holdt under opptøyer i området. Han turte ikke å reise hjem, fordi han ikke visste hvem som hadde vært ansvarlig for bortføringen og hva slags motiver de hadde hatt. I stedet valgte han å reise videre, og tok jobber underveis. Selv sa han at han aldri ville reist ut hvis dette ikke hadde skjedd, han hadde foretrukket å bli der han var. Iskenders historie skiller seg fra de andre historiene i materialet fordi han tok avgjørelsen selv, på grunn av det han var blitt utsatt for.

Selv om ungdommene har opplevd å delta i beslutningsprosessen i utgangspunktet, ser erfaringer underveis i noen tilfeller ut til å endre synet på beslutningsprosessen. Spørsmålet de sitter med, er hvordan foreldre eller andre kunne sende dem ut hvis de visste det hvordan det ville bli. Unge migranter får erfaringer de ikke kan diskutere med eller fortelle slekt og venner. Somaliske Zeynab har reflektert mye over det å være barn i en migrasjonsprosess: «Det var gode og dårlige dager, vi opplevde mye forskjellig. Men jeg var liten og jeg ble beskyttet for det verste av de voksne. Det var også en av grunnene til at moren min ikke ville at jeg skulle reise videre med henne, for man reiser jo med mange forskjellige mennesker». Hennes erfaring kan ikke sammenlignes med hvordan mange afghanske gutter beskrev reisen sin. Å reise i grupper med migranter fra mange forskjellige land, menn og kvinner, voksne og barn – gir utfordringer for både enslige mindreårige og også barn og ungdommer som reiser med familie. Zeynab fortalte om morens bekymring da de reiste sammen med andre migranter i gruppen fra Midtøsten til Italia og videre nordover i Europa. Selv om hun hadde følt at hun ble godt beskyttet av moren og tanten de reiste med, var moren redd for at menn skulle utnytte situasjonen og at datteren skulle oppleve upassende oppførsel fra menn.

Barn og unges migrasjon har bakenforliggende årsaker uavhengig av om disse kan regnes som gyldig grunnlag for asyl eller opphold. Personen selv, eller oftest foreldre eller andre omsorgspersoner, har kommet fram til at det vil være til hans eller hennes beste å reise bort fra det stedet og den situasjonen de lever i nå. Tilbakemeldinger fra mottakspersonale og andre som jobber med enslige mindreårige, er at noen ganger vil det være økonomisk motivert hvis ungdommene er fra Irak eller Afghanistan, ofte er det knyttet til at man ønsker at ungdommer av begge kjønn skal unnsnippe aktiv deltakelse i væpnede konflikter eller krig, for jenter fra Somalia oppgis det er å unnsnippe ekteskap og en vanskelig familiesituasjon, og for majoriteten handler det om å få mulighet til å ta en utdanning. Ønsket om å beskytte barn og unge er for omsorgspersoner noe annet enn hvordan beskyttelsesbehov defineres innenfor asylrett. På et mer abstrakt plan er det jakten på en bedre framtid eller i det hele tatt å få en framtid som er begrunnelsen for enslige mindreåriges migrasjon. Uavhengig av den sosiale eller økonomiske situasjonen de kommer fra, er ønsket og potensialet for sosial mobilitet en viktig motivasjon for en stor del av ungdommene og deres familier. Dette vil bli ytterligere diskutert senere i rapporten. I det følgende vil jeg mer detaljert beskrive årsakene til at migrasjon ble valgt som løsning.

Årsaker til migrasjon

Grunnene til at en ungdom reiser ut kan være individuelle, komplekse og sammensatte, men historiene deres kan kategoriseres etter noen hovedtemaer. Hvem som sendes ut vil avhenge av hva som regnes som akseptabelt i forhold til kjønn og alder i den sosio-kulturelle sammenhengen ungdommene kommer fra. Ofte vil også en vurdering av hvem som har størst sjanse til å klare seg og ha størst mulighet til å få arbeid eller utdanning, legges til grunn når familier bestemmer seg for å sende ut et barn eller en ungdom. Når majoriteten av enslige mindreårige som kommer til Norge er gutter, og man ser at for eksempel fra Afghanistan kommer det tilnærmevis ingen jenter, så er det klart at vurderingen om hvem som skal reise også knytter seg til de ulike forventninger gutter og jenter stilles overfor. Årsaker til migrasjon blant ungdommene er gjerne knyttet til om de er jenter eller gutter: av fire intervjuede jenter fra Somalia var tre blitt sendt ut i forbindelse med at de skulle giftes bort, mens mottakspersonale også rapporterte at majoriteten av afrikanske jenter hadde enten vært utsatt for seksuelle overgrep eller vært truet med dette. Når det gjelder krig er bildet mindre entydig, avhengig av om det bare er gutter eller om også jenter har verneplikt i opprinnelseslandet eller forventes å delta i væpnede konflikter. Familiers avgjørelser om å sende ut jenter eller gutter vil i høy grad også basere seg på ideer om sårbarhet. Fra Afghanistan kommer det færre jenter fordi det vil anses som svært uansvarlig å sende ut jenter, siden de må beskyttes på en annen måte enn gutter for å ivareta deres egen og familiens ære, og også siden risikoen for at de skal utsettes for seksuelle overgrep regnes som stor.

Ideer knyttet til kjønn og alder er viktige underliggende faktorer i beslutningsprosesser om enslige mindreårige migrasjon, men det er ikke uvanlig at det hadde vært en kombinasjon av faktorer som utløste migrasjonsprosessen. De mest vanlige grunnene som ble oppgitt var:

- **Krig og væpnet konflikt i området ungdommene kommer fra.** Foreldre eller andre slektninger har vært bekymret for at han eller hun skulle bli vervet til tjeneste, bli utsatt for vold eller på andre måter lide på grunn av situasjonen. Foreldres politiske engasjement eller forbindelser oppgis å ha vært en faktor for flere av ungdommene. For eritreiske ungdommer er verneplikt obligatorisk ved 18-årsalder for begge kjønn, men militær trening ser ut til å starte før dette, ettersom man siden 2003 har lagt til et tolvte og siste år i videregående utdanning for å kunne trene opp unge kvinner og menn. Dette innebærer at «students must attend at Sawa military training centre under military authority and including military-type training. Students approaching conscription age have reportedly fled the country in the thousands or have gone into hiding» (UNHCR 2009:13). For jenter som har bakgrunn i konfliktsoner kan også foreldres og slektingers redsel for at de skal utsettes for seksualisert vold, eller det faktum at de har opplevd dette, føre til at de ønsker å

sende dem ut. Dette var det vanskelig å få informasjon om, ettersom jenter med slike historier valgte å ikke la seg intervju, og fordi mottakspersonalet også fant det uforsvarlig å skulle involvere jenter som var mulige ofre for menneskehandel. Jeg spurte derimot et par av jentene som ble intervjuet om temaet, men da på et generelt grunnlag (om de hadde hørt historier om dette). Mina fra Eritrea opplevde at onkelen hennes bestemt at hun skulle reise ut fordi foreldrene var i fengsel, og han var redd for at hun skulle verves til militæret. Onkelen hadde tatt avgjørelsen fordi han opplevde at Mina var i akutt fare, og i deres tilfelle var migrasjon eneste utvei. Verken muligheter for arbeid eller utdanning var det avgjørende for onkelens avgjørelse og Minas migrasjon – beslutningen var utelukkende knyttet til redselen for at hun skulle utsettes for vold og trusler. Om ikke ungdommer har vært utsatt for spesifikke vervingsforsøk, deltakelse i konflikt eller blitt utsatt for vold som konsekvens av krig, vil et ønske om å beskytte barnet eller ungdommen fra slike opplevelser være viktige motivasjonsfaktorer for å sende dem ut.

- **Familiesituasjon og trusler eller opplevd fare i sosialt nettverk.** Av de 30 intervjuene, var det mange som hadde opplevd konflikter i nær familie, en eller begge foreldres død, økonomiske eller politiske problemer som dramatisk hadde endret familiens situasjon. Det er ikke uvanlig at enslige mindreårige kan fortelle at enten mor, far eller begge foreldre er døde eller har forsvunnet grunnet konflikt i hjemlandet. Noen har også foreldre som har blitt fengslet på grunn av sin politiske overbevisning, og som har rådet barnet sitt til å flykte. Dette kan gjelde alle konfliktsoner. I materialet for denne studien kom dette opp i historier der ungdommene hadde fedre som hadde vært med i Taliban eller som hadde jobbet for utenlandske organisasjoner i Afghanistan, eller som er i opposisjon til regimet i Eritrea. Dette har påvirket situasjonen i familien, og særlig afghanske ungdommer beskrev hvordan familiens økonomi var blitt skakkjørt på grunn av fars død, og at de har vært avhengige av mannlige familiemedlemmers godvilje og støtte. Det er ulike mønstre, avhengig av hvor ungdommene kommer fra og om personen er gutt eller jente. For unge menn kan trusler være knyttet til familiens ære, hvor de selv eller andre har gjort noe som har satt familiens ære på spill, og hvor unge menn kan være målet for hevn. For unge jenter vil trusler ofte være knyttet til muligheten for seksuell utnyttelse eller ekteskap. For somaliske jenter ser det ut til at uenighet i familien om når og med hvem de skal giftes bort, kan utløse migrasjon. I ett tilfelle var det at en mor var blitt truet av en tidligere ektemanns familie, årsak til at de reiste ut. Under intervjuene oppga mange at de hadde «problemer» med personer som truet dem, men det var vanskelig å få utfyllende informasjon om dette. Det er ikke lett å vite hva som er årsaken til disse vanskene med å få detaljert informasjon om hva trusselen går ut på. Mulige forklaringer kan være at de vet at dette er noe som vil gi historien deres mer troverdighet når det gjelder behov for beskyttelse, eller de er

redde eller synes det er ubehagelig å snakke om det. I UNICEFs rapport (Boland 2010) om migrasjon av barn fra Afghanistan til Norge og Storbritannia, gjengis en rekke oppsummeringer av intervjuer, og i likhet med denne rapporten er flere av disse beskrivelsene preget av at de som ble intervjuet, ikke ville snakke om temaer som var årsaken til deres migrasjon.⁸

- **Utdanning og arbeid.** I intervjuene med både ungdom og andre ble det framhevet at spesielt ungdom fra Afghanistan, og til dels også Somalia, ofte er analfabeter eller bare har fått begrenset opplæring på religiøse skoler. Afghanere i Iran har, selv om størsteparten av dem er irregulære migranter der, inntil nylig hatt et 7-årig skoletilbud. Fra høsten 2004 ble dette derimot strammet inn, og de må nå betale skolepenger for å kunne gå på skoler der, noe som fikk afghanske foreldre til å demonstrere, uten at det hadde noen effekt (jf. Abdelkhalik og Olszewska 2007:146). Dette gjør at mange ikke har et reelt skoletilbud, og ungdommene kunne fortelle om at uformelle skoler også hadde fått vanskeligere betingelser. Ønske om mer utdanning er klart motiv for flere av afghanerne i materialet som hadde bodd en periode i Iran, og som migrerte videre derfra. Spesielt de afghanske guttene fortalte at de har jobbet fra ung alder, gjerne fra 10–12-årsalder. De har solgt frukt, grønnsaker og annen mat på markeder, jobbet i bygg- og anleggsbransjen, og ellers gjort småjobber her og der. De fleste som var vant med å jobbe, mistrikket med ikke å gjøre noe. Noen få var heldige og hadde fått praksisplasser i nærmiljøet, men de ville gjerne bidra mer. Deres forståelse av arbeid gikk på at dette var en måte å delta i nærmiljøet på, gi noe tilbake og også tjene penger. For mange av ungdommene er det å få seg en jobb med gode vilkår sammenliknet med det de er vant til, det som trekker i migrasjonsbeslutningen. For enslige mindreårige generelt er reisen og det å slå seg ned i et annet land derfor gjerne knyttet til ambisjoner om å få seg enten høyere utdanning eller en praktisk utdanning som kan gi dem bedre muligheter på arbeidsmarkedet.
- **Migrasjon til naboland som ikke fikk forventet utfall.** Migrasjonshistorien til en del ungdommer starter med at de migrerer til et naboland for arbeid, utdanning eller som flyktninger. Om forholdene ikke innfrir de behovene eller forventningene de har til stedet, forteller flere at de eventuelt familien ikke så noen annen mulighet enn å bryte opp og reise videre. I denne studien er de som har denne erfaringen i hovedsak afghanere som har erfaring med å jobbe og bo i Pakistan eller Iran. For afghanere i Iran kan en deportasjon etter flere år i landet, at de blir for gamle for det uformelle skoletilbudet de tilbys der eller at de får nok av konstruksjonsarbeid, være det som utløser videre migrasjon. Flere har også tilbrakt en periode i Tyrkia.

⁸ Boland (2010) gjengir en rekke casestudier i denne rapporten, hvor spørsmålet om de direkte årsakene til hvorfor barn og unge drar ut også ofte omgås av respondentene.

Mens Pakistan og Iran hadde vært steder for lengre opphold og i utgangspunktet mulige destinasjonsland for noen da de la ut på reisen, ble Tyrkia utelukkende nevnt som et midlertidig transitland. For enslige mindreårige med en annen bakgrunn enn afghansk, hadde naboland stort sett fylt funksjonen som midlertidige stoppesteder på reisen.

På livets landevei

Fortellingene ungdommene kommer med viser at migrasjon ikke bare handler om en flukt fra krig og fattigdom. Det handler også om eksistensielle spørsmål som er en del av deres livsprosjekt, og knyttet til deres egen og deres families oppfatninger om hva som er et godt liv. Lengsel etter tilhørighet, kjærlighet, anerkjennelse og aksept preger livet til mange enslige mindreårige asylsøkere (jf. Oppedal, Seglem og Jensen 2009), både før og etter de har reist ut. I denne siste delen av kapittelet ønsker jeg å sette søkelyset på de eksistensielle sidene ved enslige mindreåriges migrasjon og vise hvordan majoriteten av ungdommene jeg intervjuet på tross av at det kunne være en konkret hendelse eller situasjon som utløste migrasjonen, samtidig beskrev komplekse årsakssammenhenger som bakgrunn for hvorfor de reiste ut.

For mange har reisen de har foretatt i tid og over lange distanser gjort dem meget selvstendige. Hjemme har de kanskje vært vant til å ta ansvar, men også til å innordne seg de eldre i familien. Utover det at de gjerne har gjort seg en rekke smertefulle erfaringer, har erfaringene deres gjerne endret dem på en fundamental måte. Når voksne sender barn ut eller barn selv bestemmer seg for å reise, vet de lite om hvordan dette på sikt vil gjøre dem annerledes enn de som blir igjen, kanskje gi dem erfaringer som ikke anerkjennes av slekt og venner, og som i mange tilfeller defineres som umoraliske eller som også er helt utenkelige for de voksne i familien. Forestillingen om den verdenen barnet eller ungdommen skal bli kjent med der ute, ser ofte ut til å være svak. Konsekvensen for barne- og ungdomsmigranter er at den personen de blir gjennom en reise ikke nødvendigvis er akseptabel for familien der hjemme. De behøver ikke en gang å reise langt for å oppleve dette, og de tilpasningsprosessene de går gjennom for å passe inn på stedene de flytter til, ligner ofte assimilering heller enn integrering.⁹ Resultatet er at de kan oppleve ikke lenger å passe inn hjemme, og at den personen de har blitt, ikke aksepteres.

Relasjonen til familien kan for mange ha vært vanskelig i utgangspunktet, og flere av de som oppga at en eller begge av foreldrene var døde, beskrev at de ikke følte at de

⁹ Dette beskrives i litteraturen om afghanere i Iran (Adelkhah og Olszewska 2007), blant annet at afghanere som bor i Iran stikker seg ut når de reiser til Afghanistan.

hadde noe å vende tilbake til. Selv om de føler lojalitet til familien, betyr dette på langt nær at de nødvendigvis ønsker å bo sammen med familien i framtiden. Flere av guttene fra Afghanistan beskrev at de aldri ønsket å dra tilbake, de hadde ingen interesse i en gang å besøke det landet igjen. For flere av dem var virkeligheten dessuten at de hadde bodd andre steder over lengre perioder.

Jeg foreslår at man ser på migrasjon, i tillegg til grunnleggende å være en strategi for å komme seg vekk fra krig, konflikt og nød; som en del av migranternes livsprosjekt i videre forstand. Monsutti (2007) beskriver hvordan migrasjon for unge afghanere i Iran er å regne som en overgangsrite mellom barndommen og voksenlivet, og at det å reise ut alene handler om å bli en akseptert mann som tar ansvar for seg selv og familie. De beskrivelsene og fortolkningene de enslige mindreårige gir og som de representerer, handler om flere aspekter ved tilværelsen enn det migrasjon i seg selv kan forklare. For mange av ungdommene og deres omsorgspersoner handler det å reise ut ikke bare om å løse akutte problemer, men det oppfyller også noen langsiktige håp og planer i deres liv. Migrasjon er en strategi, en aktiv handling for å gjøre framtiden bedre. Ghassan Hage (2005:470) beskriver migrasjon som «meningsfylt bevegelse» som knytter seg til det han kaller en opplevelse av eksistensiell mobilitet. Gjennom sin forskning på transnasjonale libanesiske migranter og også mennesker som planla å migrere, innså han hvor viktig følelsen er av ha retning, av å kunne bevege seg i retning av de idealer og behov en har i livet. Hages argument er at det er når man føler at man ikke flytter seg av flekken, ting ikke går fort nok eller man står fast i de sosiale miljøene man tilhører, at man vurderer å flytte fra et sted til et annet. Fysisk mobilitet er en strategi som handler om at man ikke opplever tilfredsstillende sosial mobilitet i sin nåværende situasjon. Hage (2005:470) hevder at migranter flytter seg fysisk ikke for å oppleve fysisk bevegelse i seg selv, men for å oppnå eksistensiell endring: «We move physically so we can feel that we are existentially on the move again or at least moving better». I denne forståelsen kan man ikke se på migrasjon uten å anerkjenne relasjonen mellom fysisk og eksistensiell mobilitet. Migrasjon blir i dette perspektivet en motor for å bedre både materielle og eksistensielle sider ved livet. Det er en bevegelse framover i tid, som for barn og unge også forsterker det faktum at de er i en utvikling som endrer både forventningene til dem og det ansvaret som tillegges dem.

I vestlig idéhistorie er det en sterk tradisjon for å snakke om menneskets fysiologiske og psykologiske utvikling som en bevegelse mellom ulike stadier. Selv om ideen om menneskets utvikling gjennom stadier er formalisert innenfor psykologien og i biomedisinen, og ofte kritiseres for å overse kulturelle forskjeller, er det også slik at man over hele verden finner ideer om ulike stadier i menneskelivet. Barndom og ungdom blir derfor gjerne forstått som perioder hvor man ideelt sett gradvis tilegner seg den kunnskapen og den sosiale praksisen som er grunnlaget for å være en velfungerende voksen. Barnet er således en lærling i livets ferdigheter og sosiale spill, og de voksnes oppgave er å legge best mulig til rette for at han eller hun skal kunne få en god framtid.

Men barnet er ikke bare underveis til å bli en fullverdig voksenperson, han eller hun er også her og nå. Å ta et barneperspektiv innebærer at man aksepterer hvor viktig livet her og nå er for denne aldersgruppen. Her og nå kan være et vanskelig sted å befinne seg med tanke på de store omveltningene enslige mindreårige asylsøkere har opplevd og de tilpasningene de har gjort for å passe inn og å klare seg.

I skandinavisk skjønnlitteratur så vel som i akademiske arbeider benyttes begrepet klassereise for å beskrive de erfaringene mennesker som har vokst opp i arbeiderklassemiljø, men som gjennom utdanning eller arbeid opplever en sterk sosial, kulturell og økonomisk mobilitet. I sin erindringsbok beskriver svensken Ronny Ambjörnsson (2005) hvordan han fra å ha vokst opp i et arbeiderklassehjem, ender opp som professor, men at han i denne prosessen fant det vanskelig både å føle tilhørighet til de der hjemme og finne sin plass i sitt nye miljø. Foreldrene hans ga ham navnet Ronny fordi dette var amerikansk, og det amerikanske sto for framskrittet og ubegrensede muligheter. Ambjörnsson (2005:9) skriver at,

Den klassereisende skifter ikke bare fra en klasse til en annen. Han eller hun kan sies å foreta en reise gjennom det sosiale landskapet som framviser likheter med innvandreren – naturligvis uten dramatikken i dennes situasjon. Den klassereisende befinner seg på fremmed grunn. Vanligvis skjer det en akklimatisering. Den klassereisende får et nytt hjem, en ny kultur og et nytt språk. Men ettersom det er en reise og ikke et skifte, lever det gamle landet videre som vaner og tenkemåter som synes å mangle berettigelse i det nye miljøet; levningene fra en fjern, men likevel nærværende verden».

Den skandinaviske diskusjonen om klassereiser, som en form for sosial mobilitet, passer på mange måter godt som en beskrivelse på erfaringene til enslige mindreårige asylsøkere. Som Zeynab, som bestemte seg for at hun ikke vil gjenforenes med moren sin fordi hun har fått sitt eget liv og ikke ønsker å gjennomgå prosessen med å lære seg et nytt språk og å skape seg et hjem en gang til. Og om det at de ender opp i Norge eller et annet land kan være basert på tilfeldigheter, så er det også mange som underveis på reisen hadde et spesifikt land som mål, fordi enten ungdommen selv, familien eller smuglere anså at dette var et sted som kunne gi dem mulighet til å realisere sitt potensial for å skape en bedre framtid.

Den kunnskapen de kommer med fra opprinnelseslandet og også den kunnskapen de har skaffet seg underveis på reisen, kan ses på som en form for kunnskap som ikke betyr noe i Norge. Deres kunnskap om å overleve vil ikke kunne brukes her, fordi de er underlagt strenge reguleringer med hensyn til arbeid, utdanning og opphold. Uformell økonomi finnes i Norge også, men den typen arbeid mange av ungdommene er vant til å utføre, er det ikke rom for i særlig utstrekning her. Dessuten handler det om alder og også om nettverk: ved ankomst mangler de den kunnskapen og den sosiale kapitalen som skal til for å kunne jobbe i den norske uformelle økonomien. I tillegg uttrykker

mange at de ønsker å følge reglene som gjelder her. Den måten de har overlevd på før avreise og under reisen, får de altså ingen direkte uttelling for her, men evnen til å tilpasse seg nye steder og mennesker er, ifølge mottaksansatte og ofte ungdommene selv, omsettelig i at de lærer nye ting fort. Selv om mange opplever å være frustrert over skolearbeid og manglende evne til å konsentrere seg i timene, så har de gjerne en imponerende læringskurve. Evnen til å lære nye ting og det å tilpasse seg er noe de fleste beskriver at de ble nødt til å tilegne seg underveis. Å være tilpasningsdyktig er nødvendig for å overleve og et aktivt uttrykk for ungdommenes vilje og ønske om å forstå det som foregår rundt dem, selv i situasjoner hvor de ikke forstår språket eller det samfunnet de har kommet til. At de har klart å komme seg til Nord-Europa, er et tegn på akkurat det. Beslutningen om å sende ungdom ut har 'bivirkninger' som verken voksne omsorgspersoner eller den enslige mindreårige asylsøkeren nødvendigvis var klar over: for å overleve reisen må ungdommene framvise en enorm tilpasningsdyktighet og lærevillighet. Mange har en opplevelse av at de ikke kan vende tilbake når migrasjonsprosessen først er satt i gang. Reisen innebærer også at de stadig ser framover og søker seg videre til nye land hvis de ikke er fornøyd med situasjonen på et gitt sted, noe jeg kommer tilbake til i to neste kapitlene.

Konklusjon

Migrasjon er for mange enslige mindreårige og deres familier en strategi for økonomisk overlevelse så vel som et middel til å oppnå sosial mobilitet og velferd, det vil si få muligheten til å skape seg et bedre liv. I intervjuene med enslige mindreårige framsto motivene for hvorfor de hadde reist ut, som blandete: beskyttelsesbehov og ønsket om en bedre framtid kom til uttrykk gjennom en fokusering på å ta en utdanning og få seg en jobb slik at de kunne bidra både i det norske samfunnet og til å hjelpe familiene sine i opprinnelseslandet.

Et annet funn er at regional migrasjon ofte ligger forut for ungdommenes reise til Europa. Dette kan eksemplifiseres gjennom det Monsutti (2007:167) beskriver som vanlig for afghanere i Iran. Han forklarer hvordan migrasjon ser på som en del av livssyklusen i unge Hazara-menns liv, som også kommer fra en nomadisk bakgrunn. Migrasjon betraktes som en måte å utvide deres sosiale nettverk til å innbefatte flere enn slektninger og miljøet i nabolaget. Det er også en overgangsfase i livet deres, hvor de går fra å være barn til å bli voksne menn. Dette eksemplet illustrerer kompleksiteten i beslutningsprosessene som enslige mindreårige står overfor, hvor andres og egne forventninger og behov blandes med andre faktorer.

Enslige mindreåriges migrasjonsprosesser og de erfaringene de har fått med seg underveis forteller om flukt, oppbrudd og nye tilknytninger, og ikke minst også en

aktiv søken etter muligheten for sosial mobilitet. Kjersti Ericsson (2009:168) skriver at «disse barna har helt åpenbart flyktet fra noe. Kanskje flykter de også til noe: Ønsket om å komme til et land der det gir større mening å snakke om framtid og framtidsmuligheter enn i hjemlandet» (hennes utheving). Overlevelsesstrategi må her forstås i bred forstand, som et forsøk på å endre retning i livet. For mange foreldre som sender ut barna sine dreier dette seg om hva som er det beste for barna, mens for barnet eller ungdommen kan det være et spørsmål om å følge de drømmene de selv og andre har for dem. Årsakene til enslige mindreåriges migrasjon er knyttet opp til et sett av økonomiske, sosiale, sikkerhetsmessige og eksistensielle faktorer. Hva som veier tyngst i en beslutningsprosess når omsorgspersoner eller ungdom selv skal ta avgjørelsen om de skal reise ut, er avhengig av situasjonen i familien, lokalmiljøet og opprinnelseslandet mer generelt. Det er vanskelig å gi en klart definert og generell modell for hvordan disse virker sammen, men det som er klart, er at situasjonen i opprinnelseslandet og ungdommenes muligheter til forbedring i levekår, utdanning og jobb vil være grunnleggende årsaker til at familiene deres søker å sende dem ut.

4 Reisen

Migrasjon er en samlebetegnelse på ulike typer reiser. I mine intervjuer og samtaler med ungdommer syntes jeg det var enklest å diskutere deres erfaringer ved å kalle det en reise. Noen hadde brukt kort tid, fra noen dager til noen måneder, mens andre hadde vært på reise i 2–3 år. I denne perioden beskriver de fleste at de har hatt en opplevelse av å være underveis, at den endelige destinasjonen ennå ikke var nådd. I dette kapittelet beskriver jeg hvordan reisen eller flukten i seg selv er en viktig innfallsvinkel til å forstå hvorfor de ender opp i Norge og til å forstå hvordan historiene blir fortalt.

Men før reisen begynner, finner alle familier og ungdommer fram til agenter og smuglere som kan bistå reisens ulike etapper. Den første delen av kapittelet diskuterer derfor aspekter ved den relasjonen ungdommer har til de «mellommenn» som bistår dem i migrasjonsprosessen.

Smuglere, hjelpere eller businessmenn?

Hva de som bistår de enslige mindreårige i migrasjonsprosessen skal kalles, er vanskelig, men det er et viktig spørsmål å ha med seg i analysen og lesningen av resten av rapporten. For hva er de? Er de menneskesmuglere, menneskehandlere, hjelpere eller businessmenn – eller en kombinasjon? Ungdommene har varierte erfaringer med disse personene, på samme måte som deres migrasjonserfaringer er tilsvarende forskjellige.

Her velger jeg å kalle dem smuglere som fellesbetegnelse (jf. Nome 2005), fordi det beskriver deres rolle i å frakte migranter over grenser på irregulært vis. Andres arbeid på området viser klart at menneskesmuglere har ruter som er veletablerte (Nome 2005:6, Boland 2010:24–25) og at det finnes profesjonelle nettverk som er godt oppdatert på hvilke land barn og unge har best muligheter til å få opphold i. I de intervjuene jeg har foretatt forteller alle de enslige mindreårige at de har brukt smuglere, og at kontakten med smuglere i all hovedsak opprettes av foreldre eller andre slektninger som har ansvar for ungdommen, gjennom lokale agenter som tar ansvar for resten av prosessen.

De som har hatt relativt korte reiseperioder har stort sett forholdt seg til en eneste smugler på reisen. For de som har hatt mer komplekse migrasjonsprosesser, med noen måneders opphold i ulike transitland og hvor reisen kan ha strukket seg over 2–3 år, har ungdommene ofte måttet forholde seg til ulike smuglere underveis. Disse er gjerne

i samme nettverk, andre ganger er dette personer ungdommene har funnet gjennom kontakter de får på ulike transittsteder.

Smuglere ser ut til å kontrollere informasjonsflyten i de ulike leddene. Et viktig spørsmål blir da om de misbruker denne makten. En fagperson jeg intervjuet, fortalte at hans kjennskap til smuglere i området Pakistan, Afghanistan, Iran og Tyrkia tilsa at det ville være dårlig business for en smugler å behandle migranter dårlig, ettersom de er avhengig av at familienettverk er fornøyd med arbeidet deres. Etter de historiene jeg har hørt, er det mitt inntrykk at smuglernetverk har stor makt når det gjelder hvor mye informasjon de vil gi til potensielle kunder og også til familier som er igjen i opprinnelseslandet. Dette blir forsterket ved at migranter, uavhengig av alder, ofte opplever og gjør ting underveis som de ikke kan innrømme å ha erfart eller deltatt i overfor slekt og venner. I tillegg er det ingen tvil om at irregulær migrasjon som dette jo er, også innebærer en stor risiko for at ting går galt, både ved at smuglerne skremmer ungdommene og mishandler dem på ulike vis, og at de blir lurt.

Mange av dem jeg intervjuet har forklart hvordan de startet reisen sammen med slektninger, eller i en gruppe organisert av smuglere, men at noe hendte underveis, slik at de kom bort fra familiemedlemmer eller at den som var ansvarlig for reisen deres forsvant i det øyeblikket man var oppdaget av politi eller andre myndigheter. Migranten kan da ende opp i fengsel eller i et mottakssenter, eller han eller hun kan bli sendt tilbake over en grense. Mange forteller at de etter å ha kommet ut fra fengsel eller mottak har gått på leting etter smugleren, eller så dukker personen opp igjen på et avtalt møtested. Alternativt vil ofte migranter lete etter andre med samme bakgrunn som seg selv på de stedene de ender opp etter slike brudd på reisen. Det finnes en sterk kunnskapsflyt i miljøer med migranter med samme landbakgrunn på spesifikke transittdestinasjoner, og det er også hit de finner tilbake til eller her de lager avtaler med nye smuglere. Bashirs historie beskrives fullt ut i kapittel 5, og et av aspektene ved hans historie er at han kom bort fra foreldrene i Tyrkia mens de var på reise. Smugleren tok da ansvar for å ta ham til Istanbul, slik faren opprinnelig hadde betalt for. Da han kom dit, ble han etter kort tid kastet på gata av smugleren: det var ikke mulig å oppdrive foreldrene basert på den kunnskapen mannen hadde om hvor afghanske migranter ville befinne seg, og pengene var dessuten oppbrukt. Bashir kom seg videre dels ved hjelp av andre afghanere, og dels gjennom smuglere. Selv om han reiste med foreldrene, hadde han ikke visst endelig destinasjon, utover at familien skulle til Europa. Dette var situasjonen for de fleste av ungdommene jeg intervjuet: smuglere oppgir ofte ikke reiseruten til ungdommene, og de blir ikke nødvendigvis fortalt hvor de er og hvor de skal. Familie og smuglere forteller dem at de skal til Europa, men bare en ytterst liten gruppe av dem jeg snakket med har visst på forhånd at Norge var den planlagte endestasjonen for reisen deres. Smuglere ser således ut til å holde kortene tett inntil brystet, og som flere andre kunne Petter fortelle at de ikke kunne stille spørsmål til disse personene.

Boland (2010) viser i flere av casene hun presenterer til at ungdommer fra Afghanistan er klar over at de må være forsiktige i forholdet til smuglerne. De er personer som kan oppleves som farlige, selv om dette ikke bare er et svart/hvitt bilde: det er også vanlig at ungdommer opplever dem som hjelpsomme og som «businessmenn». Ganske mange av ungdommene kunne fortelle at de var blitt veiledet av personer som mest sannsynlig bodde i Norge. Disse personene inngikk i smuglernetverket som hadde bistått dem, og etter ankomst til Norge ga disse personene dem instruksjoner for å finne veien til politiet for å registrere seg som asylsøker. I ungdommenes beskrivelse snakker disse personene gjerne norsk eller flere andre språk, men de er ikke nødvendigvis fra samme land som migrantene. Smuglere er gjerne erfarne migranter selv, med gode språkkunnskaper, selv om de ofte har en annen bakgrunn enn ungdommen selv. Gjennom mislykkede og vellykkede reiser er smuglere blitt godt kjent med hvordan ting fungerer. Gjennom mine intervjuer med enslige mindreårige har jeg fått en indirekte forståelse av at smuglere synes å være godt informert om myndigheters prioriteringer, og det er ofte de som forsyner ungdommer og familiene deres med informasjon om mulige destinasjonsland, enten i forkant av at de reiser ut eller underveis. Crawley (2010:6) mener at «because social networks and connections have been disrupted by increasingly restrictive immigration regimes, agents have begun to fulfil many of the functions that these networks previously served. Agents serve to extend the reach of an asylum seekers social and search network.» Dette synet understøttes av materialet i denne studien.

Reiseruter, framkomstmidler og informasjonsflyt

Intervjuene i denne studien omfatter afghanske, somaliske, eritreiske, irakiske og etiopiske ungdommer. Migrantene har før avreise bodd i henholdsvis Afghanistan, Iran, Pakistan, Irak, Somalia, Eritrea og Etiopia. I materialet stikker således to hovedreiseruter seg fram, med mindre variasjoner:

1. Den første innebærer en reise fra Afghanistan og/eller Pakistan via Iran, eller fra steder i Iran hvor de har hatt opphold over flere år sammen med familien sin. Noe av det vanskeligste på reisen er å krysse fra Iran til Tyrkia. Her er det mange som beskriver at de har vært nødt til å prøve flere ganger før de klarte det. En gutt på 17 fortalte hvordan han på andre forsøk klarte å krysse grensen til fots sammen med en annen migrant. Det var iskaldt og mørkt, de hadde ikke kunnet se noen ting og var svært sultne: «Jeg brydde meg ikke lenger om jeg ble tatt eller om jeg skulle komme meg over grensen. Jeg tenkte 'bare ta oss!', men så viste det seg at vi hadde klart det». En annen afghansk gutt fortalte at de hadde reist i grupper som ble skyflet om

avhengig av transportmiddel. Han klarte seg over til Tyrkia på tredje forsøk, men hadde opplevd at en av guttene i en gruppe han reiste med ble skutt av grensevakter.

Grensen krysses enten til fots, eller med minibusser eller små lastebiler. Fra Tyrkia går reisen videre til Hellas – enten over landeveien eller med båt. De fleste hadde kommet seg med båt over til enten Mitilini/Lesvos, Chios, Kos eller Patmos. Flere hadde lengre opphold på disse øyene og andre steder i Hellas, hvor Pátra og Athen framstår som steder der de har måttet vente før de reiser videre. Årsaken er at myndighetene holder dem igjen eller at de trenger tid til å skaffe midler og kontakter til å reise videre. Veien videre går gjerne i containere som sendes med båt over til Italia. For mange er den verste biten av reisen over når de har kommet seg til Italia. Mange beskriver hvordan de har reist i lastebiler eller containere nordover fra Italia direkte til Skandinavia. Omtrent halvparten av ungdommene som har kommet via denne reiseruten beskriver at de har reist med tog fra Italia til Paris. Frankrike ser ut til å være et mål fordi ungdommene ønsker seg over til Storbritannia. Frankrike kan nok ha vært et mulig destinasjonsland for noen, men inntrykket er at det stort sett anses som et transittland for reiser til Storbritannia og Nord-Europa.¹⁰ For mange er det nødvendig med flere ukers eller måneders opphold i Frankrike før de kan reise videre nordover via Tyskland, Belgia og Nederland til Norge.

2. Fra Afrikas Horn ser man en reiserute gjennom Sudan til Nord-Afrika eller Midtøsten, over Middelhavet. Fra Somalia reiser noen med båt eller fly til destinasjoner på den arabiske halvøy eller i Midtøsten, hvor de har nettverk. For noen av disse vil reisen ha gått via Syria og Tyrkia, og så følge ruten beskrevet i punkt 1 over. For somaliere ser det allikevel ut til at den vanligste reiseruten er gjennom Etiopia, eventuelt via Djibouti, til Sudan. Etiopiere og eritreere navngir også Sudan som et transittland. Khartoum er et sted av betydning for å bestemme reiseruten videre og framstår som et knutepunkt mellom landene på Afrikas Horn, i Nord-Afrika og Midtøsten. Her møter migranter agenter, og de skaffer informasjon om destinasjoner. Tre av seks ungdommer fra de aktuelle landene hadde flydd fra Khartoum enten via ulike steder i Midtøsten eller direkte til europeiske land, hvor de mellomlandet før ankomst i Norge. Eritreiske Mariam beskrev en reise som gikk direkte fra Khartoum med en somalisk smugler, som tok henne med til Amsterdam, hvorpå de fløy direkte til Oslo. Fra Sudan er det også vanlig å reise til Libya og derfra med båt over Middelhavet. Somaliske Amina fortalte hvordan hun først hadde reist via Sudan til Libya, hvor hun ble arrestert og satt fengslet i en måned før hun ble sluppet fri på grunn av en sykdom man trodde var smittsom. Da hun ble sluppet ut, tok hun kontakt med kontakten som skulle hjelpe henne til Europa. Amina kom seg med båt fra Libya og over til Italia. For de som reiser via Midtøsten,

¹⁰ Hvorfor dette er slik, diskuteres i kapittel 5.

er en annen mulig reiserute gjennom Syria, Tyrkia og deretter å følge rutene som beskrevet over gjennom ulike europeiske land. Det finnes selvfølgelig mange ulike reiseruter, men dette er de to som er mest framtrødende i intervjuene jeg har gjort med enslige mindreårige. Fagpersonene som ble intervjuet, kunne bekrefte at dette var de vanligste rutene de kjente til. Når det gjelder spørsmålet om hvilke forhold som bestemmer destinasjonsland, er en viktig forskjell mellom disse ungdommene hvor mye penger familiene deres har kunnet investere i reisen, men også hva som er praktisk mulig å gjennomføre i det landet ungdommene reiser fra. For eritreere og somaliere vil det være nødvendig å komme seg videre til et annet land før de eventuelt kan fly videre. De fleste afghanere gjennomfører store deler av reisen over land, men noen av guttene forklarte at de hadde hatt samme smugler hele veien, og at de hadde oppholdt seg i lastebiler eller containere størstedelen av turen. I disse tilfellene kan reisen ta ned til et par uker.

Det at så mange reiser over land istedenfor å reise med fly kan forklares med at det krever mer penger å gjøre en direkte reise. Samtidig vil det være større sjansje å bli stoppet i europeiske land hvis man reiser med fly. I rapporten *Chance or Choice: Understanding Why Asylum seekers come to the UK*, hevder Heaven Crawley (2010:6) at «even where an individual has sufficient resources to be able to request a particular destination he or she may not be able to reach that place if the agent considers that their operation might be put at risk». Hun framhever den viktige rollen smuglerne har i prosessen, selv om heller ikke de har full kontroll over situasjonen. Reisemåte er avhengig av hvor mye penger en migrant kan investere i reisen sin, men også hva smuglerne eller migrantene selv oppfatter som den sikreste måten å nå målet på. Reiser man til fots, bil, buss og tog, vil reisen utføres etappevis, og blir ungdommene stoppet, kan de relativt enkelt prøve å krysse grensen igjen. Fahren fortalte hvordan han hadde krysset over fra Iran til Tyrkia flere ganger før han lyktes, og Bashir (hans historie kommer senere i kapitlet) snakket om hvordan han etter flere forsøk på å komme inn i Frankrike fra Italia hadde låst seg inn på et togtoalett. Ungdommene opplever mange ulike hindringer på veien, og mellommenn og smuglere er viktige for å omgå noen av disse, selv om de også kan være en negativ faktor i migrasjonsprosessen.

Å innse at reisen er over eller at man må videre

Det å være i transitt – å være underveis – beskrives av ungdommene som både en belastning og av en del også som spennende. Denne perioden er en tid hvor de drømmene og planene ungdommene og familiene deres har hatt, aktivt forfølges. For mange er reiseperioden en tid de ikke ønsker seg tilbake til, de er lykkelige over å kunne slå seg

til ro i Norge. For ungdommer som har brukt lang tid på reisen og som har opplevd mange uventede endringer i planene underveis, er det gjerne følelsen av å «sitte fast» og ikke komme seg videre fra et transittsted som har vært en av de absolutt vanskeligste erfaringene. En gutt forklarte at han hadde opplevd mange vanskelig situasjoner, men det som hadde vært absolutt verst, var en periode på nærmere ett år hvor han satt fast i Istanbul. Han kom seg ikke videre uansett hva han gjorde. Han hadde ikke penger og måtte jobbe. På grunn av dårlig råd bodde han hos smugleren som hadde et hus der, men mannen behandlet ham ikke bra. Gutten beskrev hvordan han hadde vært nær ved å gi opp. Hva var vitsen? Måten han beskrev situasjonen på ga inntrykk av at det var mer enn de vanskelige forholdene i hverdagen som gjorde det hele uutholdelig. De planene han hadde lagt for livet sitt var i ferd med å gå i vasken, og han så ingen muligheter for å komme seg videre. I mitt intervju med han klarte han å beskrive de mer eksistensielle sidene ved migrasjonsprosessen på en måte mange andre ikke har klart.

Ut fra intervju materialet ser det ut til at enslige mindreårige asylsøkere opplever den første tiden i Norge som både forvirrende, frustrerende og som en periode preget av håp om å kunne slå seg til ro, få begynne på skolen og å bli kjent med nordmenn. De har ofte et sterkt ønske om å komme i gang med livet på det nye stedet så fort som mulig, og det gjaldt både skole, fritidsaktiviteter, sosialt liv og arbeid. Det var gjerne guttene som uttrykte at de gjerne ville jobbe. Det er lett å tolke ønsket om å ville jobbe som utelukkende økonomisk motivert, men flere påpekte at de følte at de ikke gjorde noe – ikke var til nytte. I tillegg har mange, spesielt afghanerne, lite eller ingen skolegang, slik at deres lese- og skriveferdigheter er begrensede. Mange har derimot erfaring med å jobbe, noe som for mange av de enslige mindreårige er et bevis på og uttrykk for at de tar ansvar for seg selv og andre, at de deltar i livet rundt seg, og de snakket om det som en måte å komme i kontakt med lokalmiljøet på. Lokalt flere steder er det butikker, verksteder og bønder som tilbyr ungdommer praksisplasser, men dette begrenses også, fordi man må passe på at de ikke blir en arbeidskraft som er lett å utnytte. Dette kan det være vanskelig å forstå for ungdommer som gjerne har jobbet innenfor uformell økonomi og under harde forhold. Men det er også mange enslige mindreårige som har gått 6–9 år på skole, og som ikke har jobbet underveis på reisen.

Mange av ungdommene jeg intervjuet beskriver at de har opplevd stor forvirring i migrasjonsprosessen, og at de har hatt med seg denne følelsen på store deler av reisen. Alle ungdommene ble spurt om hva slags håp og drømmer de hadde for framtiden, og også hvordan de opplevde det å bo på mottak. Poenget med disse spørsmålene var ikke å bedømme kvaliteten på mottakene eller det botilbudet de hadde, men heller å forstå hvilket perspektiv han eller hun fortalte historien sin fra. Det ser ut til at det å komme til et mottak innebærer at de innser at reisen er over. Dette kan være en blandet følelse, fordi de over lengre tid har fokusert på å komme seg videre. De har hatt en sterk opplevelse av å være underveis, og erfaringer med «å stoppe opp» i migrasjonsprosessen har stort sett vært knyttet til hindringer.

For mange er tiden på reise en stor utfordring, på grunn av hvordan reisen har foregått, at de har vært i mange situasjoner hvor det å overleve i seg selv har vært det viktigste og også hvordan de har vært nødt til å jobbe underveis. I tillegg er det slik at de som selv var misfornøyd med situasjonen før avreise og som var meget motivert for å reise, dessuten har hatt et sterkt ønske om å endre livet sitt før de reiste. Noen kan ha problemer med å innfinne seg med at de ikke skal videre, og dette kan gjøre at de velger å søke seg bort fra Norge. Men for de fleste ser det ut til at det å kunne slå seg til ro her, oppleves som noe positiv. Zeynab var en av de som hadde tatt en bevisst avgjørelse på at det var her hun skulle bli for å bygge livet sitt. Hun var innvilget varig oppholdstillatelse og kunne derfor se framover uten redsel for å måtte reise ut igjen. Zeynab reiste fra Somalia sammen med sin mor, et søsken og en tante. Sammen tok de seg til Yemen, deretter til Syria og så til Tyrkia, hvor de bodde noen måneder. Gjennom det samme nettverket av smuglere tok de seg så til Hellas, og i en omstendelig prosess hvor de reiste fram og tilbake mellom ulike land i Europa, kom de til slutt til Norge. I prosessen har Zeynab blitt igjen i Norge, mens moren har reist videre. Det var aldri meningen de skulle til Norge, planen var hele tiden at de og et annet familiemedlem som reiste med dem skulle til Storbritannia, men så mistet de kontrollen over reisen. Det tok tre år før Zeynab og familien kom til Norge. De ble flyttet rundt på en rekke ulike mottak før Zeynab ble alene igjen. Hun beskriver hvordan hun selv ikke var blitt intervjuet av politiet eller UDI før moren en dag forsvant og hun offisielt ble igjen som enslig mindreårig asylsøker. Zeynab hadde diskutert muligheten for å reise videre, men hadde sagt til moren at hun ikke ville reise mer. Hun ville bo på ett sted, gå på skole og føle at hun hører til. Hun visste ikke at moren skulle reise fra henne og da det hendte, forsto hun ikke hvorfor, og syntes det var vanskelig. Jeg spurte om hun nå, noen år etter, hadde slått seg til ro med morens avgjørelse, og om hun nå kunne forstå hvorfor? «Et sted inne i meg visste jeg hele tiden hvorfor hun gjorde det, jeg hadde jo sagt at jeg ikke ville reise mer. Men likevel hadde jeg en vanskelig følelse i magen fram til jeg møtte henne igjen og fikk bekreftet hvorfor». Ting falt på plass for Zeynab når hun kunne møte moren igjen, men hun opplevde også at det hun hadde opplevd gjennom migrasjonsprosessen og også da moren dro, var en frigjøringsprosess som hadde gjort henne selvstendig, og som 18-åring opplevde hun at hun var i stand til å ta et oppgjør med opplevelsene sine. Så da moren spurte om hun ikke ville komme og bo sammen med henne i et annet eu-ropeisk land, sa Zeynab nei. Hun har kjempet for å finne sin plass i Norge og ønsker å bli her for å ta videre utdanning. Å innse at reisen er over kan gi mulighet for å slå seg til ro med erfaringene en har gjort seg og også å kunne legge mange opplevelser bak seg.

Migrasjonsprosessen tar og gir: noen vil miste kontakt med familie og venner, men klarer kanskje å opprette den igjen etter en stund. De kan oppleve lange perioder uten å kunne gå på skole eller tjene penger. De vil i faser være uten mulighet til å uttrykke seg tilfredsstillende, fordi de ikke kan språket der de kommer, men så lærer de seg

nye språk og ferdigheter de ikke ville hatt muligheten til å tilegne seg der de kom fra. Årsaken til at de ble sendt ut var håpet om en bedre hverdag og en bedre framtid. Om de får muligheten til å etterleve planene sine, avhenger både av lokale forhold og av strukturelle innvandringspolitiske føringer i det aktuelle landet.

Tilbakeblikk og sideblikk: Migrasjonens rolle i ungdommenes liv

Å skulle besvare spørsmålet om hvorfor enslige mindreårige migrerer og hvilke forhold som bestemmer valg av land, innebærer å analysere de migrasjonsstrategier og beslutningsprosesser som framkommer gjennom de historiene de forteller om seg selv – i vid forstand. I intervjusituasjonen, både den de har erfart med mottaket, UDI og meg som forsker, er det naturlig å fokusere på migrasjonen, fordi det er denne som er viktigst i den relasjonen ungdommene får med de ulike fagpersonene de kommer i kontakt med. Samtidig kan det å vise interesse for andre sider av livet deres gi forståelse for og informasjon om hva som har vært motivene bak migrasjonen, både deres egen og omsorgspersoners motivasjon. I en analyse av intervjumaterialet ser man derfor at den endelige destinasjonen bestemmes i et samspill mellom enslige mindreårige asylsøkere, familiene deres, sosiale nettverk de kjenner fra opprinnelseslandet så vel som nettverk som skapes underveis, informasjon tilgjengelig på ulike destinasjoner på reiseruten deres så vel som muligheter og begrensninger for å komme inn og få opphold i ulike land. Migrasjonsprosessen ender ikke før ungdommen har fått svar på asylsøknaden sin, og for noen vil den da fortsette på grunn av avslag. For en ungdom starter det å ha ankommet det landet han eller hun har bestemt seg for å slå seg ned i, en ny prosess, hvor motivet, håpet og strategien de har hatt for å migrere må justeres i forhold til den situasjonen han eller hun nå befinner seg.

Ungdommene jeg snakket med hadde ulike utgangspunkt for å se tilbake på og reflektere over sine opplevelser. Noen har hatt mulighet til å kunne snakke ut om det de har opplevd og har fått en viss avstand til det som har skjedd. De har funnet en måte å slå seg til ro med det, selv om det å fortelle om det kan utløse sterke følelser. Mange ønsker å legge fortiden bak seg, men kan finne det vanskelig å forstå hvorfor det som har hendt har hendt hvis de ikke har hatt mulighet til å snakke med noen i familien sin eller andre som har vært viktige for dem underveis. For noen av dem jeg har snakket med er opplevelsene fra reisen fortsatt ufordøyde, og når de forteller, er det som om de er tilbake i de hendelsene de beskriver. Andre ganger kan man stille spørsmål om hvorvidt det å fortelle historien sin gjentatte ganger til UDI, mottakspersonalet, forskere, studenter, verger, advokater eller andre er til hjelp for ungdommene i deres prosess med å forstå og forholde seg til det som har skjedd i livet deres. Det som er klart, er at

mange er lei av å fortelle. Mens noen sier dette direkte, har andre mer indirekte måter å omgå å snakke om sine erfaringer på. I begge tilfeller har jeg stort sett valgt å runde av intervjuene. I noen situasjoner har jeg prøvd å få den jeg intervjuer til å snakke mer generelt om unge migranters erfaringer. Selv dette kan være vanskelig, ettersom noen temaer er tabubelagte for dem, og for eksempel det å snakke om seksuelle erfaringer (frivillige og ufrivillige, mot betaling eller ikke) er et område det er svært vanskelig å komme inn på. Jeg har ikke spurt ungdommer direkte om dette, men på spørsmål om hvordan de har tjent penger underveis, hvordan de har bodd og hvordan de har blitt behandlet av smuglere, har jeg i noen intervjuer fått en følelse av at viktige deler av deres historie av ulike årsaker forblir ufortalt. Jeg ønsker ikke med dette å antyde at det er store mørketall med hensyn til seksuell aktivitet og utnytting av enslige mindreårige, men det ville være naivt å tro at ungdom i puberteten som reiser uten voksne omsorgspersoners beskyttelse (men også de som reiser med familie deler av veien) ikke får slike erfaringer underveis. Ansatte ved mottak og omsorgsentre forteller om enkelte ungdommer som åpner seg om dette, men at det heller er snakk om antydninger som gir de ansatte mistanke om at slike ting har skjedd enn om direkte tale. Det viktige her er å få fram at det er mange grunner til at ungdommene ikke snakker med mottaksansatte, familie, venner eller meg som forsker om dette. Generelt sett kan det være vanskelig å vite hvorfor ungdommene unnlater å fortelle deler av sin historie eller hvorfor det de forteller av og til kan synes ikke å henge sammen.

Mange av ungdommene er bevisst på at for å oppnå status som asylsøker eller flyktning, må de fortelle en historie myndighetene vil akseptere. Utlendingsforvaltningen på sin side er ute etter å verifisere historier og finne ut om migranters påstander er sanne. Frida Nome (2005:12) skriver i sin bok *Langs smuglerruta: En reise blant flyktninger, lykkejegere og menneskesmuglere*, at:

Ofte har utlendingsmyndighetene god grunn til å tvile på det som blir sagt under asylin-tervjuene. Noen hevder at de er truet i hjemlandet, men har i virkeligheten stukket av fra militærtjenesten. Andre er arbeidsledige og har forsørgeransvar for familien, men ingen grunn til å frykte fengsling og tortur. Enkelte forteller uriktige historier for å bli oppfattet som forfulgte, slik at de kan få status som flyktninger og dermed oppholdstillatelse .

Erfaringer fra intervjuene illustrerer de problemene som ligger i å skulle gjenfortelle en erfaring. Ungdommene har fortalt historien mange ganger, og de vet at den som lytter til den er ute etter å gjøre seg opp en mening om hvorvidt det er sant eller ikke. Diskusjonen rundt hvorvidt migranten snakker sant eller ei, og om hvordan man eventuelt kan skille mellom de som gjør det og de som ikke gjør det, er komplisert og kan i et forskningsperspektiv være problematisk. Utgangspunktet for å gjøre intervjuer, og spesielt med mindreårige, må være en respekt for de subjektive erfaringene de er villig til å dele med forskeren. Noe annet ville være uetisk, og er også knyttet til at en forskers

rolle og ansvar vis-à-vis migranter nødvendigvis må være annerledes enn rollen til en representant fra myndighetene som skal foreta et asylintervju. Om respondentene ser denne forskjellen, selv med god informasjon om et prosjekt, er et annet spørsmål. Det er i dette landskapet intervjuene i studien er foretatt. De fleste intervjuene er foretatt på mottak, og dette var rammen rundt intervjusituasjonen for ungdommene. For de som var nyankomne, som hadde vært maksimum 3 uker i mottaket jeg møtte dem i, preget dette måten de snakket om historien sin på mer enn for de som hadde vært her over lengre tid.

Her ønsker jeg å bruke ett av intervjuene jeg gjorde for å forklare hvordan jeg forholdt meg til ulike måter å snakke om migrasjon på og å tilnærme meg spørsmålene. Muhammed er 18, har fått oppholdstillatelse og bor på mottak mens han venter på å få flytte til en kommune. Han forsto en del norsk, snakket på norsk til meg av og til også, men foretrakk å bruke tolk. For Muhammed hadde reisen tatt syv måneder, og etter en periode i Norge skulle han nå slå seg til ro og starte et nytt liv utenfor mottaket. Dette så han fram til. Har du kontakt med familien, spurte jeg. Han forklarte at han hadde kontakt med familien sin i Iran hver uke, ved hjelp av mobil og telefonkort. Det gjorde situasjonen lettere, fortalte han. Selv hadde han aldri bodd i Afghanistan, men familien hans var derfra. Muhammed ble født i Iran og bodde sammen med besteforeldre, foreldre og søsken der, men beskrev de vanskelighetene afghanere har i Iran i dag som en av årsakene til at han reiste. Noen år før han ankom Norge, døde faren. Han gikk på skole, men han jobbet daglig i bygg- og anleggsbransjen fra han var en 12–13 år. Dette har han til felles med flere av ungdommene jeg intervjuet og beskrives av de som kjenner situasjonen til afghanere i Iran, som meget vanlig.

Muhammed er litt uklar på hvor gammel han var da han reiste, men ender opp på 16 år. Når jeg spør om hvem som bestemte at han skulle reise, sier han at det var både han selv og de voksne i familien. Når jeg spør igjen senere, gjentar han svaret. Da påpeker jeg at de i alle fall ikke hindret ham i å dra? Han ler. Var det så en spesiell hendelse eller den generelle situasjonen hans som gjorde at han reiste av sted? Muhammed sier at det var hele situasjonen: «Jeg var nødt til å flytte, å dra fra dem. Jeg var nødt til å gjøre det». Han forteller at han reiste alene, men jeg er nysgjerrig på om han fikk hjelp, om det var andre som for eksempel hjalp til med ordne papirer og sånn, slik at han kom seg av gårde? Han forteller at moren hjalp ham med det praktiske, men ellers er han lite interessert i å diskutere detaljer. Iran, Tyrkia, Hellas og Italia... Bil, båt, tog... Hva skjedde så i Italia? «Jeg gjorde ingenting. Jeg bare ventet. Hva kunne jeg gjøre i Italia?» «Men var du da sammen med andre på din alder som var i samme situasjon?», fortsetter jeg. «Ja, men de var ikke bare på samme alder. Jeg har sett andre gutter som var veldig unge. For eksempel 12 eller 13 år gammel som hadde flyktet fra landet sitt. [...] Hvis man er nødt til å gjøre det. Hvis man ikke har noen utvei, så er man nødt til å klare seg selv».

Spøkefullt svarer jeg, «Sant nok. Men man trenger fortsatt en bil. Man må fortsatt på en måte få hjelp av noen. Og jeg kan forstå at du er lei av å snakke om det, for du har fortalt denne historien mange ganger. Jeg prøver bare å forstå på en måte, du er ikke den yngste av de som jeg møter her som har gjort denne reisen, men det hjelper meg også å forstå hvordan andre klarer dette her. Om man hjelper hverandre. En ting er at man må klare seg selv, men man må også hjelpe andre». Muhammed forklarer at «Hvis man er nødt til å gjøre en ting, så må man jo bare klare seg. Og den reisen var veldig farlig. Jeg var nødt til å klare meg uansett hvordan reisen var. Ellers måtte jeg dø under reisen, fordi det er veldig lett fordi reisen var farlig. Man gjør det man må.» Muhammed var ikke blitt registrert av myndighetene i Italia, og hadde ikke bodd på mottak der. Jeg er nysgjerrig på når han hørte om Norge første gang, var det i Iran eller i Italia? Når på reisen var det han bestemte seg for å dra til Norge? Hvordan fikk han informasjon om hvilke steder som ville være best? Muhammed forteller at det var i Paris han fikk høre om Norge, gjennom afghanere han ble kjent med mens han bodde på mottak der: «Det var mange flyktninger som var på det mottaket. Der [er det folk] som gir informasjon om hvilke land som er bedre, og i hvilke land mulighetene er dårlige».

Heller enn å provosere fram et personlig svar, brukte jeg denne måten å stille spørsmål på når jeg opplevde at en person kanskje satt med synspunkter på de generelle sidene ved å gjennomføre en migrasjonsprosess som denne. For noen er det lettere å snakke om andres enn om egne erfaringer. Jeg fortsetter. «Du sier reisen er farlig. Opplevelsen er ganske tøff. Hva tenker du [...] om barn og ungdom i samme situasjon?» «Hvis man har en sykdom, da vil man finne ut hvorfor man har den, og man vil behandle den sykdommen. Og hvis man har et problem, eller man er i en sånn situasjon at det ikke finnes noen annen utvei enn å flykte fra landet, så det er den eneste løsningen. Og i Afghanistan er det sånn at i 20 år har det vært krig, også blir det ikke bedre. Så det går ikke over. Og folk bestemmer seg for å flytte fra landet for å oppnå drømmene sine i et annet fremmed land. Man er nødt til å gjøre det, hvis man ikke har noen annen løsning, så må man ta den beslutningen. [...] Det er vanskelig å være uten hjemland, kan man si, når man ikke har hjemland eller når man er fattig. Jeg tenkte på å slippe fattigdom og de vanskeligheter som jeg har hatt og jeg har opplevd. [...] Så jeg tenkte at det [å migrere] kan være en god hjelp for å få en god framtid. Og kunne få utdanning og sånt.» I intervjuet beskriver Muhammed altså et ønske om sosial mobilitet, og hvordan migrasjon var en strategi for å nå dette målet. Framstillingen av valg og av årsakene til at han migrerte er begrenset, samtidig er det mulig å få et inntrykk av at migrasjonen har vært et middel for å få et bedre liv i fremtiden: det er en investering knyttet til hvordan livet burde være versus hvordan det er i det øyeblikket beslutningen fattes om å sende en ungdom ut eller hvor han eller hun selv tar beslutningen om å reise. Beskrivelser av reisen blir således viktig for å belyse både årsaker til enslige mindreaigriges migrasjon, og valg av land.

Konklusjon

Reisen ungdommene har gjennomført har gitt dem varierte og ofte vanskelige opplevelser som det kan være vanskelig å snakke om, men fortellingene om reisen er viktige også når det gjelder å forstå valg av destinasjonsland.

Fortellingene om reisen er videre viktige fordi man gjennom disse framstillingene får et innblikk i hvordan beslutninger knyttet til migrasjon og valg av land ikke kan kontrolleres fullt ut av ungdommene og familiene deres. I utgangspunktet har de forestillinger, drømmer og strategier knyttet opp til reisen, men i praksis møter ungdommene en rekke utfordringer underveis på reisen, som de ikke på forhånd kunne forutse eller ha forberedt seg på.

Reisen defineres av migrantenes egne valg og strategier, men ytre omstendigheter – slik som grensekontroller, mennesker de møter underveis og strukturelle føringer knyttet til innvandringspolitikk i de ulike landene de reiser igjennom eller ønsker å slå seg ned i – representerer begrensninger for hvor langt de selv kan definere utkommet av migrasjonsprosessen. I det neste kapittelet er søkelyset på transitt og destinasjon, og på de eksistensielle, materielle og strukturelle faktorene som virker inn på enslige mindreårige asylsøkeres migrasjonsprosess.

5 Transitt og destinasjon: Valg av land

Spørsmålet om hvorfor migranter, og i dette tilfellet enslige mindreårige ender opp i ett land og ikke et annet, er sammensatt og preget av både bevisste strategier og tilfeldigheter. Ofte blir det endringer av planer underveis, og ungdommene har vært nødt til hele tiden å omstille seg. I dette kapitlet diskuterer jeg hvorfor og hvordan ungdommene ender opp i Norge, gjennom prosesser som er en blanding av familiens og deres eget valg, uforutsette hendelser underveis på reisen og strukturelle betingelser som legger føringer på de mulighetene de har. De beslutningsprosessene og avgjørelsene som tas er preget både av nøye planlegging og en stor grad av tilfeldigheter, da migrasjonsprosessen er vanskelig å styre siden ytre omstendigheter vil påvirke det endelige utfallet.

I dette kapitlet gjengir jeg også Bashirs historie som en måte å illustrere hvordan det som skjer underveis på reisen, er viktig for å definere hva som blir endelig destinasjonsland, og hvordan informasjonsflyt mellom migranter er viktig i ungdommens avgjørelse om hvor de bør reise.

I dette kapitlet presenterer jeg også rammeverket for situasjonen til enslige mindreårige asylsøkere i Hellas og Frankrike, fordi disse to landene beskrives som viktige transittland i ungdommens fortellinger.¹¹ Erfaringer fra Hellas og Frankrike påvirker videre reiseruter og destinasjonsland. I tillegg er disse to landene svært forskjellige fra hverandre, og også fra Norge, i måten de forholder seg til de enslige mindreårige migrantene på. De reglene og den praksisen disse landene har for enslige mindreårige asylsøkere skiller seg fra situasjonen i andre europeiske land, noe som er en viktig påvirkning når ungdommene skal velge land.

Opplevelser underveis som påvirker reisens endelige mål

Det er klart at opplevelsene i de ulike landene enslige mindreårige reiser gjennom er med på å definere hvor de ender opp. Det kan likevel også være tilfeldigheter som gjør

¹¹ Silje Sønsterudbråten har forsket på situasjonen for enslige mindreårige i Hellas, mens Marion Marmorat har tatt for seg situasjonen i Frankrike.

at ungdommene havner der de havner, fordi verken de eller smuglerne har full kontroll over migrasjonsprosessen. De kan miste kontakten med smugler eller ikke ha nok penger til å komme seg videre, selv om de hadde planlagt det annerledes. Her er det verdt å nevne at Tyrkia, Hellas og Frankrike går igjen i stort sett alle mindreåriges historie som steder hvor de hadde hatt opplevelser som gjorde at de ikke ville bli værende der. Tyrkia er både et viktig destinasjonsland og transitland for migranter fra Midtøsten og Sentral-Asia spesielt. For de som kommer uten å ha bestemt seg for destinasjonsland ennå, er Tyrkia sammen med Hellas gjerne de første stedene der ungdommene hører om Norge. Tyrkia framstår som et sted med sterke smuglernettsverk og også organiserte steder hvor migranter kan vente eller oppbevares før videre reise. Grensen mellom Iran og Tyrkia, hvor migranter ofte krysser til fots under svært vanskelige forhold og hvor de gjerne opplever å bli returnert til Iran, samt det å krysse over til Hellas i båt, beskrives som de absolutt verste etappene på reisen for afghanere. For de som kommer via Nord-Afrika er Libya et tilsvarende vanskelig sted, hvor mange migranter ender opp med å bli boende, fordi det nærmest er umulig for dem å komme seg videre. I Hellas opplever mange enslige mindreårige å bli arrestert av politiet ved ankomst. Noen slippes raskt igjen etter å ha blitt registrert, mens andre blir værende i fengsel i noen dager og opp til en måneds tid. Flere av ungdommene jeg snakket med har opplevd politivold i den perioden de befant seg i Hellas, noe som er kjent for organisasjoner som jobber med migranter i landet. De registreres på ankomststedet før de kan reise videre til Patras eller Athen, hvor mange oppsøker nettverk med personer med samme bakgrunn som dem selv. Igjen utveksles det mye informasjon og kunnskap om reisen videre og om hvilke land som er de beste å reise til.

Turen videre gjennom Italia spilte ingen stor rolle i fortellingene til dem jeg intervjuet. For mange var dette bare et kortvarig transitland. Neste etappe går gjerne gjennom Frankrike. Det er mitt inntrykk at mange enslige mindreårige reiser til Frankrike med det for øye enten å slå seg ned der eller å bruke det som en mulighet til å komme seg over til Storbritannia. Ved ankomst til Paris eller Calais innser mange at tilværelsen for enslige mindreårige i Frankrike er vanskelig, og at dette ikke er et sted å slå seg ned på sikt. Dette har blitt tiltakende vanskelig, og toppet seg i oktober i fjor, da politiet tømte den såkalte «jungelen» i Calais, hvor en rekke enslige mindreårige hadde tilholdssted. Det verserte ingen historier om politivold i Frankrike, men forholdene der gir dem få muligheter til å skape seg en framtid. De skaffer seg derfor informasjon om hvordan de kan komme seg videre og hvilke land i Nord-Europa som regnes som bra steder å bo.

Nå er det naturlig at de som ender opp i Norge, i dag anser disse andre landene utelukkende som transitland, fordi de ser tilbake på erfaringer de har gjort seg der. Fortellinger om reisen viser hvordan ungdommene bygger opp kunnskap om ulike steder underveis, men også hvordan informasjon flyter i disse transnasjonale nettverkene – både via smuglere og andre ungdommer som oppholder seg i de ulike destinasjonene

(jf. Brekke og Aarset 2009). Dette er utgangspunkt for den neste delen av dette kapittelet, hvor jeg gjengir et intervju jeg gjorde med an afghansk gutt for å illustrere hvordan beslutninger tas i migrasjonsprosessen, og hvordan situasjoner underveis på reisen påvirker hvor ungdommene ender opp.¹²

Bashirs historie

Bashir kunne fortelle at han opprinnelig var fra Afghanistan, men er født i Iran. Foreldrene hans flyttet fra Afghanistan til Iran, og da hendelsene som gjorde at Bashir begynte sin reise til Norge fant sted, hadde de bodd i Iran i ca. 18 år. I Iran hadde Bashir gått fem–seks år på skole, etter det blir afghanere gjerne kastet ut, forklarte han. Han kunne derfor ikke gå videre på skole og har heller ikke fått undervisning på religiøs skole. Det var foreldrene som bestemte at de skulle komme seg til Europa. Det spesielle med Bashirs historie er at mens de er underveis, i Tyrkia, kommer han bort fra foreldrene sine. Hans migrasjonsprosess tok altså en helt annen vei enn det både han og familien hadde forventet.

Bashir: Det var mange grunner. Vi flyttet fra Iran fordi [...] Vi var illegale i Iran. Vi hadde ikke dokumenter. Men når det iranske politiet fanget oss, kastet de oss ut fra landet med en gang. De gjorde det tre ganger. En gang var jeg alene da de bortviste meg fra landet. Og så en gang var jeg sammen med faren min og broren min. En annen gang ble faren og broren min kastet ut fra Iran til Afghanistan. Så kom de tilbake.

Når jeg foreslår at de mest sannsynlig ikke hadde noe ønske om å flytte til Afghanistan fordi de hadde bodd så lenge i Iran, kommer det fram at familiens migrasjonshistorie hadde sitt utspring i en konflikt. Bashir fortalte meg at: «Grunnen til at foreldrene mine flyttet fra Afghanistan var fordi vi hadde fiender». Mange år tidligere hadde Bashirs foreldre bestemt seg for at familien ikke kunne bli boende i provinsen de opprinnelig kom fra, fordi de hadde fiender. Fienden var en slektning, Bashirs onkel. De var blitt fiender for lenge siden på grunn av arv og familieanliggender. Siden de på grunn av denne situasjonen ikke kunne bli i denne provinsen, bestemte de seg for å flytte til Kabul, hvor de ble værende ett år. Etter en stund fant slektninger ut at de

¹² Den opprinnelige kronologien av intervjuet er beholdt, men for å gjøre teksten lesbar har jeg vært nødt til å redigere teksten. Å redigere et intervju, hvor det er brukt telefontolk, er annerledes enn å redigere et intervju hvor man deler et felles språk med respondenten: i dette tilfellet baserer jeg meg ikke på direkte utsagn fra migranten, men tolkens oversettelse og oppsummeringer av det som ble sagt. Redigeringen blir derfor en måte å tydeliggjøre hovedpunktene i historien og også flytte seg fra en direkte transkribering til en mer sammenhengende tekst.

befant seg der og kom etter dem. De bestemte seg for å dra videre til Iran, ettersom de ikke så noen framtid i Afghanistan. Bashir beskriver at de rømmer til Iran, og derfra til Tyrkia. I en by der kommer han bort fra foreldrene sine.

Cecilie: Hvordan klarte du deg derfra selv?

Bashir: Faren min hadde betalt for reisen fram til Istanbul. Så menneskesmugleren sa: «Ok, du ble betalt for til Istanbul. Jeg vet ikke om familien din er, du kan bli med fram til Istanbul».

De kjøper billett for Bashir og setter ham på en buss. Han reiser dels med buss og dels med taxi. Når de kommer fram til Istanbul, blir han hos menneskesmuglerne i fire, fem netter. Deretter sier smugleren til Bashir at «Jeg vet ikke hvor foreldrene dine er. Kanskje de er tatt av politiet som har fanget dem. Jeg vet ikke hvor de er, men du har ikke noe å gjøre her, du må forlate dette huset nå».

Cecilie: Ja... Og da er det store spørsmålet hvordan du klarte... Hvordan klarte du det selv?

Bashir: Han kastet meg ut fra huset. Jeg hadde 200 amerikanske dollar som jeg hadde fått fra faren min. Det var det jeg hadde i lomma mi. Så jeg brukte disse pengene den første måneden, fordi alle ting var så dyre, vet du. Også på nettene sov jeg i en moské. Også om dagen gikk jeg rundt omkring.

I en hel måned bruker Bashir dagene til å lete etter familien sin i Istanbul. Han spurte alle som han hørte var afghanere om de hadde møtt dem. Han fortalte de han møtte om foreldrene sine og hvordan de var: «Det er en familie, og de er sånn, de ser sånn og sånn ut». Ingen visste noe om dem eller hvor de var. Det var ikke bare enkelt å oppsøke folk på denne måten, mange lo av ham når han tok kontakt. Bashir gjorde seg noen tanker om reaksjonene han fikk, at de tenkte «Kanskje han er gal, kanskje... foreldrene dine er døde. Vi vet ikke.» «Jeg etterlyste dem nesten en hel måned, men jeg fant dem ikke. Da var det en person som sa: Kanskje de reiste rett til Hellas da?»

Cecilie: Og hva... Kan jeg... Første gangen du hørte om Norge eller tenkte at du kunne reise til Norge, når var det?

Bashir: Det var når jeg hadde kommet til Hellas. Der traff jeg en eldre mann, og han fortalte til meg: «Du er såpass ung, du kan reise til Norge. Enten Norge eller Finland. Der er menneskerettighetene veldig bra [...]».

Cecilie: [...] Hva er det som skjer som gjør at du kommer deg videre fra Istanbul?

Bashir: Det var en person, et menneske som hadde veldig mye sympati med meg. Han hjalp meg veldig mye. Han hjalp meg da han sa: «Gutten min, foreldrene dine er kanskje ikke her i Tyrkia, kanskje de har reist rett til Hellas, vet du.»

Denne mannen spurte Bashir om hvordan han levde i Istanbul, og viste interesse for situasjonen hans. Det var han som foreslo at han skulle sove i moskeen. Bashir lurte på hvordan han kunne komme seg til Hellas slik at han kunne fortsette å etterlyse familien sin. Den gamle mannen sa til Bashir: «Jeg kan hjelpe deg. Jeg kjenner en person som kan hjelpe deg å komme til Hellas, som kan kjøre deg gratis. Men da må du høre på han, gjøre det han sier. Gjør det. Det er den måten du kan komme deg til Hellas, gratis.» Etter fire, fem dager dukker det opp en person som vil snakke med Bashir. Denne kontakten ordner alt, og etter fem dager har Bashir kommet fram til en havn ved grensen sammen med kontakten sin. I havnen sitter det 21 stykker i en båt mannen eier.

Bashir: Den personen som jeg har kommet med, han får mye penger av dem som sitter i båten, vet du. Mye penger. Det han hadde planlagt var at jeg skal kjøre båten, som en kaptein. Så jeg kjører båten. Men jeg betaler ikke for noe fordi han hadde fått mye penger av dem. Så begynte reisen.

Bashir hadde lurt veldig på hvorfor han skulle få reisen gratis, men det er tydelig at han i redsel for å miste denne sjansen for å dra til Hellas for å kunne fortsette letingen etter familien sin ikke hadde turt å stille for mange spørsmål. Da de kom til kysten, eller den tyrkiske grensen som Bashir beskrev det, var det natt. Kontakten hans hadde pekt mot noen lys ut i havet. Bashir hadde sett «litte grann lys», og ble fortalt at han måtte kjøre mot det lyset, for da ville han komme til Hellas. Bashir var redd, men siden han ikke forsto hvorfor han var der før han sto i båten og det var tydelig for alle til stede at han ikke betalte for turen, opplevde han at han ikke hadde noe valg. Jeg lurer på om de kom seg til Hellas, og hva som skjedde med Bashir, båten og de andre passasjerene.

Bashir: Det var ikke bare *en* båt, jeg så mange båter som kjørte mot Hellas. Jeg så med mine egne øyne at det var en båt som ble krysset i midten, så folka om bord druknet i vannet. De skrek veldig mye: «Hjelp, hjelp». Det kom mye vann inn i vår båt også, alle sammen var veldig redde, men da var vi kommet til andre siden.

Nær land blir Bashir og de andre oppdaget av politiet. De prøver å rømme ved å hoppe ut av båten. Han og noen av de andre passasjerene blir arrestert av politiet, som fanger dem. Politiet hadde sett at Bashir kjørte båten, «De trodde at jeg var en menneskesmugler. De slo meg mye selv om jeg ikke visste noen ting om det. De sa: Nei, du vet alt. Da var det de slo meg så mye». Bashir ble fengslet i en måned. Jeg spør om de andre slapp unna. De kom seg av gårde i båten, fordi politiet bare hadde interesse for Bashir fordi han styrte båten og framstod som smugler: «Det greske politiet slo meg veldig

mye... jeg ble nesten svimmel. Jeg svarte ikke på noen ting de spurte om. Så jeg vet ikke hva jeg har svart på deres spørsmål.» Da han ble sluppet ut fikk han et ark med et bilde av seg selv på og tekst på gresk. Han ble tatt med til båten som fraktet ham over til det greske fastlandet, til Athen. Det var der de tok fingeravtrykkene hans.

Det var mange afghanere på båten til Athen, men i motsetning til Bashir kjente mange av dem en eller annen person som kom for å møte dem - kamerater, venner og slektninger. Han gikk rundt omkring i byen og spurte om hjelp (til å finne familien sin). Ingen kunne hjelpe og han fikk ingen nyheter om familien sin. I denne tiden, som varte i nesten ni måneder, sov han foran en kirke. Bashir hadde ingen jobber i denne perioden, men overlevde på mat han fikk i byens ulike kirker: «Jeg hørte om i hvilken kirke vi kunne få mat. Vi gikk fra en kirke til en annen kirke, fra kirke til kirke».

I Athen bor det mange afghanere som enten er underveis eller som har slått seg ned mer eller mindre permanent. Det var i Athen at reisen til Bashir ble målrettet, her fikk han mer informasjon om Finland og Norge gjennom en afghaner han traff som rådet ham til å reise til et av disse landene, fordi det skulle være bra å bo der og også mange andre afghanere som har slått seg ned. Mannen hadde foreslått for ham å legge seg under en stor lastebil ved å knytte seg fast med tau. Han hadde forklart ham hvor trailere og annen trafikk krysser over til Italia med båt, og ved å binde seg fast på en trailer ville han dermed krysse over med båt.

Bashir reiser videre, men etter fire–fem dager ble han tatt av politi i Italia. De tok fingeravtrykkene hans og han ble registrert der også. De spurte ham hvordan han hadde kommet seg dit, og han forteller om rådet han hadde fått i Hellas ettersom den mannen hadde sagt at dette var trygt å svare hvis han ble spurt: «Politiet som arresterte, fanget meg, spurte meg: Hvor har du vært... Hvor skal du hen? Hva gjør du her? Så jeg sa at jeg skulle til Finland. Enten Finland eller Norge, sa jeg. Og da slapp de meg». Han hadde vært redd for at politiet skulle slå ham, men de gjorde ikke det i Italia. Bashir hadde ikke reisedokumenter, og siden han ikke hadde penger, reiste han også uten billetter: «Jeg hadde ikke noen ting med meg, fordi jeg hadde ikke penger til å kjøpe billett. Jeg hadde ikke noen dokumenter i det hele tatt. [...] Jeg kjørte gratis, vet du.» Så når noen kom for å sjekke billetter og spurte ham om han hadde billett, svarte han at det hadde han ikke.

Bashir: Da var det bare å gå av toget. De kastet meg av. Da måtte jeg vente flere timer. Og så kommer neste tog. Så jeg kjører videre til et sted, og da finner de meg igjen. Og da kaster de meg ut... På denne måten reiste jeg litt videre [for hver gang]. Også var det en annen båt hvor det var mye kontroll, vet du. Politiet spør meg «hvor er passet ditt», også sjekker de billetter og pass og sånn. Jeg hadde ingenting. Så de kastet meg av. Da treffer jeg en afghaner som rådet meg til å gå til Frankrike. Han forklarte meg veien til Paris [ved å følge togs�kinnene]. Det tok nesten 27 timer. Jeg begynte reisen klokka tolv om natten. Dagen etter klokka tolv om natten fanget det franske politiet meg.

De kjører ham over grensen til Italia igjen, fordi han hadde sagt at han kom derfra. Der ble han overlevert til politiet, men de slapp ham igjen med én gang. Dette var ved en togstasjon, og Bashir beskriver at han ble veldig glad, og at «fordi jeg var ved toget, bare løp jeg inn. Det var noen som spurte meg 'Hvor skal du hen?' Jeg bare løp inn i toget. Også gikk jeg til dassen, og låste døra.»

Cecilie: Mhm. Og da... Hva skjer... Klarte du da å komme deg videre da?

Bashir: Jeg satt på toalettet i nesten ett kvarter før noen kom og banket på døra, de snakket med fremmed språk, så jeg skjønte ingenting. De banket, men jeg åpnet ikke døra. Noen minutter etter begynte toget å reise. Og 20–25 minutter senere så var vi i Frankrike. Jeg gikk ut av toget, og noen fra politiet fanget meg igjen. Der fengslet de meg i noen timer. Der begynte jeg å gråte. Mens jeg gråt, så en politi meg, en som var en veldig snill mann. Han så på meg og så slapp han meg ut. Og så spurte han meg: 'Hvor skal du hen?' Jeg svarte at jeg ikke visste. Da sa han, 'bare gå til det toget der, det går rett til Paris.

Med én gang han kom ut fra toget i Paris, traff han på noen afghanere. Han forklarer at det er veldig mange afghanere i Frankrike. Når han forteller dem at han skal til Norge eller Finland, forklarer de ham at det er veldig langt unna Paris. De sier at han må reise gjennom Tyskland, og hvordan han skal komme seg videre. De tror ikke han kommer til å klare å reise så langt. De foreslår at han burde satse på å komme seg til Belgia først, derfra vil det bli lettere. Han kommer seg dit på samme måte som han har kommet seg til Paris, hvor han også treffer noen afghanere. De foreslår tog videre, men han lurer på om det ikke er noen andre måter, for han er lei av å bli kastet av. De viser ham veien til busstasjonen. Han prøver å gå inn i tre busser uten billett, men blir kastet ut av sjåføren. I den fjerde bussen er det en dør bak. Han går inn uten at noen spør om billett. Når de senere, etter en båtreise, må bytte buss, går han i flokken med de andre. Den nye sjåføren spør om billett, men en person sier noe til ham som gjør at han lar Bashir gå inn og sette seg.

Bussen kjører i lang tid og han sover til endestasjonen, hvor han blir kastet ut. Han er kommet til Oslo og klarer etter hvert å finne politiet, som han var blitt fortalt at han skulle gjøre. Han blir etter hvert sendt på et transittmottak, og etter en og en halv måned til det mottaket han bor i når intervjuet finner sted. Han forteller om hvordan han opplevde asylintervjuet, og også da han kom til mottaket, det intervjuet som ble gjort for den utredningen mottakene gjør for hver av ungdommene: «Det var akkurat som i dag, som når du tar opp intervjuet med meg. Politiet som satt der, også jeg hadde en tolk som spurte meg ut. Jeg visste ingen ting. Det er intervju, hva betyr intervju? Hvorfor spørre hvor gammel jeg er? Og så tar de noen tester av meg. Sånn alderstest. Det visste jeg ingenting om».

Da jeg intervjuet Bashir, hadde han ikke funnet ut noe om foreldrene sine, men håper å finne dem gjennom Røde Kors. Jeg spør hva han synes om skolen her? «Det er veldig bra skole her og veldig bra folk. De er snille og greie. Her er det ingen som slår meg. Og... Alt man får her.»

Cecilie: Mhm. Og hva slags drømmer har du for framtiden? Hva er du ønsker å gjøre når du er ferdig med skolen?

Bashir: Altså, jeg vet ikke egentlig. Men jeg kan litt data. Kanskje jeg skal studere data.

Jeg har ikke flere spørsmål og forteller ham at jeg synes det har vært spennende å møte ham og at jeg er glad han ville dele historien sin med meg. Da sier han: «Oi. Jeg har ikke fortalt deg hele historien.»

Cecilie: Nei, men da må du gjerne fortelle meg resten, hvis du ønsker å fortelle meg noe mer. Er det noe spesielt du ønsker å fortelle, som jeg ikke har spurt om? For jeg kan ikke vite alt det er lurt å spørre om.

Bashir: Under intervjuet med politiet, vet du, jeg var så redd dem. Jeg tenkte på det greske politiet og det iranske politiet som slo meg. De slo meg, de tvinger meg. Men under intervjuet [med politiet her] sa de til meg: 'Ok, ok, da er det greit.' Etter hvert sier vergen min: 'Gutten min, du må ta det med ro, du må være rolig. Ikke vær redd'. Jeg visste ikke hva et intervju var...

Cecilie: Men har du hatt... Jeg vet jo at du har snakket med mange andre også. Folk på mottaket og sånt. Har du da snakka med politiet eller UDI flere ganger og fortalt historien din i ulike deler?

Bashir: Det er mange gutter som er til intervju her. De fortalte at de hadde 18 sider med intervju. Så det er mange som snakker om forskjellige ting. Men nå har jeg vært hos politiet til intervju igjen. Også jeg hadde ikke så... Politiet spurte meg: Er du ferdig? Jeg sa: Ja, jeg har ikke noe... noe mer å fortelle. Så da... Nå har jeg ventet i ti måneder, men jeg har ikke fått noe svar. Kanskje det er fordi jeg fortalte alt for lite. Nå vet jeg hva en sånn sak betyr da.

Cecilie: Men det at det tar lang tid betyr ikke nødvendigvis at... har nødvendigvis ikke noe å gjøre med at du har sagt for lite. Det er rett og slett at UDI trenger mye tid på å behandle søknadene. Det som jeg tror er viktig og som jeg har lært av deg, det er at det å bli intervjuet av noen, om det er av meg eller av politiet, det kan være ganske skremmende. Og det er veldig viktig at du har fortalt meg om det.

Ved å gjenfortelle hovedtrekkene i Bashirs historie har jeg ønsket å vise hvordan en migrasjonsprosess som strekker seg utover i tid kan fortone seg. Denne historien, som

de fleste andre fortellingene jeg har blitt fortalt, er fragmenterte og fokuserer bare på gitte aspekter ved den reisen ungdommene har vært igjennom. Bashirs historie er allikevel representativ for hvordan mange enslige asylsøkere beskriver reisen fra opprinnelseslandet til Norge. I sin framstilling legger han vekt på å fortelle historien sin kronologisk, og i en rekkefølge som gir mening for meg som tilhører, og som også oppsummerer den migrasjonserfaringen han har fått seg. Mens han forteller kan jeg se hvordan han får fysiske reaksjoner på å snakke om hvordan det var å føre båten over fra Tyrkia til Hellas, og om det å miste foreldrene sine på turen. Bashir har uttrykt et sterkt ønske om å fortelle historien sin, og det er en emosjonell opplevelse for ham å snakke om erfaringene sine fra reisen. Det Bashir sier om asylintervjuet og at han ikke visste hva et intervju var da han opplevde dette for første gang, er tilsynelatende ikke direkte relevant i en diskusjon om migrasjonsprosessen. Beskrivelsen hans viser likevel hvordan ungdommens fortellinger skjer i en sammenheng der det er en forventning både fra dem selv og andre om hva som er viktig å kommunisere. Når han spør meg om han har sagt for lite til UDI, handler dette da om at han har tenkt at det var lite strategisk å ikke fortelle mer i asylintervjuet og eventuelt gi detaljer til myndighetene som vil bidra til han får opphold? Eller er det en genuin frustrasjon over at han ikke turte å snakke i de andre intervjusituasjonene? I møtet med Bashir og andre ungdommer har jeg ønsket å ta fortellingene deres på alvor og på deres premisser, men også anerkjenne hvordan møtet mellom de enslige mindreårige og meg har vært sterkt preget av formålet – det vil si å forstå hva som har motivert dem og familiene deres til å investere menneskelig og økonomisk i en reise som forandret livet deres så fundamentalt som det de beskriver.

For Bashir formet opplevelsene underveis hvilket land han endte opp med å søke asyl i, og den lange perioden han var på reise, var det informasjonsflyten fra andre afghanere og migranter som var den viktigste kilden til kunnskap om destinasjonsland.

Å velge land

Det er klart fra intervjuene at det bare er en liten gruppe av ungdommene som har visst hva som var endelig destinasjon fra det øyeblikket de reiste ut. For majoriteten har målet vært Europa fra reisens start, men ungdommene oppgir at de har vært uvitende om eller bare har hatt en vag idé om hvilke land som vil være best å ende opp i før avreise. Sett fra deres situasjon i Norge, forklares migrasjonsprosessen som et sammensatt forløp, hvor deres egne eller familiens ideer og valg blir justert av smuglernetverkens kunnskap om og makt over prosessen, så vel som av hindringer ved ulike statlige grenser og regelverk som de er nødt til å forsere underveis. Å krysse grensen mellom Iran og Tyrkia, eller det å komme seg fra Sudan og Libya over Middelhavet, kan bare planlegges til et visst punkt: ytre omstendigheter legger ofte sterke begrensninger på de valgene migranter

har i praksis. Å bli sendt tilbake over en grense eller å oppleve at det man hadde forestilt seg som endelig destinasjon ikke gir dem muligheter til et bedre liv, framstår som opplevelser som sender migranter i en annen retning enn de hadde forventet. Å fly fra Sudan eller Iran, eller andre «dør-til-dør»-løsninger som innebærer en kort periode på reise, er eksempler på hvordan valg av destinasjonsland er et rasjonelt valg, og der reisen gjennomføres i et strekk. Men de fleste jeg intervjuet har beskrevet at det å komme seg til et naboland for å finne arbeid eller å komme til Europa har vært motivasjonen og målet fra begynnelsen av, uten at de har hatt en klar plan for hvordan det skulle gjennomføres. Deres opplevelser i transitt- og destinasjonsland framstår derfor som viktige trinn i en flerstegsprosess, hvor hvert sted de besøker i prosessen åpner det Brekke og Aarset (2009:32) kaller nye sammenhenger for handling.

Hellas og Frankrike ble valgt som sammenligning hovedsakelig fordi de var viktige steder i ungdommenes historier. Land som Iran, Tyrkia og Italia, eller Sudan og Libya, er viktige fordi de politiske og praktiske forholdene som møter ungdommene i disse landene, ser ut til å presse dem videre på reisen istedenfor å representere reelle muligheter for å slå seg ned. Det er helt klart at dette også er land hvor migrasjon er en viktig inntektskilde for mange smuglere, agenter og andre som tilbyr migranter ulike tjenester i prosessen. Som nevnt tidligere er dette viktige knutepunkter for informasjon på reiseruter mellom Asia, Afrika, Midtøsten og Europa. De har allikevel ikke framstått som mulige destinasjonsland for ungdommer som kommer seg til Nord-Europa.

I dette kapittelet har jeg valgt å ta utgangspunkt i de stedene som ungdommene beskrev som steder som påvirket hva som ble deres endelige destinasjon. Det er viktig å framheve at den beskrivelsen ungdommene ga av de ulike transitt- og destinasjonsstedene, bygger på deres egen erfaring med å reise gjennom disse landene og eventuelt av deres revurdering av hvor de ønsket eller kunne slå seg ned. Å anerkjenne at deres vurderinger er foretatt retrospektivt, er viktig: tilbakeblikket på hvorfor reisen ble som den ble, er unektelig annerledes enn hvordan de forestilte seg valg og muligheter før avreise eller underveis. Når slike vurderinger gjøres etter at reisen er over, vil usikkerhetsmomentene og alle de ukjente situasjonene de har vært nødt til å forholde seg til mens de var på reise, kunne inkluderes i vurderingen. Retrospektivt blir det uforutsigbare forutsigbart, og det ukjente til noe man muligens kunne forutse. Det er reisen som har gitt enslige mindreårige denne erfaringen, som de bygger på når de uttaler seg om steder de kunne bo og ikke bo på i ettertid. Ved reisens start var dette noe de ikke hadde kunnskap om, men gjennom erfaring har de justert forventninger og ofte også endelig destinasjon.

Avgjørende øyeblikk: Migrasjonsprosessen mellom valg og tilfeldigheter

I intervjuene jeg har gjennomført med enslige mindreårige, beskrev de fleste av ungdommene en migrasjonsprosess hvor valg av land var delvis bestemt før utreise, men at endelig destinasjon også var sterkt påvirket av den informasjonen som var tilgjengelig for dem underveis. Som nevnt tidligere er det vanskelig å be smuglere om informasjon, og enslige mindreårige ser i liten grad ut til å få tilgang på informasjon om reisen sin. Brekke og Aarset (2009:95) framstiller beslutningsprosessene knyttet til migrasjon som «sequential and reliable on repeated and reversible decisions» og hvordan «at each stage in the process the information, resources and networks may change or strengthen the individual's direction». De får fram spennet i ulike sosiale nettverk og migranternes strategier når de skriver at en migrant må anses som et individ som «under the advice and influence by established and spontaneous networks, with varying resources and information, is pushed out of his/her country, goes via transit and ends up in a destination country» (Brekke og Aarset 2009:95).

Ungdommene intervjuet i studien fortalte hvordan byer i Tyrkia, Hellas og Frankrike spesielt var steder hvor de fikk informasjon om hvor det ville være best å dra videre. I enslige mindreåriges historier beskrives også mer strukturelle føringer som påvirker at de reiser videre: dårlige muligheter til å etablere seg i Frankrike med arbeid og bosted er et eksempel på noe som får ungdommer til å reise videre til mer attraktive steder. Men det er erfaringen med å være eller redselen for å bli fastlåst i en situasjon man er misfornøyd med, som kommer til uttrykk når de snakker om hvorfor de reiste videre. Dette kaller Brekke og Aarset sekundære bevegelser: beslutningen om å migrere er tatt, men migrasjonsprosessen i seg selv er ikke ferdig avgjort før man er på endelig destinasjon. Skal man forklare hvorfor migranter havner i Norge, hevder de, må man se på hvordan «secondary movements in Europe play a major role. Destination choices are made based on available information in countries of entry, such as Greece and Italy» (Brekke og Aarset 2009:96).

I en retrospektiv framstilling av valg og strategier framstod Hellas utelukkende som transitland, mens spesielt for afghanske ungdommer ser det ut til at Frankrike i utgangspunktet kan ha vært et mål for reisen så vel som et viktig transitland på vei til Storbritannia eller andre nordeuropeiske land. Under gir jeg en kort framstilling av situasjonen for unge enslige asylsøkere i disse to landene.

Hellas

For mange av de enslige mindreårige er Hellas det første EU- og Schengen-landet de kommer til. På denne måten fungerer landet som en ytre grense som er mange migran- ters første mål på deres reise til Europa. Den største delen av ungdommene intervjuet for dette prosjektet krysset over fra Tyrkia med lastebiler, båter, eller i containere om bord på passasjerferger og fraktesteder. Hellas er et viktig transitland for ulike typer migranter, og i 2007 mottok landet 25 113 asylsøkere (jf. NOAS, Norwegian Helsinki Committee, Greek Helsinki Monitor 2008). Greske myndigheter har (satt av) svært begrensede ressurser for å håndtere ankomstene, og dette gjenspeiler seg i asylstatistikken: Av over 20 000 førstegangs asylsaker som ble behandlet i 2007, fikk kun 8 personer oppholdstillatelse, eller 0,04 prosent. 17 072 saker ble påklaget, og av disse ble kun 155 søknader innvilget etter klagebehandlingen.

Det nyeste greske asyllovverket definerer en enslig mindreårig som en person under 18 uten en voksen som er lovlig ansvarlig for hans eller hennes omsorg. Asylprosedyren i Hellas er regulert gjennom en «Presidential Decree 61/1999 (PD 61/99)» som garanterer asylsøkere en rekke rettigheter. I prinsippet er enslige mindreåriges rett til å få tildelt en verge lovfestet, uavhengig av om barnet søker asyl eller ei,¹³ men dette ser ikke ut til å fungere i praksis. Den greske staten, gjennom sitt lovverk, anerkjenner således sitt ansvar for beskyttelse av enslige mindreårige innenfor landets grenser, men det ser i stor grad ut til at dette er på papiret, og det reflekterer ikke historiene som enslige mindreårige forteller om sin erfaring med Hellas som transitland (jf. både denne studien, samt Boland 2010). Politiet har ansvar for store deler av innvandrings- og asylprosessen, og både offisielle kilder og migranter rapporterer om utstrakt bruk av varetekt av asylsøkere, og flere tilfeller av vold mot enslige mindreårige fra politiet er mer eller mindre dokumenterte (Human Rights Watch 2008:32–39).

Omtrent 1000 enslige mindreårige søkte asyl i Hellas i 2008, men Human Rights Watch (2008:10) anslår at tallene på mindreårige som ankommer Hellas og *ikke* søker asyl er høyere enn dette, og voksende. Det finnes ingen fullstendig og god oversikt over enslige mindreårige asylsøkere i Hellas (jf. Human Rights Watch 2008), men mens det publiseres offisiell statistikk på antall irregulære migranter som blir tatt, opplyser ikke denne om aldersfordelingen. De fleste kilder er enige om at majoriteten av enslige mindreårige asylsøkere er afghanske gutter mellom 15 og 17 år, med Hazara-bakgrunn, men mange er også fra Somalia og Irak. I intervjuene Human Rights Watch (2008: 11) gjennomførte med afghanske gutter for sin rapport, hevdes det videre at langt de fleste startet sin migrasjonsprosess med tanke på å reise til Iran, hvor mange fortalte at de hadde tatt seg arbeid. Årsaker som ble oppgitt for at de hadde reist ut fra Afghanistan

¹³ Presidential Decree 220/2007, art. 19.1; Ministry of Interior Circular, Prot. No.: 5401/ 1 – 261100, February 23, 2008, Section 3.

eller leire i Pakistan, var flukt fra krig og vold, seksuelt misbruk, foreldreløshet, misbruk av foreldrene, forfølgelse på grunn av religiøs overbevisning, påstander om samarbeid med Taliban eller på grunn av en kjærlighetshistorie.

Ved ankomst til Hellas er det vanlig at asylsøkere, selv enslige mindreårige, blir rutinemessig arrestert og anholdt i alt fra noen få dager til tre måneder (Tsovili 2004:36). Mange barn blir ikke plukket opp ved ankomst, men heller gjennom «migrasjonsraid» i Athen, hvor barn og voksne på gata bes om å identifisere seg (Human Rights Watch 2008:19). Forvaringen skjer som oftest på politistasjoner og ad hoc forvaringsinstitusjoner med dårlige boforhold. Barna forteller at de også ble plassert i celler sammen med voksne av samme kjønn, stikk i strid med internasjonale retningslinjer. Ifølge internasjonale retningslinjer skal barn settes i varetekt kun i helt spesielle tilfeller, det skal være en siste utvei, og tidsrommet skal være så kort som overhodet mulig. Denne praksisen i Hellas knyttes til manglende kapasitet til å bosette enslige mindreårige asylsøkere og andre asylanter. Før de løslates registreres de, og deretter mottar de et midlertidig ID-dokument eller en oppholdstillatelse som kalles «pink card». Ifølge Human Rights Watch innholder dette dokumentet ofte mange feil, noe som ser ut til å hindre god informasjonsflyt om asylsøkere i den greske konteksten.

Det greske lovverket garanterer ikke asylsøkere rett til bolig, og det er ingen bindende minimumsstandard for drift av mottakene som blir drevet av ikke-statlige organisasjoner (Tsovili 2004:3). Ifølge en studie gjennomført av Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), Den norske Helsingforskomiteen (DNH), og Greek Helsinki Monitor (GHM), er enslige mindreårige asylsøkere verken garantert mottaksplass, utdanning, verge eller andre rettigheter de har i henhold til Barnekonvensjonen. I rapporten anbefales det full stans i overføringer av flyktninger til Hellas gjennom Dublin-II forordningen på grunnlag av en rekke kritikkverdige forhold (2008:5). Behandlingen flyktningene mottar på ulike varetektanstalter har fått massiv kritikk internasjonalt, og behandlingen av enslige mindreårige i landet gjør at blant annet Norge unngår retur av enslige mindreårige i henhold til Dublin-II forordningen på grunn av menneskerettslige hensyn. For barn som returneres fra andre Schengen-land til Hellas gjennom Dublin-II forordningen, er sjansen stor for at de havner på gata. En UNICEF-sponset studie i 2000 estimerte at det var 5800 gatebarn i Hellas. Selv om majoriteten av disse var albanere, var over 14 prosent antatt å være fra Irak, Pakistan og av kurdisk opprinnelse (Human Rights Watch 2008:13; UNICEF 2000). Dette bildet vil definitivt ha forandret seg siden den gang, med tanke på den stadig økende og også endrede sammensetningen av nasjonaliteter blant enslige mindreårige migranter.

Før ungdommene kommer på mottak, lever mange en periode på gata og i parker. I disse tilfellene er det ofte uformelle nettverk som informerer om mottakstilbudet i landet. Mange sentre er geografisk isolert, noe som hindrer beboernes tilgang til skolegang og arbeid. Det primære på disse stedene er å dekke elementære behov snarere enn å se på rettigheter. Det finnes i tillegg et tosifret ikke-statlig mottak for asylsøkere, av

disse skal det i dag være åtte sentre for enslige mindreårige. Det finnes ikke fastsatte rutiner for hvordan enslige mindreårige (og andre asylsøkere) blir bosatt, og i de ulike sentrene foregår bosetting relativt tilfeldig avhengig av plass, samarbeid mellom de ulike organisasjonene og ikke minst de uformelle nettverkene til asylsøkerne selv.

Mange enslige mindreårige bor utenfor mottakssystemet, og blant disse er det mange som benytter seg av det Tsovili (2004:43) kaller sekundære mottakstilbud, som kan beskrives som private institusjoner som favner bredt og tilbyr tjenester til asylsøkere og andre sårbare grupper. De tilbyr alt fra en varm dusj, mat og klær til overnatting. Dette er et viktig sikkerhetsnett for asylsøkere – kanskje spesielt de som har et bevisst forhold til at Hellas er et transitland på deres reise. Stedene som enslige mindreårige oppholder seg utenfor mottakssystemet, er ofte overfylte og uhygieniske, dette gjelder spesielt de såkalte «migrasjonshotellene» (Human Rights Watch 2008:70). Inntrykket fra de ungdommene jeg snakket med i denne studien er at hvis mulig, unngår de å registrere sin asylsøknad i Hellas, og velger å reise videre for å finne et land med bedre levekår. Ferden har gjerne Frankrike eller Storbritannia som neste mål på reisen.

Frankrike

Forholdene i Frankrike er til dels svært annerledes enn det man ser i Hellas. I oktober 2009 nedsatte Immigrasjonsdepartementet en arbeidsgruppe som skulle evaluere situasjonen til enslige mindreårige, fordi situasjonen for disse migrantene ble ansett som uholdbar. Dette knyttet seg spesielt til situasjonen i Calais, hvor både mindreårige og voksne afghanere hadde slått seg ned på et område kalt Jungelen. Da denne uformelle migrantleiren ble tømt av politiet i oktober 2009, skapte det en mediestorm, og søkelyset ble satt på hvordan mindreårige levde i en uholdbar situasjon som ikke oppfylte de rettighetene de hadde som barn. De som oppga å være under 18, ble tatt hånd om av sosiale tiltak, mens de voksne som ikke klarte å komme seg unna, ble anholdt for deportasjon. I Frankrike er mindreårige migranternes situasjon, om de er enslige mindreårige eller ifølge med omsorgspersoner, sterkt knyttet opp til problematikken rundt irregulær migrasjon. Mange enslige mindreårige er ikke registrert hos myndighetene, og selv om situasjonen i Frankrike skiller seg fra Hellas i at de har rettigheter både til bolig, utdanning og helsehjelp, så ser man i praksis at det varierer enormt fra region til region hvorvidt de har tilgang til disse rettighetene. Dette knytter seg til den administrative oppbygningen av den franske staten, og jeg kommer tilbake til dette under. Fram til slutten av 1990-tallet var det vanlig å bruke begrepet «Mineur Etranger Non Accompagné» (MENA) eller enslig, utenlandsk mindreårig. Betegnelsen ble endret til «Mineur-Isolé-Etranger» eller isolert mindreårig utlending, og denne er ment å beskrive den juridiske situasjonen til en mindreårig uten hjelpeverger i Frankrike.

I Frankrike er en enslig mindreårig definert som en utlending under 18 år som har ankommet eller planlegger å komme til Frankrike, men som ikke tilfredsstill de juridiske vilkår for adgang til riket og som ikke er fulgt av en juridisk representant, selv om han eller hun i praksis er i selskap med en eller flere voksne (Groupe de travail sur la situation des mineurs soles étrangers 2009:7). Her ser vi hvordan den juridiske definisjonen setter fenomenet enslige mindreårige asylsøkere i sammenheng med irregulær migrasjon. En stor andel av disse ungdommene kommer fra Afghanistan, Nord-Afrika, eller andre afrikanske land som Kongo og Angola. Andelen kinesiske barn og unge ser også ut til å være sterkt økende. I Sør-Frankrike har pågangen fra Nord-Afrika i de senere år vært så stor at botilbud og sosiale tjenester for denne gruppen noen steder er blitt stengt, fordi man ikke har klart å tilby hjelp til alle.

I 2007 ble antall enslige mindreårige i Frankrike estimert til å være mellom 4000 og 6000. Generelt er statistikken om enslige mindreårige i Frankrike usikker, og det finnes ingen detaljert statistikk for hvilke land de kommer fra. Eksempelvis ble det rapportert om en sterk nedgang i ankomst av enslige mindreårige i 2004, men dette kan forklares med at man byttet ut den programvaren man brukte i sosialsentrene, slik at man fra da av bare registrerte de mindreårige som hadde vært i kontakt med eller blitt intervjuet av sosiale tjenester.¹⁴ Gjennom barnevernssystemet, eller *Aide Sociale à l'Enfance* (ASE), tilbys enslige mindreårige hjelp, og denne enheten har opprettet en rekke krisetiltak for å dekke behovene som har oppstått siden den spesielt store pågangen av mindreårige etter 2008. Til forskjell fra Hellas kan ungdommer få permanent botilbud gjennom ASE fram til de fyller 18, men NGOer rapporterer at det er et mindretall av disse migrantene som benytter seg av dette tilbudet. *Hvorfor* er det vanskelig å få et svar på, mye på grunn av arbeids- og ansvarsfordelingen mellom statlige og ikke-statlige tilbud, som ikke ser ut til å være avklart. Organisasjoner som tilbyr tjenester til enslige mindreårige opplyser at de midlertidige tilbudene om bolig og sosiale tjenester ender opp med å bli permanente, fordi det ikke er tilstrekkelig med andre alternativer for ungdommene. Statlige akutttilbud og mottakstilbud er begrensede, og når de åpnes, er det gjerne 10–12 plasser her og der, heller enn en systematisk satsing på å dekke behovet for den reelle mengden migranter.

Ifølge OFPRA (Office Français de Protection des réfugiés et Apatrides / French Agency for the Protection of Refugees and Stateless People) utgjør asylsøkere en viktig andel av de enslige mindreårige i landet. Det var en topp på denne typen søknader i 2001 (1067), før det kom en kraftig nedgang i 2007 (459) og i 2008 (410). Gjennomsnittlig er 37 prosent av søkerne kvinner. I 2007 var 60 prosent av søkerne fra afrikanske land, mens afrikanere utgjorde 67 prosent av enslige mindreårige asylsøkere i 2008. Derne

¹⁴ Kilde: DEI-France. «Droits de l'enfant en France: au pied du mur. Rapport alternatif au comité des droits de l'enfant des Nations Unies en vue de l'audition de la France par le Comité en juin 2009». Oktober 2008.

er søkere fra Europa, med russiske søkere som majoritet, på annen plass med 21 prosent av søknadene i 2008. En av årsakene til at det finnes lite statistikk på denne gruppen migranter i Frankrike, er at ansvaret for enslige mindreårige er splittet mellom to ulike institusjoner. Denne måten å forholde seg til de enslige mindreårige på, skaper i tillegg problemer når ungdommene fyller 18 år, da det blir vanskelig for dem å oppnå lovlig opphold som voksen.

En stor utfordring knyttet til situasjonen for enslige mindreårige i Frankrike er det faktum at ansvaret for dem knyttes til to ulike juridiske lovregimer: a) innvandringsregimet, hvis iverksettelse er underlagt staten sentralt, og b) barnevernsregimet, som er underlagt myndighetene i lokale distrikter eller *districts départements*. Denne ansvarsfordelingen er knyttet til en desentralisering av sosiale velferdstjenester og omsorg for barn, noe som innebærer at det ikke finnes en samordnet måte å forholde seg til enslige mindreårige på fransk territorium på, og det har vært store konflikter om fordeling av ansvar og finansiering av nødhjelp i transittområder (da spesielt *département Nord* og *département Pas de Calais* og også området *Ile de France*). Det er de lokale myndighetene (*départements*) og lokale organisasjoner som bærer disse utgiftene. Både det at man mangler et juridisk rammeverk som kan omfatte hele landet, og statens fraværende rolle i å harmonisere praksis mellom de ulike lokale distriktene, har vært gjenstand for stor debatt.

Reglene i Frankrike tilsier at mindreårige under 18 år ikke trenger oppholdstillatelse. De kan ikke bli deportert, selv om fingeravtrykk er tatt i et annet europeisk land. Alle enslige mindreårige har ifølge offisielle regelverk krav på beskyttelse og omsorg. Juridisk sett er det at de er enslige mindreårige (også i betydningen isolerte og med behov for assistanse) det grunnleggende prinsippet for deres rett til beskyttelse. I den franske sammenhengen er ikke de enslige mindreåriges beskyttelsesbehov knyttet til asylinstittuttet, de har uansett krav på beskyttelse. Selv om de i prinsippet ikke kan deporteres eller sendes tilbake, ser man i praksis at dette allikevel skjer i utstrakt grad for de som ankommer via flyplasser, men før de har mulighet til å entre fransk territorium. Dette gjelder spesielt den viktigste flyplassen i Frankrike, Charles de Gaulle, hvor transitt- og venteområder ikke regnes som fransk territorium. I disse områdene av flyplassen blir enslige mindreårige plukket opp og sendt ut av landet fordi det ikke regnes som nasjonal grunn. Selv om denne praksisen med deportasjon knytter seg spesielt til Charles de Gaulle-flyplassen, er det i tillegg slik at mindreårige som ankommer en grense på fransk territorium via havn eller lufthavn, sidestilles med voksne asylsøkere, hvilket betyr at de kan deporteres (*refoulement*) og bli sendt tilbake til opprinnelseslandet. Reglene for de som ankommer over grenser til lands er derimot at de ikke kan bli deportert.

I anbefalingene gitt av arbeidsgruppen nevnt over, ble noen grunnleggende prinsipper for hvordan Frankrike bør behandle enslige mindreårige framhevet som spesielt viktige. En av disse var at det ikke bør være «requirement of residence permit, no forced deportation to the country of origin and no-deportation [re-admission] to the

country in charge of the asylum request [Dublin II], and opening of educational and social services for unaccompanied minors. But also that transit through a waiting area before entry to French territory as being essential (indispensable) to assess the situation of minors in relation to the authorities from the country of origin and eventually his/her family, and finally [to] fighting child trafficking».¹⁵

Ingen av ungdommene i denne studien var blitt registrert i Frankrike, selv om de hadde benyttet seg av botilbud andre sosiale tjenester. Når de reiste videre, var dette et uttrykk for at det var liten mulighet til å få opphold der, og i praksis beskrives livet i Frankrike som vanskelig – om enn på en annen måte enn i Hellas. Den begrensede tilgangen til sosiale tjenester, botilbud og utdanning gjør Frankrike til et lite attraktivt sted for enslige mindreårige. Det er ikke et sted hvor de kan få oppfylt de drømmene de hadde før utreise. Samtidig er det klart at mange kan ha ansett Frankrike utelukkende som transitland på vei til Storbritannia, men fordi denne grensen blir strengere og strengere bevoktet og mulighetene for å krysse den engelske kanal blir mindre og mindre, framstår Frankrike som et sted som endrer retningen på reisen til mange enslige mindreårige. I motsetning til Hellas var det ingen av de intervjuede ungdommene som fortalte om politivold eller at de var blitt fengslet i Frankrike. Negative erfaringer i Frankrike knytter seg til levekår og mangel på muligheter, heller enn til overgrep fra myndighetenes side. Når det er sagt, er Frankrike likevel et sted hvor mange enslige mindreårige blir værende og fortsetter livet som irregulære migranter når de når myndighetsalder. Mangel på informasjon om hvor mange enslige mindreårige som finnes i landet, og hva slags tilbud de får i praksis, gjør det vanskelig å generalisere om den situasjonen de lever under. Det som er klart gjennom intervjuer, er at enslige mindreåriges opphold i Frankrike er blitt brukt til å knytte kontakter og skaffe seg informasjon for å komme seg videre til Nord-Europa og Norge.

Konklusjon: Hvorfor Norge?

Drømmer for fremtiden er viktige i migrasjonsbeslutninger. Det er delvis også en viktig grunn til at enslige mindreårige ender opp i Norge, selv om det ikke var planlagt slik fra reisens begynnelse. Det er et skille mellom hva ungdommene beskrev som mulige destinasjonsland og hva som utelukkende ble forstått som transitland. Hvis man reiser med samme smugler eller agent fra opprinnelseslandet til Norge, er det jo en stor sannsynlighet for at man vet hvor man skal, men majoriteten har ikke hatt det

¹⁵ Utdraget er oversatt fra fransk av Marion Marmorat og er hentet fra: Premières propositions issues du groupe de travail sur les mineurs isolés étrangers / Preliminary propositions <http://www.immigration.gouv.fr/IMG/pdf/PGWMinEtrIsol181109.pdf>

slik. Dette vil dessuten avhenge av om de har vært på reise i noen dager, uker, måneder, eller om migrasjonsprosessen har tatt 3 år. Når reisen tar lang tid, er det ofte hendelser underveis som blir avgjørende for hvor man ender. Den generelle situasjonen for migranter og individuelle opplevelser i Tyrkia, Hellas og Frankrike nevnes som årsaker til at man reiser videre.

Foreldre vet det kanskje, men det er «smuglerne» som har kunnskap om destinasjon og hvilke land man bør dra til. Selv om smuglere er viktige som informasjonskanaler, blir erfaringer i migrasjonsprosessen utslagsgivende for hvor enslige mindreårige asylsøkere ender opp. Det er ikke alltid de visste om endelig destinasjon på forhånd, erfaringene underveis ser ut til å være av stor betydning for hvor de havner. Hvordan de blir behandlet i det landet de først kommer til, vil ofte være avgjørende for om de reiser videre eller ikke.

Beskrivelsen av situasjonen i Hellas og Frankrike viser til viktige forhold som er med på å bestemme ungdommenes valg av land i migrasjonsprosessen. Den er ikke ment som en uttømmende beretning om enslige mindreåriges rettigheter i landet, men som et bidrag til å forstå. Når ulike europeiske land praktiserer enslige mindreåriges rettigheter såpass ulikt, så har disse strukturelle forskjellene også noe å si for valg av land. Men som det framheves i rapporten *Chance or Choice: Understanding why asylumseekers come to the UK*, så er det situasjonen migrantene reiser fra som mer enn noe annet driver migrasjonsprosessen, heller enn spesifikk kunnskap om velferdsordninger i ulike europeiske land. Det faktum at de vet at det er godt å bo i Norge og i andre nordeuropeiske land, er gjerne basert på andre ideer om velferd enn de velferdsordningene som finnes her. Den forestillingen om velferd majoriteten av enslige mindreårige asylsøkere reiser ut med, handler om muligheten til å leve et liv i fravær av krig og konflikt, og tilgang på grunnleggende helsetjenester, arbeid og skolegang. Videre, som jeg har beskrevet tidligere i rapporten, er ønsket om sosial mobilitet fra enslige mindreåriges og foreldrenes side en særdeles viktig drivkraft i migrasjonsprosessen. Ungdommene oppgir å ha hatt svært begrenset kunnskap om ulike europeiske land før de dro ut, og få visste hvilket land som kom til å bli endelig destinasjon på reisen. De forestillingene de hadde i forkant og den informasjonen de fikk tilgang på via nettverk de skaffet seg underveis eller smuglerne de benyttet seg av, har vært til stadig justering etter de erfaringer de har fått underveis. Tilsvarende er det stor variasjon i europeiske staters definisjon av enslige mindreåriges rettigheter og hva man i praksis ser disse migrantene får tilbud om. På grunn av ulik statlig praksis når det gjelder registrering, statistikk og oppfølging, er det vanskelig å gi en detaljert og komparativ analyse av situasjonen basert på staters egne data. Mye av kunnskapen man får innen dette feltet er basert på fragmenterte beskrivelser av situasjonen i hvert enkelt land, gjennom framstillinger i media eller i organisasjoners kunnskap om situasjonen «på gata». Det er altså store hull i kunnskapen om enslige mindreårige i mange europeiske land på grunn av slike utfordringer, og også fordi innvandringslovgivning og praksis endres med jevne mellomrom.

Mens ungdommene før sin ankomst til Europa kan se for seg Frankrike eller Storbritannia som mulige oppholdsland og endestinasjoner, korrigeres dette gjerne underveis når de får opplevelser fra og informasjon om disse landene som de ikke hadde i utgangspunktet. På den annen side har de kanskje hatt svært lite kunnskap om ulike land før de reiste ut, og det er underveis på reisen de som oftest skaffer seg den kunnskapen som skal til for at de selv kan velge land. Ofte er det også tilfeldigheter som styrer. Årsakene til at de ender opp i Norge, er sammensatte. Kunnskapen de får fra smuglere og gjennom migrasjonsprosessen om at nordiske land generelt og Norge spesielt er trygge land, med gode muligheter for å skape seg en bedre framtid, er med på å avgjøre at det er her de ender opp.

Illustrasjon 1 En 16-17 årig afghansk gutt tegnet sin mor basert på et bilde han hadde tatt av henne med mobilen sin. Han kunne ikke skrive selv, men fortalte en av vennene sine hva han ønsket det skulle stå, og så oversatte vennen det han ønsket å skrive til norsk, slik at han kunne kopiere det.

Illustrasjon 2 En jente fra Eritrea fant en russisk barnebok og valgte å kopiere en av illustrasjonene i detalj.

Illustrasjon 3 En afghansk gutt brukte 5 timer på å male en kopi av Salvador Dalís kjente maleri av Jesus på korset. Det var en av de første gangene gutten malte, og han brukte 5 timer.

6 Konklusjon

Jeg tilbrakte en lørdagskveld sammen med en gruppe ungdommer i aktivitetsrommet på et mottak. En av de ansatte har tatt fram tegnesaker. Til å begynne med er det bare en gutt og en jente der. De sier de har lyst til å ha noe å tegne etter, for de liker ikke å tegne frihånd. Vi titter igjennom bøkene i hylla og finner noen barnebøker med fine illustrasjoner og noen kunstbøker. De velger det de vil bruke og setter seg ned. Etter hvert kommer det flere til. En av dem elsker å kopiere tegneseriefigurer og finner en Mumitrollet-bok han kan bruke. Han tegner Snusmumrikken, Lille My og Sniff. Naturlig nok kjenner han ikke historiene, og jeg forklarer de ulike personlighetene for ham. Det slår meg at personlighetene til flere av figurene vil være gjenkjennelige for dem. Lille My sier alt rett ut, men er lojal mot sine nærmeste selv om hun er skarp. Sniff er redd for mange ting og gir lett opp. Snusmumrikken er vandreren, han er stadig vekk ute og reiser – «sånn som dere!» De ler.

For hver tegning som blir ferdig kommenterer de og gir hverandre ros. En gutt tegner store, røde hjerter med piler gjennom. Han er akkurat fylt 18 og har fått sitt første avslag på asylsøknaden. Han ville bli intervjuet, men så ombestemte han seg. Han har gode og dårlige dager. Framtiden er uviss. En annen på 16–17 år sitter og ser på mobilen sin mens han tegner. Det er tydelig at han har et bilde han bruker for å tegne etter. Han tegner et portrett, og nederst på arket lager han en strek som gjør at det ser ut som en tegneserieboble. Jeg sier det, og en av vennene oversetter. Han skjønner ikke hva jeg mener, så jeg finner fram en tegneserie fra hylla. Han sier noe til kompisen, som skriver en liten lapp med en setning på norsk. Så spør han meg om han har skrevet det korrekt. Jeg retter en liten feil, og han gir det tilbake til vennen sin, som skriver det inn på tegningen sin. «Mor. Du er alltid i mitt hjerte» (illustrasjon 1). Han setter på noen hjerteklistremerker. Synlig stolt sier han at han tegner hver dag på rommet sitt. Jeg blir fortalt at han er analfabet. Som mange av de andre jeg har møtt i samme situasjon er han også full av pågangsmot, lærevillighet og nysgjerrighet. Jeg spør han og de andre om jeg kan fotografere tegningene deres og bruke dem i «boka» jeg skal skrive. De sier ja. De to første som satte seg ned blir sittende i flere timer for å få ferdig tegningen de begynte på, slik at jeg kan fotografere deres også (illustrasjon 2 og 3).

En annen gutt spør meg og den mottaksansatte som er til stede om det er sant at kvinner og menn i Norge kan bo sammen uten å være gift? Vi svarer ja, og forklarer litt om hva som anses som vanlig her. Hvorfor har ikke vi barn, vi er jo voksne? Igjen prøver vi å forklare etter beste evne at det er mulig å leve på mange måter, men at det avhenger av den bakgrunnen man har. Inntrykket mitt fra mottakene jeg har vært på er at de ansatte gjør sitt beste for å komme ungdommene i møte og snakke med dem når de ønsker det. Allikevel opplevde jeg også at ungdommene uttrykte et ønske om mer kontakt med voksne og andre ungdommer i nærmiljøet. De har opplevd mye, og mange er usikre på hvordan de skal leve fra nå av. I prosessen med å finne seg til rette i Norge på kort eller lang sikt, søker de etter modeller og ulike måter å leve på. Generelt gir mottakene uttrykk for at de anser det som en viktig oppgave å bidra til at ungdommene har kunnskap og støtte til å tåle den retning livet deres vil ta, det være seg om de blir boende i Norge eller må reise herfra. Hvis de blir, innebærer dette at de har påbegynt en integreringsprosess. Hvis de må dra, er håpet fra mottaksansatte at de har fått noen verktøy de kan ta med seg for å takle de utfordringene de står overfor.

Jenta som har vært der siden vi satte oss ned, har vært stille et par timer, men så spør hun meg om hvor mange år jeg har gått på universitetet. Hun går nest siste året på videregående og har lyst til å bli ingeniør. Vi snakker om ønskene hennes og hvilke muligheter hun har. Blant enslige mindreårige er det mange færre jenter enn gutter, og det er ikke uvanlig at jenter på blandede mottak holder seg for seg selv de første ukene eller månedene. En mottaksansatt sa at selv om jentene og guttene gjerne er fra ulike land og har ulik bakgrunn, så er det også store likheter i hvordan de er vant til å forholde seg til det motsatte kjønn. Gutter og jenter fra Afghanistan, Irak, Eritrea og Somalia har det til felles at de ikke er vant til å omgås fritt og uten oppsyn av voksne. For jenter fra afrikanske land kan det derfor være vanskelig å skulle være i stua alene med mange gutter. Også for guttene kan kontakt med jenter utfordre de grensene de er vant med. I begge tilfeller vil det oppleves som om man krysser grenser og kanskje også bryter tabuer, ved å endre seg på områder i livet som så grunnleggende har å gjøre med tilhørighet, lojalitet til familien og kjønnsroller.

Rapporten har hatt som mål å beskrive og analysere hvorfor enslige mindreårige asylsøkere migrerer, og hvorfor de har endt opp i Norge. Framstillingen er basert på migrantenes egne erfaringer og fortolkninger, og er videre blitt belyst med erfaringer fagpersoner som jobber med ungdommene har gjort seg. Eksemplet over belyser noen av de utfordringene man står overfor som forsker i prosjekter hvor det er nødvendig å ta et barneperspektiv, samtidig som at kunnskapen man ønsker om ungdommene krever at de setter ord på vanskelige erfaringer og at de er villige til å gå i dialog med en fremmed i en intervjusituasjon. Man trenger ofte mer tid for å få tak i barns og ungdoms erfaringer enn man ville med voksne, og det er en fordel å kunne bruke flere

metoder enn intervjusituasjonen for å kunne få dypere og mer pålitelig kunnskap om situasjonen deres. Når det er sagt har jeg forsøkt å etterstrebe et barneperspektiv ut fra de tre dimensjonene definert av Lidén, Rusten og Aarset (2008:36–37, deres utheving), som jeg nevnte i kapittel 2, ved å søke kunnskap om de «strukturelle betingelser for barndom» og barns livsvilkår hjemlandskonteksten, «innsikt i de konkrete erfaringene til enkeltbarn», og ikke minst må man «anerkjenne at barn har egne opplevelser, tanker og vurderinger av hva som har foregått og hva som vil skje i fremtiden». Å vise til situasjoner som den over, er en måte å framheve hvor viktig det er å gi plass til enslige mindreåriges migrasjonserfaringer innenfor en bredere ramme enn asylprosessen og intervjusituasjonen. Dette vil styrke barneperspektivet så vel som forståelsen av hvorfor ungdommene migrerer og rammen de forteller historiene sine innenfor.

Årsaker til enslige mindreåriges migrasjon

Årsakene til at enslige mindreårige reiser ut er meget sammensatte, men det finnes viktige fellestrekk. Selv om en sterkt økende mengde enslige mindreårige er blitt registrert i europeiske land de senere år, er det en kjensgjerning at det er mindretallet av verdens barn og unge som velger å reise over denne typen avstander. I ungdommenes historier er motivene for å migrere sammensatte, med en blanding av beskyttelsesbehov, bedre framtidsutsikter for seg selv og familien, og også et ønske om sosial mobilitet. Beslutningen om å sende ut barn er basert på ideer ungdommene selv og familiene deres har om hva som er i hans eller hennes beste interesse. Forestillinger om skolegang, helsetilbud og et stabilt liv er dannet ut fra forståelsen av velferd i deres opprinnelsesland, og særlig nyankomne enslige mindreårige synes å ha liten konkret forståelse av hva slags velferdsordninger de vil bli tilbudt i Norge.

I de fleste intervjuene forklarte ungdommene at de hadde vært nødt til å flykte på grunn av konflikter og krig, fordi familien var fattig og det var dårlige framtidsutsikter for dem i opprinnelseslandet eller det landet de bodde i da de reiste ut. Det som allikevel er et viktig funn i studien, er at for flertallet av de enslige mindreårige jeg snakket med, har det vært en kombinasjon av flere faktorer som ligger til grunn for migrasjonen.

Videre kommer det fram av det empiriske materialet at situasjonen ungdommene er i på hjemstedet, er en sterkere motivasjonsfaktor for utreise enn utsiktene til konkrete velferdsgoder i et destinasjonsland. Sagt på en annen måte: foreldre, familie og ungdommer har et sterkt ønske om at deres livsutsikt og livskvalitet skal forbedres gjennom migrasjon, men dette ønsket knytter seg mer til ideer om sosial mobilitet i opphavsammenhengen enn om en reell forståelse av hva slags muligheter eller mangel på slike som finnes i destinasjonsland. Selv om jeg ikke har foretatt intervjuer med voksne som har sendt ut barn, er det nærliggende å konkludere på denne måten, ettersom dette

kommer til uttrykk når enslige mindreårige snakker om hvordan de der hjemme har en manglende forståelse av situasjonen de har i Norge.

Forventningen om å kunne tjene penger og ta utdanning er en sterk motivasjon bak enslige mindreåriges migrasjon. Ut fra hva mottakspersonale og ungdommene selv fortalte, er mange fortvilte over å bli sittende lenge på mottak uten å ha mulighet for å kunne jobbe. Det er stort sett forpliktelser overfor familie, smuglere og ønsket om å ha penger til å bruke på seg selv som skaper denne frustrasjonen. De reiste ut med et mål om å bli økonomisk selvstendige og bidragsyttere til de som sendte dem ut, men innser raskt at det er vanskeligere å oppnå arbeid i Norge enn det de trodde.

Tilsvarende har de vært nødt til å justere egne forventninger til hva slags muligheter de har til arbeid og jobb her, noe som ofte er en vanskelig prosess. Å kommunisere slike erfaringer tilbake til familien er ofte problematisk, fordi familien ikke har noen forutsetning for å forstå samfunnet ungdommen har flyttet til. Forventningene om hva som ligger på den andre siden av reisen er ofte urealistiske både hos ungdommer og omsorgspersoner, noe både enslige mindreårige og mottakspersonale kan bekrefte.¹⁶

Mange justerer forventningene sine og begynner sitt liv her med mer realistiske forventninger enn de hadde i utgangspunktet. For å forstå motivene og strategiene både omsorgspersoner og unge har når de tar beslutningen om at de skal reise ut, anser jeg det som relevant at denne formen for migrasjon handler om mer enn grunnleggende behov for beskyttelse og bedre materielle vilkår.

Hovedfunnene i rapporten er at:

- Årsakene til hvorfor ungdommene enten blir sendt ut eller reiser ut i verden på egen hånd er ofte en kombinasjon av *ytre faktorer* (krig, fattigdom, mangel på jobb og arbeid, konflikter i familie eller utvidede sosiale nettverk) og *ønsket om et bedre liv og sosial mobilitet*. Enslige mindreårige sendes eller reiser ut på grunn av
 - Krig og væpnet konflikt i området ungdommene kommer fra
 - Familiesituasjon og trusler eller opplevd fare i sosialt nettverk
 - Dårlige muligheter for utdanning og arbeid i opprinnelseslandet
 - Migrasjon til naboland som ikke fikk forventet utfall
- Migrasjon er en aktiv og konkret strategi for å oppnå mål innenfor ungdommenes og deres familiers større *livsprosjekt*. I tillegg til at migrasjon ofte knyttes til konkrete situasjoner hvor omsorgspersoner vil beskytte barn mot fare, er bakteppet for

¹⁶ I møtet med livet i Norge oppstår det mange spørsmål, alt fra hvordan de skal forholde seg til familien som er langt unna, til hvordan folk lever i Norge. Nysgjerrigheten på livet her er stor, og ønsket om å kunne delta i et lokalmiljø likeså. De funderer på hvordan de skal få realisert planene de har for arbeid og utdanning. Inntrykket mitt er at dette vil de gjerne ha noen å snakke med om, og at de refleksjonene de gjør seg om livet sitt her, også påvirker hvordan de forteller om bakgrunnen for hvorfor de har migrert.

denne typen migrasjon delvis økonomisk og materielt betinget, og delvis knyttet til eksistensielle tanker om *det ideelle liv* som ungdommene og deres familier opererer ut fra. Migrasjon framstår som en konkret strategi for å oppnå et bedre liv, som en måte å få kontroll over livet sitt på.

- Migrasjon er like mye en måte å *komme seg bort fra* vanskelige situasjoner av ulik art, som en måte å *komme seg til* Europa på.
- Det er ikke uvanlig at enslige mindreårige som migrerer til Europa har kunnskap om eller erfaring med migrasjon til naboland. Ungdommene ser ut til å ha modeller for hvordan reisen kan gjennomføres, enten gjennom egen erfaring med regional migrasjon, historier om andre barn og unge som har reist ut, eller gjennom informasjon de får fra agenter og smuglere som bistår i denne prosessen. Spørsmålet er derfor nødvendigvis ikke *hvorfor* de reiser ut, men *hvorfor de reiser til Europa*. Jeg hevder i rapporten at det er søken etter et bedre liv og muligheten til sosial mobilitet som gjør Europa til en attraktiv destinasjon for enslige mindreårige.

Hvorfor Norge? Hvem og hvilke forhold som bestemmer destinasjonsland

- Majoriteten av ungdommene jeg intervjuet beskriver at det var foreldre, besteforeldre, eldre søsken eller en onkel som hadde tatt avgjørelsen om at de skulle dra. Det var forskjeller i dette avhengig av landbakgrunn, etnisitet og om vedkommende er gutt eller jente. For de afghanske ungdommene ser det ut til at det er en felles avgjørelse, hvor ungdommen tas med på avgjørelsen.
- Alle ungdommene har brukt agenter og smuglere under deler av reisen eller gjennom hele prosessen. Spørsmålet om hvem som utsettes for menneskehandel, er vanskelig å si noe om på grunnlag av det utvalget som ligger til grunn for denne studien, og med tanke på at intervjuene er foretatt i Norge i en situasjon hvor reisen var over. Det er også viktig å forstå at mange enslige mindreårige ikke selv vet hva som ligger i begrepet menneskehandel, og at det først er i møte med norske myndigheter de får et språk for å definere noen av opplevelsene de har hatt underveis. Spørsmål knyttet til *menneskehandel og smugling* er likevel viktige, ettersom de er handler om *hvilke forhold som bestemmer destinasjonsland*.
- Valget av endelig destinasjonsland ble i de aller fleste tilfellene beskrevet av ungdommene som en prosess, hvor kunnskap om ulike steder er noe de skaffer seg underveis på reisen. Videre beskriver de at det ofte var *tilfeldigheter* som gjorde at de endte opp i Norge istedenfor i et annet land. Hvorvidt dette er tilfellet, er vanskelig å avgjøre, men det er helt klart at opplevelser underveis på reisen og den informasjonsflyten

som foregår i nettverk og transittland påvirker valg av land. Deler av prosessen handler altså om *aktive valg fra ungdommene og deres familiers side*, mens det ofte er tilfeldigheter som i siste instans avgjør hvor de ender opp.

- Migrasjon kan være vanskelig å planlegge og kontrollere, ettersom det er mange ytre forhold som migrantene ikke kan styre. Reisen defineres av migrantenes egne valg og strategier, men ytre omstendigheter – slik som grensekontroller, mennesker de møter underveis, at de går tom for penger og ikke kommer seg videre, og strukturelle føringer knyttet til innvandringspolitikk i de ulike landene de reiser igjennom eller ønsker å slå seg ned i – representerer begrensninger for hvor langt de selv kan definere utkommet av migrasjonsprosessen.
- *Forholdene i spesifikke transitt- og tenkte destinasjonsland*, i rapporten eksemplifisert med Hellas og Frankrike, er viktige faktorer i valg av land. Det er grunn til å anta at andre lands innvandringslover og praksis således, sammen med kunnskap i smuglernettsverk og blant migranter i ulike transittland, sterkt påvirker hvilken retning barne- og ungdomsmigrantene reiser i.
- Få av de enslige mindreårige asylsøkerne som ble intervjuet i studien hadde kunnskap om Norge før avreise fra opprinnelseslandet. Det var underveis på reisen, og da spesielt i Tyrkia, Hellas, Italia og Frankrike ungdommene beskrev at de fikk kjennskap til Norge. For de fleste enslige mindreårige ser målet ved avreise ut til å være Europa, men utover dette vet de lite selv. Familie og smuglere vet muligens mer, men majoriteten av ungdommene selv oppga at endelig destinasjon ble bestemt ut fra informasjon de fikk underveis og de mulighetene og begrensningene de møtte på reisen.

Hvis årsakene til migrasjon ikke bare er knyttet til det å komme seg bort fra krig, fattigdom og nød, men i tillegg handler om sosial mobilitet så vel som forventninger til gutter og jenter i ulike aldre, vil dette påvirke hva slags tiltak for retur og repatriering som settes i verk, og også det arbeidet som gjøres med enslige mindreårige asylsøkere i Norge.

Anbefalinger og forslag til videre forskning

Avslutningsvis presenterer jeg anbefalinger og forslag til videre forskning i lys av funnene som presenteres over. Det finnes i dag en rekke studier om enslige mindreårige asylsøkeres situasjon,¹⁷ men fordi premissene for og de strukturelle føringene på migra-

¹⁷ Jf. litteraturen som allerede er nevnt, men også andre kilder som Wold 2002, Håvie 2004, Danielsen og Seeberg 2006, Øien 2006, Justis- og politidepartementet 2008, Landinfo 2009, Lidén 2009, Mock-Muñoz de Luna 2009, Stang 2009, og Øien 2010.

sjon stadig er i endring og at den norske situasjonen påvirkes av det som skjer i andre europeiske land på dette feltet, vil det være behov for å følge opp allerede eksisterende kunnskap med forskningsprosjekter av ulik art. På den ene siden endres landsammensetningen av gruppen etter hvert som situasjonen i opprinnelseslandene forandrer seg. I tillegg er det viktig å skille mellom studier som tar for seg enslige mindreårige asylsøkeres situasjon og den sosiokulturelle bakgrunnen de kommer fra, og studier av de politiske og strukturelle føringene de er underlagt i transitt- og destinasjonsland i migrasjonsprosessen. Kunnskap om førstnevnte vil ikke være gjenstand for tilsvarende endringer som det strukturelle rammeverket som regulerer innvandringspolitiske spørsmål og grensekontroll mellom europeiske og ikke-europeiske land. Den kvalitative, empiriske kunnskapen om enslige mindreårige migranter kan være et viktig bidrag, som kan ses i sammenheng med utviklingen i det politiske feltet og statlige utlendingsforvaltningers praksis.

Anbefalingene og de konkrete forslagene jeg gir her til framtidige studier av enslige mindreåriges situasjon, har som utgangspunkt at det er viktig å forstå den overbyggende prosessen som styrer migrasjon, og at det er nødvendig med inngående kunnskap om lokale forhold og om hvordan sosial dynamikk i opprinnelses- og transittland påvirker valg av destinasjon.¹⁸ Forslagene under knytter seg til temaer der man i dag har liten eller begrenset kunnskap om enslige mindreåriges situasjon, og det anbefales at man:

- Styrker satsningen på studier som tar et barneperspektiv (jf. Lidén, Rusten og Aarset 2008:11), og som også tar hensyn til dette i forskningsdesign og metodisk rammeverk, slik at man kan få mer inngående kunnskap om barn og unges migrasjonserfaringer og hva slags innvirkning dette har på livet deres.
- Satses på kvalitativ forskning om de mest brukte reiserutene, med feltarbeid i ulike transittdestinasjoner, der man oppsøker steder unge migranter befinner seg, og framskaffer kunnskap om smuglere og nettverk som er involvert i prosessen. Dette er viktig fordi det i dag finnes lite konkret kunnskap om hvordan smuglere og de nettverkene ungdommene inngår i, skaffer seg informasjon underveis som påvirker migrasjonsprosessen. Denne studien kan forklare årsakene til hvorfor ungdommene som er intervjuet har kommet til Norge, men kan ikke si noe om ungdommene som ikke kommer seg videre fra ulike steder på reiserutene som er beskrevet i rapporten og til destinasjonene som enslige mindreårige hadde planlagt å reise til. Slik kunnskap vil kunne gi viktig innsikt i betydningen av migrasjon i barn og unges liv, og hva slags rolle det spiller i deres livsprosjekt.
- Foretar en evaluering av arbeidsfordelingen mellom barnevernet og mottakssektoren, for å se om den kompetansen som finnes i disse to separate institusjonelle kontek-

¹⁸ For en videre utdypning av ulike forskningstemaer, se Eide og Broch 2010. Denne rapporten hadde som hovedformål å komme med «anbefalinger om behovet for videre forskning, og likeledes foreslå løsninger for hvordan dette kunne gjennomføres» (Eide og Broch 2010:1).

stene for omsorgen av enslige mindreårige asylsøkere i framtiden kan kombineres. Slik kan man utnytte potensialet i førstnevntes barneperspektiv og terapeutiske innfallsvinkel sammen med kunnskapen man finner i sistnevnte sektor om det innvandringspolitiske feltet som i stor grad berører ungdommenes liv.

- Satses på forskning som utfordrer og utforsker skillet mellom menneskehandel og smugling, gjennom empiriske studier som kombinerer analyse av a) migrasjons-historier, b) intervjuer med personer som planlegger å sende ut barn eller unge, c) lokale knutepunkter hvor det gjøres forretninger knyttet til migrasjonsprosessen, og d) forskjellen mellom juridisk fortolkning og praksis versus migranternes egne erfaringer.
- Finansierer forskning på sammenhengen mellom migrasjon av enslige mindreårige asylsøkere og andre barn som migrerer transnasjonalt. Juridiske kategorier og definisjoner endrer seg over tid, men barn og unge har alltid migrert (med eller uten voksenpersoner, selv om dette har gått under ulike benevnelser. Ved å sammenligne hvordan ulike europeiske land definerer grupper av migranter, vil man også kunne se at det finnes flere måter å definere enslige mindreårige og barnemigranter på, med de konsekvenser det får både for deres sårbarhet underveis i migrasjonsprosessen og hva slags tilbud de får i destinasjonsland.
- Anerkjenner at situasjonen til enslige mindreårige spesielt og barnemigranter generelt er et felt som reiser problemstillinger av stor betydning, både for norsk migrasjonspolitikk, sosialt arbeid og ungdommene selv, og det er derfor viktig at kunnskap produseres under vilkår som sikrer at den er grundig og både empiribasert og analytisk. For å kunne gjøre nyskapende arbeid med høy kvalitet i migrasjonsfeltet, er det grunnleggende at den empiriske kunnskapen som produseres ikke bare ender opp som eksempler på status quo, men at den kan bidra til å gi ny forståelse av de menneskelige erfaringene og sosiopolitiske prosessene som er involvert i enslige mindreårige asylsøkeres migrasjon.
- I større grad enn i dag går inn for å forstå den innvirkning reisen og opplevelsene underveis har på relasjonen til familien og også på muligheten til å returnere til hjemlandet. Både relasjonen mellom enslige mindreårige og deres familier og hva slags vekt som tillegges deres migrasjonserfaring i opprinnelseslandet, er av betydning for hva slags tiltak myndighetene setter i verk for denne gruppen migranter her og i andre land.
- Finansierer ulike typer studier av barnemigrasjon, fordi en bedre forståelse for enslige mindreåriges situasjon er særdeles viktig for mottaksansatte og andre som jobber direkte med dem i konkrete tiltak, slik at de i større grad enn i dag kan fatte hvordan migrantene selv oppfatter sosiale relasjoner og også hvordan de kommuniserer erfaringene sine.

Referanser

- Adelkhah, F. og Z. Olszewska, 2007. «The Iranian Afghans.» *Iranian Studies*, 40: 2, s. 137–165.
- Ambjörnsson, R., 2005. *Fornavnet mitt er Ronny*. Oslo: Pax.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2000. FNs konvensjon om barnets rettigheter. http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjy-rer/2000/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk.html?id=87582. Lesedato: 15. januar 2010.
- Boland, K., 2010. *Children on the Move between Afghanistan and Western Countries*. Geneva: Unicef.
- Brekke, J.-P. og M.F. Brekke, 2009. *Why Norway: Understanding Asylum Destinations*. ISF Rapport (2009:012). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bruner, J., 1987. «Life as Narrative.» *Social Research*, Vol. 54, No. 1, s. 691–710.
- Bryceson, D. og U. Vuorela, red., 2002. *The transnational family: New European frontiers and global networks*. Oxford: Berg.
- Bøås, M. og C. Obi, 2009. «Child Relocations in Africa: An Introduction.» *Forum for Development Studies: The Nordic Journal of Development Research*, Vol. 36, Nr. 2, s. 223–228.
- Crawley, H., 2010. *Chance or Choice? Understanding why asylum seekers come to the UK*. London: British Refugee Council.
- Danielsen, K. og M.L. Seeberg, 2006. *Tracing UMAs' families: A comparative study of some European countries' practices and experiences in tracing the parents or caregivers of unaccompanied minor asylum seekers*. Norwegian Social Research. Nova Rapport 19/2006.
- DEI-France, 2008. *Droits de l'enfant en France: au pied du mur. Rapport alternatif au comité des droits de l'enfant des Nations Unies en vue de l'audition de la France par le Comité en juin 2009*. Oktober.

- Deveci, Y. og E. Shakerifar, 2009. «New Londoners: Reflections on home.» *Kontur-Tidsskrift*, nr. 15, årgang 9, s. 20–33.
- Dobson, M.E., 2009. «Unpacking children in migration research.» *Children's Geographies*, 7(3): 355–360.
- Eastmond, M. og L. Åkesson, red. 2007. *Globala familjer: transnationell migration och släktskap*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Eide K. og T. Broch, 2010. *Enslige mindreårige flyktninger: Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Rapport for Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, region øst og sør (RBUP).
- Engebrigtsen, A. 2002. *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. NOVA rapport 7/02. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ericsson, K., 2009. *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Groupe de travail sur la situation des mineurs soles étrangers, 2009. Premières propositions issues du groupe de travail sur les mineurs étrangers isolés / Preliminary propositions. <http://www.immigration.gouv.fr/IMG/pdf/PGWMinEtrI-sol181109.pdf>
- Hopkins, P., 2008. «Ethical issues in research with unaccompanied asylum-seeking children.» *Children's Geographies*, 6(1):37–48.
- Human Rights Watch, 2008. *Left to Survive. Systematic Failure to Protect Unaccompanied Migrant Children in Greece*. Human Right Watch.
- Håvie, U.J., 2004. *Enslige mindreårige asylsøkere: Hva kjennetegner omsorgen enslige mindreårige asylsøkere får på norske asylmottak?* Hovedoppgave i spesialpedagogikk. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Justis- og politidepartementet, 2008. *Mindreårige som forsvinner fra mottak – forebygging og opplæring*. Rapport fra Arbeidsgruppe, april 2008.
- Justis- og politidepartementet, 2009. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006–2009). Stopp menneskehandelen. http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Stopp_menneskehandelen.pdf. Lesedato: 1. desember 2009.
- Landinfo, 2009. *Afghanistan: Relokalisering av ungdom i Kabul*. Temanotat, desember 2009. Oslo: Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon.

- Lidén, H., 2009. «Sikrer intervju av enslige mindreårige at deres konvensjonsrettigheter ivaretas.» *KonturTidsskrift*, nr. 15, årgang 9, s. 42–47.
- Lidén, H., H. Rusten og M.F. Aarset, 2008. *Å høre barn i utlendingssaker*. Institutt for samfunnsforskning, 2008:2.
- Mock-Muñoz de Luna, C. 2009. «The role of schools in migrant children's mental health, wellbeing and integration.» *KonturTidsskrift*, nr. 15, årgang 9, s. 34–41.
- Monsutti, A., 2007. «Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran.» *Iranian Studies*, Vol. 40, Nr. 2, s. 203–224.
- NOAS, Norwegian Helsinki Committee, Greek Helsinki Monitor, 2008. *Et uverdig sjansespill om asyl i Europa: Asylprosessen i Hellas og Dublin-II forordningen*.
- Nome, F., 2005. *Langs smuglerruta: En reise blant flyktninger, lykkejegere og menneskesmuglere*. Oslo: Cappelen Forlag.
- O'Connell Davidson, J. og C. Farrow, 2007. *Child Migration and the Construction of Vulnerability*. Save the Children Sweden.
- Oppedal B., K.B. Seglem og L. Jensen, 2009. *Avhengig og selvstendig: Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Rapport 2009:11. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Redd Barna, 2010. Regjeringen styrker barns rettigheter. http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=17551. Lesedato: 15. januar 2010.
- Stang, E.G., 2009. «Rett til returvern og rehabilitering etter FNs barnekonvensjon for mindreårige asylsøkere utsatt for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling.» *KonturTidsskrift*, nr. 15, årgang 9, s. 12–19.
- Strand, A., 2006. *Afghanistan: Blodhemn og privat hemn – Bakgrunn og praksis*. Rapport 7/06. Bergen: Chr. Michelsen Institute.
- Thorsen, D., (2006). «Child Migrants in Transit: Strategies to assert new identities in Rural Burkina Faso.» I: C. Christiansen, M. Utas and H.E. Vigh (red). *Navigating Youth, Generating Adulthood: Social Becoming in an African Context*, s. 88–114. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Tsovili, T.D., 2004. *Asylum seeking single women, women head of families and separated children: Reception practices in Greece*. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) Representation in Greece.

- Tyldum, G. og M. Tveit., 2008. *Someone who cares: A study of vulnerability and risk in marriage migration from Russia and Thailand to Norway*. Oslo: Fafo-report 2008:26.
- UNHCR, 2009. *Eligibility guidelines for assessing the international protection needs of asylum-seekers from Eritrea*. United Nations High Commissioner for Refugees, April.
- UNICEF, 2000. *Street Children in Greece*. Research conducted by ALKO on behalf of UNICEF: <http://www.unicef.gr/reports/alko/street.php> (gresk).
- Utlendingsdirektoratet, 2010. Enslige mindreårige asylsøkere. <http://www.udi.no/templates/tema.aspx?id=3066>. Lesedato: 11. mai 2010.
- Whitehead, A., I. Hashim og D. Thorsen et. al., 2006. *A better understanding of how life is: Voices of child migrants*. Co-authored report from the Development Research Centre on Migration, Globalisation & Poverty, University of Sussex.
- Wold, H., 2002. *Stemmer i diaspora: En komparativ studie av enslige mindreårige asylsøkere i Norge og Nederland*. Publisert hovedfagsoppgave i flerkulturell og utviklingsrettet utdanning. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Øien, C., 2006a. «Transnational Networks of Care: Angolan children in fosterage in Portugal.» *Ethnic and Racial Studies*, 29 (6), 1104–1117.
- Øien, C., 2006b. *Growing Pains*. DVD (innlevert som del av PhD avhandling), 41 minutter. Granada Centre for Visual Anthropology, University of Manchester.
- Øien, C., 2010. «Relative Tension: The Migration Experiences of Young Angolans in Transnational Families.» *African and Black Diaspora: An International Journal*.

Diverse

- «Flyktingpojkar dumpade i skogen.» *Aftonbladet*, nettutgaven, 27.12.09
- «Flyktinggutter dumpet i skogen.» *Aftenposten*, nettutgaven, 27.12.09.
- «Flyktingar dumpade i skogen.» *Göteborgsposten*, nettutgaven, 28.12.2009.
- «Menighet stilte opp da menneskesmuglere dumpet tenåringer.» *Vårt Land* 28.12.09. <http://www.vl.no/verden/article4778175.ece>

Appendiks 1 Intervjulistene enlige mindreårige asylsøkere

Nr.			Nasjonalitet/ Språk	Verge	Asylstatus	Alder	Tolk	Dato
1	M	M	AFG / Dari	OK	Opphold	18	TLF	28.01.10
2	B	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	28.01.10
3	M	M	AFG / Dari	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
4	A	M	AFG / Farsi	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
5	A	M	AFG / Farsi	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
6	M	M	AFG / Dari	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
7	A	M	AFG / Pashto	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
8	U	M	AFG / Pashto	OK	Venter	17	TLF	28.01.10
9	A	M	AFG / Pashto	OK	Venter	15	TLF	28.01.10
10	N	M	AFG / Pashto	OK	Venter	15	TLF	28.01.10
11	P	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	29.01.10
12	G	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	29.01.10
13	I	M	AFG / Dari	OK	Venter	15	TLF	29.01.10
14	S	M	AFG / Dari	OK	Venter	17	TLF	29.01.10
15	S	M	AFG / Farsi	OK	Venter	15	TLF	29.01.10
16	M	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	29.01.10
17	Z	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	29.01.10
18	H	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	29.01.10
19	H	K	Somalia	OK	Opphold	17	TLF	08.02.10
20	F	K	Somalia	OK	Venter	17	TLF	08.02.10
21	K	K	Somalia	OK	Opphold	17	TLF	08.02.10
22	M	M	Eritrea/ Tigrini	OK	Venter	15	TLF	08.02.10
23	M	M	AFG / Dari	OK	Venter	16	TLF	20.02.10
24	A	M	AFG / Dari	OK	Venter	17	TLF	20.02.10
25	M	M	AFG/ Pashto	OK	Opphold	16	TLF	20.02.10
26	B	K	Eritrea/ Amharisk	OK	Venter	16	TLF	20.02.10
27	J	M	AFG / Dari	OK	Opphold	17	Norsk	20.02.10
28	B	M	Kurdisk/ Irak	18	Opphold	18	Norsk	18.03.10
29	A	K	Somalisk	18	Opphold	18	Norsk	26.03.10
30	S	K	Eritreisk	18	Opphold	18	Norsk	26.03.10

Appendiks 2 Intervjuliste mottakspersonell og fagpersoner

Nr.		Kjønn	Stilling	Arbeidsplass	Dato
1	L	M	Miljøarbeider/språkkonsulent	Mottak	29.01.10
2	R	M	Mottaksleder	Mottak	29.01.10
3	E	M	Miljøarbeider/tolk	Mottak	01.02.10
4	D	M	Miljøarbeider	Mottak	01.02.10
5	A	K	Terapeut	Mottak	08.02.10
6	O	K	Nestleder avd. for EM	Mottak	19.02.10
7	E	K	Leder avd. for EM	Mottak	19.02.10
8	O	K	Vergekoordinator	Mottak	19.02.10
9	R	K	Bosettingskoordinator	Mottak	19.02.10
10	D	K	Miljøterapeut	Mottak	20.02.10
11	B	M	Miljøterapeut	Mottak	20.02.10
12	A	K	Sosionom/miljøterapeut	Omsorgssenter	22.02.10
13	N	K	Seksjonsleder	Omsorgssenter	24.02.10
14	K	K	Terapeut	Omsorgssenter	23.03.10

I tillegg samtaler med en rekke fagpersoner på mottak og andre etater.

Underveis

Det siste tiåret har en stadig økende mengde barn og unge kommet til Europa som enslige mindreårige. Bak avgjørelsen om at enslige mindreårige sendes ut eller selv velger å migrere, ligger det både sikkerhetsmessige faktorer og sosiale og økonomiske årsaker. Migrasjon er en kompleks prosess, og både deres egne og familiens ønsker utfordres av de mulighetene og begrensningene som finnes i transittland, som igjen påvirker hvilke land ungdommene ender opp i. Reisen skjer på en tid i livet hvor de er underveis fra å være barn til å bli voksen, og både ungdommene og deres familie har et håp om at de skal kunne få en bedre framtid om de reiser ut enn det de ville fått i opprinnelseslandet.

Rapporten er gjort på oppdrag for Justis- og politidepartementet.

Fafo

Børggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2010:20
ISBN 978-82-7422-733-0
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20164